

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Právnická fakulta

Ústav medzinárodného práva a európskeho práva

**MIESTO A VÝZNAM REGIONÁLNYCH
SÚDNYCH ORGÁNOV V KONTEXTE
SÚČASNÉHO REGIONALIZMU**

Ján Klučka
a kol.

Košice 2018

KLUČKA, J. a kol.: Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu. Košice: Vydavateľstvo ŠafárikPress UPJŠ v Košiciach, 2018, 172 s., ISBN 978-80-8152-694-7

Publikácia vznikla v rámci riešenia projektu podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja VEGA č. 1/0709/16: „Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu“

Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu

© 2018 Ján Klučka a kol.

JUDr. Ľudmila Elbert, PhD.	<i>kapitola 1</i>
doc. JUDr. Martina Jánošíková, PhD.	<i>kapitola 2.1.</i>
JUDr. Jozef Kubala	<i>kapitola 2.2.</i>
JUDr. Radoslav Benko, LL. M., PhD.	<i>kapitola 3</i>
prof. JUDr. Ján Klučka, CSc. vedúci autorského kolektívu	<i>kapitola 4</i>

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Vedecký redaktor:

Mgr. Ľubica Gregová Širicová, PhD.
Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Recenzenti:

doc. JUDr. Dagmar Lantajová, PhD.
Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave
JUDr. Ondrej Hamulák, Ph.D.
Právnická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho žiadnu časť nemožno reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú a jazykovú stránku publikácie zodpovedajú autori.

ISBN 978-80-8152-694-7

ÚVODOM

Predkladaná monografia analyzujúca miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu predstavuje ďalší publikačný výstup v úsilí členov Ústavu medzinárodného a európskeho práva Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach o programové mapovanie rôznych aspektov regionalizmu predovšetkým z pohľadu súčasného medzinárodného práva. Berúc do úvahy komplexnejšiu analýzu tohto fenoménu uskutočnenú v rámci skoršieho projektu APVV (Regionalizmus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo, Košice 2015) sa autori tentoraz zamerali na posúdenie miesta a významu regionálnych súdov nielen v kontexte príslušných regionálnych organizácií, ale aj ako reflexiu širšieho povojnového trendu judicializácie medzinárodného práva. V štrukturovaných štyroch kapitolách monografie sa ich autori zamerali na charakteristické črty súčasného regionálneho súdnictva počínajúc jeho analýzou ako judiciálneho prostriedku regionálnych systémov pokojného riešenia medzinárodných sporov (kapitola 1), ďalej na procesné aspekty konania pred súdmi vrátane *locus standi jednotlivcov* a ich práva na spravodlivý súdny proces (kapitola 2), konanie o prejudiciálnych otázkach v systéme regionálneho súdnictva (kapitola 3) a napokon na miesto a význam etických pravidiel sudcov regionálnych súdov (kapitola 4). Uskutočnené analýzy procesných a ďalších inštitútov regionálneho súdnictva potvrdzujú, že napriek jeho nerovnakému geografického rozšíreniu a účinnosti vo svojom komplexe dnes predstavuje stabilný a stabilizujúci segment súčasného regionalizmu. Autori preto dúfajú, že monografia prispeje k rozšíreniu záberu slovenskej doktríny medzinárodného práva o oblasť, ktorá doteraz nebola predmetom jej pozornosti, a pre záujemcov poskytne užitočnú orientáciu v tejto materii.

- 4 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte
| súčasného regionalizmu

Obsah

ÚVODOM.....	3
OBSAH.....	5
O AUTOROCH.....	9
1. POSTAVENIE REGIONÁLNYCH SÚDOV V SYSTÉME POKOJNÉHO RIEŠENIA SPOROV.....	11
1.1. Regionálne súdy ako nástroj pokojného riešenia sporov.....	11
1.2. Regionálne súdy ako nástroj pokojného riešenia sporov za účelom posilňovania rule of law.....	16
1.3. Regionálne súdy ako nástroj pokojného riešenia sporov za účelom posilnenia regionálnej integrácie.....	23
1.4. Regionálne súdy ako garant pokojného riešenia sporov.....	33
1.5. Záver.....	37
2. PRÍSTUP JEDNOTLIVCA K REGIONÁLNYM SÚDNYM ORGÁNOM A ZÁKLADNÉ PRÁVO NA SPRAVODLIVÝ PROCES A ÚČINNÝ PROSTRIEDOK NÁPRAVY.....	39
2.1. Prístup jednotlivca k regionálnym súdnym orgánom.....	39
Metodologická poznámka.....	39
2.1.1. Jednotlivec a súdny systém Európskej únie.....	40
2.1.1.1. Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ.....	40
2.1.1.2. Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva.....	43
2.1.1.3. Lisabonská zmluva a regulačný akt.....	45
2.1.1.4. Záver.....	46
2.1.2. Jednotlivec a Európsky súd pre ľudské práva.....	47
2.1.2.1. Porovnanie locus standi jednotlivca v konaní pred ESĽP a Súdnym dvorom.....	50
2.1.3. Jednotlivec a africké regionálne súdy.....	50

6	Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu	
2.1.3.1.	Africká únia a Africký súd pre ľudské práva a práva národov.....	51
2.1.3.2.	Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov a Súdny dvor Hospodárskeho spoločenstva západoafrických štátov.....	53
2.1.3.3.	Spoločný trh východnej a južnej Afriky a Súdny dvor.....	55
2.1.4.	Jednotlivce a americké regionálne súdy.....	56
2.1.4.1.	Organizácia amerických štátov a Medziamerický súd pre ľudské práva.....	56
2.1.4.2.	Súdy spojené s americkými ekonomickými organizáciami	58
2.1.4.2.1.	Stredoamerický súdny dvor	58
2.1.4.2.2.	Súdny dvor Andského spoločenstva.....	59
2.1.4.2.3.	Karibský súdny dvor.....	60
2.1.5.	Záver – komparačné zistenia	61
2.2.	Právo na účinný prostriedok nápravy a spravodlivý proces ako základné práva v konaniach pred regionálnymi súdnymi orgánmi	63
2.2.1.	Vymedzenie oblastí skúmania.....	63
2.2.2.	Právo na účinný prostriedok nápravy	64
2.2.2.1.	Vymedzenie v prameňoch	64
2.2.2.2.	Vzťah medzi právom na účinný prostriedok nápravy a spravodlivý proces	66
2.2.2.3.	Úroveň inštitucionálnej ochrany	68
2.2.2.4.	Predmet ochrany	69
2.2.2.5.	Akcesorická povaha.....	70
2.2.2.6.	Možnosť použitia jednotlivých katalógov v konaní iného regionálneho súdu	71
2.2.3.	Právo na spravodlivý proces.....	75
2.2.3.1.	Vymedzenie v prameňoch	75
2.2.3.2.	Inštitucionálne záruky spravodlivého procesu.....	78
2.2.3.2.1.	Súd (vopred) zriadený zákonom.....	79
2.2.3.2.2.	Nezávislosť a nestrannosť súdnictva	81
2.2.3.2.3.	Konanie v primeranej lehote.....	86
2.2.3.2.4.	Verejnosť konania.....	89

2.2.4.	Záver – komparačné zistenia	92
--------	-----------------------------------	----

3.	KONANIE O PREJUDICIÁLNEJ OTÁZKE PRED MEDZINÁRODNÝMI REGIONÁLNYMI SÚDMI	97
3.1.	Konanie o prejudiciálnej otázke v rámci fungovania EÚ.....	99
3.2.	K „Rule of Law“ v medzinárodnom práve a významu konania o prejudiciálnej otázke pre jeho efektívne uplatňovanie	102
3.3.	Konanie o prejudiciálnej otázke a právo jednotlivca na prístup k prejudiciálnemu konaniu (predloženie prejudiciálnej otázky ako súčasť základného práva na účinnú súdnu ochranu?)	106
3.4.	Konanie o prejudiciálnej otázke v iných medzinárodných regionálnych organizáciách.....	110
3.5.	Záver	120
4.	ETICKÉ PRAVIDLÁ MEDZINÁRODNÝCH SÚDNYCH ORGÁNOV A TRIBUNÁLOV.....	123
4.1.	Spoločný etický kódex pre všetky medzinárodné súdy a tribunály?.....	126
4.2.	„Burgh House“ princípy nezávislosti medzinárodného súdnictva	128
4.3.	Spôsoby úpravy etických pravidiel v medzinárodnom súdnictve	132
4.4.	Kódex správania sa Súdneho dvora EÚ.....	134
4.5.	Rezolúcia Európskeho súdu pre ľudské práva o súdnej etike	137
4.6.	Kódex súdnej etiky medzinárodného trestného súdu..	139
4.7.	Kódex súdneho správania Karibského súdneho dvora	141
4.8.	Záver	146
	ZÁVEROM.....	149
	ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	153

- 8 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte
| súčasného regionalizmu

O autoroch

Prof. JUDr. Ján Klučka, CSc.

Ján Klučka je profesorom medzinárodného práva na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach, bývalým sudcom Ústavného súdu Slovenskej republiky (1993 – 2004), bývalým sudcom Súdneho dvora Európskych spoločností (2004 – 2009), členom Benátskej komisie pre demokraciu prostredníctvom práva (1993 – 2004), členom slovenskej národnej skupiny pri Stálom arbitrážnom dvore (od roku 1993), autorom viac než 100 publikácií na Slovensku aj v zahraničí zaoberajúcimi sa rôznymi problémami medzinárodného práva verejného (medzinárodné letecké právo, medzinárodné kozmické právo, medzinárodné právo ľudských práv, medzinárodné právo životného prostredia a právo Európskej únie). Množstvo štúdií o problémoch ústavného súdnictva vypracoval v rámci pôsobenia v Benátskej komisii pre demokraciu prostredníctvom práva. Je autorom učebníc medzinárodného práva verejného a súkromného, ako aj učebníc práva Európskej únie.

Doc. JUDr. Martina Jánošíková, PhD.

Martina Jánošíková je docentkou na Ústave medzinárodného práva a európskeho práva Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach. Pôsobila aj ako poradkyňa sudcu Ústavného súdu Slovenskej republiky (2004-2006) a referendárka na Súdnom dvore Európskej únie v kabinete generálneho advokáta (2008- 2012). Vo svojej vedeckej činnosti sa zameriava na oblasť európskeho práva, hlavne jeho ústavné otázky, teda na vzťah vnútroštátneho a európskeho práva a na súdny systém Európskej únie.

JUDr. Radoslav Benko, PhD., LL. M.

Radoslav Benko pôsobí ako odborný asistent na Ústave medzinárodného práva a európskeho práva Právnickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Doktorát obhájil na Právnickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Študoval tiež na Právnickej fakulte Katolíckej Univerzity v Bruseli a Právnickej fakulte Univerzity Svätého Ľudovíta v Bruseli (LL. M.). Je autorom viacerých domácich a zahraničných publikačných výstupov. Vo svojej vedeckej práci sa zaoberá predovšetkým otázkami práva Európskej únie, právnej teórie a ochrany základných práv. Okrem pedagogickej a vedeckej činnosti pôsobí aj ako externý poradca na Ústavnom súde Slovenskej republiky.

JUDr. Ľudmila Elbert, PhD.

Ľudmila Elbert pôsobí ako odborná asistentka na Ústave medzinárodného práva a európskeho práva Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach, kde do roku 2015 pôsobila ako interná doktorandka a neskôr ako výskumná pracovníčka. Vo svojom výskume sa venuje predovšetkým problematike *rule of law* v medzinárodnom práve, problematike zodpovednosti v medzinárodnom práve, ako aj právam jednotlivca v medzinárodnom práve a azylovému právu.

JUDr. Jozef Kubala

Jozef Kubala od roku 2014 pôsobí a vykonáva prax ako advokát so sídlom v Košiciach. V rámci postgraduálneho štúdia pôsobí aj ako interný doktorand na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Je autorom viacerých odborných a vedeckých článkov publikovaných v domácich a zahraničných časopisoch a pravidelne sa zúčastňuje a prednáša na vedeckých konferenciách. Vo svojej vedeckej činnosti sa zameriava na oblasť európskeho práva s osobitným zreteľom na ochranu základných práv jednotlivca v kontexte rozhodovacej činnosti Súdneho dvora Európskej únie.

1. POSTAVENIE REGIONÁLNYCH SÚDOV V SYSTÉME POKOJNÉHO RIEŠENIA SPOROV

1.1. Regionálne súdy ako nástroj pokojného riešenia sporov

Na regionálnej úrovni vznikajú medzi štátmi spory týkajúce sa najmä plnenia ich záväzkov prijatých na základe medzinárodných zmlúv regionálneho charakteru. Inštitucionálnym prejavom regionálnej spolupráce medzi štátmi je vznik regionálnej organizácie, v dôsledku čoho vzniká priestor pre vznik sporov medzi štátmi, v tomto prípade členskými štátmi danej organizácie, a samotnou regionálnou organizáciou. Teda okrem horizontálnych sporov vznikajú na regionálnej úrovni aj spory na vertikálnej úrovni. Ich doplnkom môžu byť spory medzi členským štátom a jednotlivcom, a to najmä v prípade, ak je prejavom regionálnej spolupráce medzi štátmi medzinárodná zmluva obsahujúca ustanovenia garantujúce práva jednotlivca, či už ekonomického alebo ľudsko-právneho charakteru. Významnou garanciou právnej istoty a rule of law na regionálnej úrovni je existencia súdneho orgánu fungujúceho samostatne alebo ako orgán regionálnej organizácie, na ktorý štáty preniesli časť svojej právomoci a podriadili sa jeho jurisdikcii. Zriadenie a fungovanie regionálnych súdov tak môžeme považovať za prejav najvyššej formy regionálnej spolupráce medzi štátmi, ktoré v rámci nej na seba prevzali nie len záväzky, ale sú ochotné sa podriať preskúmaniu ich dodržiavania zo strany regionálneho súdu.

Spor je možné klasifikovať ako určitú nehodu ohľadom práva alebo skutočnosti, konflikt právnych názorov alebo záujmov medzi dvoma subjektami.¹ V prípade medzinárodných sporov sa

¹ Bližšie pozri: PELLET, A.: Peaceful settlement of international disputes. In: *The Max Planck Encyclopedia of public international law*, vol. VIII. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 202. ISBN 9780199291687. Rozdiel medzi pojmami „spor“ a „situácia“ bol predmetom poradného posudku Medzinárodného súdneho dvora vo veci Právne dôsledky pre štáty pokračujúce v prítomnosti v Južnej Afrike v Namíbii (Juhozápadná Afrika) bez ohľadu na rezolúciu Bezpečnostnej rady 276 (1970), I.C.J.

tento konflikt musí týkať medzinárodného práva. Štáty mali po dlhú dobu slobodnú voľbu medzi riešením sporov pokojnou cestou alebo s použitím ozbrojenej sily, a to až do momentu prijatia záväzku zákazu hrozby alebo použitia ozbrojenej sily vo vzťahoch medzi štátmi vyjadrenom v čl. 2 ods. 4 Charty Organizácie Spojených národov (ďalej len „Charta OSN“). Okrem negatívneho vymedzenia záväzku riešiť spory pokojnou cestou však Charta OSN stanovuje pre členské štáty záväzok riešiť spory mierovými prostriedkami, aby neohrozili medzinárodný mier a bezpečnosť vyjadrený v čl. 2 ods. 3 Charty OSN. Jediná výnimka použitia ozbrojenej sily pri riešení sporov v medzinárodnom práve sa podľa Charty OSN pripúšťa v prípade využitia inštitútu sebaobrany (čl. 51 Charty OSN) a v prípade realizácie kolektívnych sankcií na základe rozhodnutia Bezpečnostnej rady OSN (čl. 42 Charty OSN). Samotná Charta OSN však počíta aj so zapojením regionálnych organizácií pri riešení sporov na základe čl. 53 a 54. Manilská deklarácia o mierovom urovnávaní medzinárodných sporov² napríklad stanovuje záväzok štátov urovnávať ich medzinárodné spory výlučne pokojnými prostriedkami za účelom zachovania medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako aj spravodlivosti. Hoci deklarácia svojou povahou nie je záväzná, samotný princíp pokojného riešenia sporov je považovaný za súčasť obyčajového práva, na základe čoho je záväzný tak pre členov OSN, ako aj nečlenov.³ Pre posilnenie záväzku pokojného riešenia sporov je významné jeho zakotvenie i v medzinárodných zmluvách regionálnej povahy, ako je napr. Charta Ligy arabských štátov (čl. II),⁴ Charta Organizácie amerických

Reports 1971. ods. 23, 24. Pre záväzok štátov riešiť spory pokojnou cestou pozri napr. rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora vo veci Letecká udalosť z 10. augusta 1999 (Pakistan v. India) (2000 I.C.J. 12), ods. 53.

² Manila declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes (GA Res. A/RES/37/10), ods. I (2).

³ Bližšie pozri rozhodnutie Medzinárodného súdneho dvora vo veci Vojenské a polovojenské aktivity v a proti Nikarague (Nikaragua v. Spojené štáty americké), ICJ Reports 1986, s. 14, ods. 290.

⁴ Pact of the League of Arab States. In: UNTS, vol. 70, 1950, no. 241. Dostupné online:

štátov (čl. 5),⁵ Zakladajúci akt Africkej únie (čl. 4),⁶ Charta ASEAN (čl. 24),⁷ Charta Organizácie islamskej konferencie (čl. XII).⁸

Regionálne súdy je možné považovať za výsledok inštitucionalizácie pokojného riešenia sporov. Fungovanie regionálnych súdov, ako protiváha súdov s univerzálnou jurisdikciou, je veľkým pozitívom pre štáty, ktoré namietajú veľký vplyv Európy a Spojených štátov amerických v rámci globálnych inštitúcií, akou je napríklad OSN. Regionálne spôsoby pokojného riešenia sporov sú rovnako cestou, ako zabezpečiť presvedčenie obyvateľov daného regiónu, že cieľom regionálnej spolupráce je zabezpečiť pre nich výhody na základe ekonomickej, ľudsko-právnej, či rozvojovej spolupráce v rámci regiónu.⁹

Ako uvádza Pellet,¹⁰ za najvýznamnejší pokrok v rámci vývoja systému pokojného riešenia sporov je možné považovať nie len jeho inštitucionalizáciu, ale aj jeho tzv. externalizáciu. Systém pokojného riešenia sporov už totiž v súčasnosti nie je obmedzený len na prostriedky diplomatického vyjednávanía medzi štátmi ako

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2070/v70.pdf>
(cit. 18.10.2018).

- 5 Charter of the Organization of American States. In: UNTS, vol. 119, no. 1609. Dostupné online : <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20119/volume-119-I-1609-English.pdf> (cit. 18.10.2018).
- 6 Constitutive Act of the African Union. Dostupné online: https://au.int/sites/default/files/pages/32020-file-constitutiveact_en.pdf (cit. 18.10.2018).
- 7 The ASEAN Charter. Dostupné online: <http://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/11.-October-2015-The-ASEAN-Charter-18th-Reprint-Amended-updated-on-05-April-2016-IJP.pdf> (cit. 18.10.2018).
- 8 Charter of the Islamic Conference. In: UNTS, no. 13039. Dostupné online: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20914/volume-914-I-13039-English.pdf> (cit. 18.10.2018).
- 9 ALTER, K. J., HOOGHE, L.: Regional Dispute Settlement systems. In: BÖRZEL, T. A.; RISSE, T. (eds.): *Oxford Handbook of Comparative Regionalism*. Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 542. Dostupné online: [http://faculty.wcas.northwestern.edu/~kal438/KarenAlter2/Recent & In Progress files/2015RegionalDisputeSettlementAlterHooghe.pdf](http://faculty.wcas.northwestern.edu/~kal438/KarenAlter2/Recent%20&%20In%20Progress%20files/2015RegionalDisputeSettlementAlterHooghe.pdf) (cit. 18.10.2018).
- 10 Pozn. č. 1, s. 212.

sporovými stranami za účelom urovnať spor. Vzťahy v rámci systému pokojného riešenia sporov sa rozrástli o ďalší subjekt, medzinárodné organizácie najmä regionálneho charakteru, na pôde ktorých dochádza k urovnaniu sporov medzi členskými štátmi a inými subjektmi. Táto skutočnosť je v priamom rozpore s tradičným decentralizovaným charakterom medzinárodného práva.

Regionálne sudy a ich právomoc pokojného riešenia sporov sa zvyčajne zameriavajú na vzťahy, ktoré sú upravené v zakladajúcej listine regionálnej organizácie, ktorej sú súdnym orgánom, alebo v samostatnej zakladajúcej listine súdu. Sudy zamerané na pokojné riešenie sporov v rámci ekonomickej spolupráce majú svoju právomoc obmedzenú na vymáhanie dodržiavania zmlúv, ako je napr. súd Európskeho združenia voľného obchodu (EFTA). Úlohou takýchto súdov ako tretej strany v rámci pokojného riešenia sporov je podporiť obchod tým, že poskytnú opatrenia pre nadobudnutie právnej istoty pre zmluvné strany, ako aj spôsob výkladu pojmov obsiahnutých v danej zmluve. Tieto sudy fungujú ako dôveryhodné nástroje pre zabezpečenie dodržiavania záväzkov pre štáty, ako aj subjekty súkromného práva. Regionálne sudy chrániace ľudské práva sú rovnako súdmi dohliadajúcimi na dodržiavanie vopred stanovených ľudských práv, opäť teda v rámci pokojného riešenia sporov dohliadajú nad plnením si záväzkov subjektov regionálneho práva. V tomto prípade tak regionálne sudy skúmajú plnenie záväzkov štátu, ktoré má voči svojim obyvateľom, a výsledok jeho skúmania môže byť stanovenie individuálnej náhrady škody.¹¹ V súčasnosti sa právomoc súdov čoraz viac rozširuje aj o oblasť trestného práva. Azda najaktuálnejším príkladom môže byť región Afriky, ktorý je jedným z najviac dotknutých rozhodovacou činnosťou Medzinárodného trestného súdu (bližšie pozri časť venovanú pokojnému riešeniu sporov za účelom posilňovania rule of law).

Sohľadom na neexistenciu obligatórnej jurisdikcie medzinárodných súdnych orgánov, univerzálnych či regionálnych, využívanie regionálnych súdov ako nástroja pre pokojné riešenie

¹¹ Bližšie pozri: Pozn. č. 9, s. 547.

sporov medzi štátmi ostáva v rukách samotných štátov.¹² Štáty musia byť ochotné zveriť rozhodnutie sporu súdnemu orgánu a rešpektovať jeho rozhodnutie záväzného alebo odporúčacieho charakteru. Počas studenej vojny dochádzalo síce k nadväzovaniu regionálnej spolupráce medzi štátmi (zameranej najmä na vojenskú spoluprácu a bezpečnosť),¹³ no kvzniku regionálnych súdov dochádza až v priebehu posledných dvoch desaťročí, kedy sa spolupráca medzi štátmi rozširuje aj o oblasť ekonomickej, ľudsko-právnej či trestnoprávnej spolupráce.

Regionálne súdy pôsobia v systéme pokojného riešenia sporov nie len v prípade, keď riešia spor a stanovujú povinnosť štátu alebo iného subjektu medzinárodného práva plniť svoje záväzky či nahradiť škodu. V mnohých prípadoch už samotná existencia súdu pôsobí na štáty a iné subjekty medzinárodného práva, ktoré sa priklonia k riešeniu sporu pokojnou cestou, napríklad na základe mediácie alebo iného spôsobu diplomatického riešenia sporov.

Jedným z najvýznamnejších medzníkov regionalizmu za posledné desaťročia je tak vznik regionálnych súdov oprávnených riešiť a urovnávať spory týkajúce sa ekonomickej spolupráce, dodržiavania ľudských práv, demokratických princípov a pod. Ako uvádzajú Alterová a Hoogheová,¹⁴ regionálne súdy majú obrovský význam v rámci pokojného riešenia sporov, pretože neslúžia len ako mechanizmus pre vynútenie záväzku na základe práva, ale slúžia aj ako mechanizmus pre zachovanie a rešpektovanie hodnôt konkrétnych regionálnych spoločností. Dochádza k tomu najmä v súčasnosti, kedy sa právomoc regionálnych súdov zriadených pri regionálnych organizáciách pre ekonomickú spoluprácu, rozširuje aj na oblasť ľudských práv, trestno-právnu spoluprácu a pod.

¹² Ensuring an effective role for the Security Council in the maintenance of the international peace and security, particularly in Africa (SC Res. S/RES/1318 (2000)), para. VIII.

¹³ Bližšie pozri: KLUČKA, J.: International organisations as new subjects of international law and its institutionalization. In: KLUČKA, J., ELBERT, L.: *Regionalism and Its Contribution to the General International Law*. Košice: UPJŠ in Košice, 2015, s. 13- 17.

¹⁴ Pozri: Pozn. č. 9, s. 538.

Zakladajúce zmluvy regionálnych organizácií so širokou právomocou, ako je ECOWAS, SADC, CARICOM, oprávňujú sudy riešiť spory týkajúce sa tvorby a vykonávania sekundárnych právnych aktov s cieľom dosiahnuť ekonomický rozvoj, mier, či prehĺbenie politickej integrácie. Sila regionálnych súdov sa prejavuje najmä v prípade, keď je oprávnený odpovedať na prejudiciálne otázky, na žaloby podávané jednotlivcom alebo iným neštátnym subjektom, a ak majú ich rozhodnutia priamy účinok.

Pri komplexnom pohľade na regionálne sudy je možné zhodnotiť, že v systéme pokojného riešenia sporov sú regionálne sudy významným nástrojom externalizácie riešenia sporov. Z úrovne diplomatického riešenia sporov medzi štátmi sa tak dostávame na úroveň riešenia sporov v rámci regionálnych organizácií prostredníctvom regionálnych súdov, čo môže byť chápané ako v priamom rozpore s decentralizovaným charakterom medzinárodného práva. V tejto oblasti spočíva význam regionálnych súdov nie len v samotnom urovnaní sporu či vynútení plnenia záväzku na základe práva, ale aj v ich činnosti zameranej na zachovanie a rešpektovanie hodnôt regionálnej organizácie. Úloha regionálnych súdov v systéme pokojného riešenia sporov je viditeľná v niekoľkých oblastiach, ako je posilňovanie rule of law, posilňovanie regionálnej integrácie, no regionálne sudy plnia významnú úlohu aj ako garant pokojného riešenia sporov.

1.2. Regionálne sudy ako nástroj pokojného riešenia sporov za účelom posilňovania rule of law

Regionálne sudy prostredníctvom pokojného riešenia sporov pomáhajú vynucovať a posilňovať rule of law v niekoľkých oblastiach. Rule of law je, ako princíp založený o.i. na nezávislosti súdnictva, oddelenosti moci a právnej istote, posilňované každým efektívnym spôsobom vynucovania práva. Ak by sme však mali vybrať konkrétne oblasti, kde je táto skutočnosť najviditeľnejšia,

okrem oblasti ľudských práv,¹⁵ ktoré v súčasnosti chránia takmer všetky regionálne organizácie, najmä Rada Európy prostredníctvom Európskeho súdu pre ľudské práva, je to aj oblasť trestného práva. Zatiaľ čo ochrana ľudských práv stála pri samotnom zrode princípu rule of law, oblasť trestného práva a konkrétne trestné súdy je možné považovať za inštitucionálny príspevok regionalizmu k naplneniu zásady spravodlivosti za porušenie pravidiel medzinárodného a vnútroštátneho práva.

Každý regionálny systém sa vyznačuje odlišnosťami spočívajúcimi v špecifikách daného regiónu. Napríklad, EÚ ako supranacionálna regionálna organizácia je jednou z najrozvinutejších regionálnych organizácií, a to aj vďaka demokratickým hodnotám, na ktorých je založená. Dlhodobo je vzorom pre iné regionálne zoskupenia. Neopomenuteľnú úlohu v tomto smere zohráva jej súdny systém, ktorý bdie nad dodržiavaním rule of law ako základu demokracie či právnej istoty na úrovni EÚ i v jej členských štátoch. Tento znak však nespĺňa každý región v rovnakej miere. Efektivita súdneho systému regionálneho zoskupenia závisí od ochoty členských štátov vzdať sa časti svojej suverenity pre naplnenie cieľov daného zoskupenia a podriadiť sa právomoci jeho súdneho systému. Hoci je súdny systém EÚ mnohokrát vzorom pre regionálne súdnictvo v iných regiónoch, najmä v oblasti ekonomickej spolupráce, či ľudských práv,¹⁶ právomoc v oblasti trestného práva je v každom regióne odlišná.

Právomoc v oblasti trestného práva je pre regionálne súdy skôr výnimočná. Dôvodom je najmä snaha členských štátov regionálnej organizácie o zachovanie si čo najväčšej suverenity v tejto oblasti. V trestnoprávnej oblasti je obmedzenie suverenity štátov v prospech regionálnej organizácie väčším zásahom do ich

¹⁵ Bližšie pozri: ELBERT, L.: Regionalism and the rule of law. In: KLUČKA, J., ELBERT, L.: *Regionalism and Its Contribution to General International Law*. Košice: UPJŠ in Košice, 2015, s. 117- 152. ISBN 978-80-8152-316-8.

¹⁶ KLUČKA, J.: Treaty and Institutional Regionalism. In: KLUČKA, J., ELBERT, L.: *Regionalism and Its Contribution to General International Law*. Košice: UPJŠ in Košice, 2015, s. 67 a nasl. ISBN: 978-80-8152-316-8.

suverenity¹⁷ a štáty s presunom tejto časti suverenity na regionálne súdy nezískavajú prospech ako v ekonomickej oblasti, ale preberajú skôr záväzky, ktoré ich zaťažujú. Je však možné uviesť minimálne dva príklady regionálnych súdov, ktoré majú právomoc riešiť spory aj v oblasti trestného práva. Africký súd pre spravodlivosť a ľudské práva a Karibský súdny dvor sú vhodným príkladom toho, že hoci v oboch prípadoch, ide o právomoc v oblasti trestného práva, v praktickej rovine sa táto právomoc v oboch prípadoch výrazne odlišuje.

Africký súd pre spravodlivosť a ľudské práva vznikol zlúčením Súdneho dvora Africkej únie a Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov.¹⁸ Tento regionálny súd Africkej únie, ktorý má špeciálne oddelenie medzinárodného trestného práva, je podľa rozhodnutí Zhromaždenia hláv štátov a vlád AÚ¹⁹ dôsledkom ich podozrení zo zneužívania univerzálnej jurisdikcie²⁰ vnútroštátnymi súdmi štátov Európy voči štátnym príslušníkom štátov afrického regiónu. Africký súd pre spravodlivosť a ľudské práva je tak snahou

¹⁷ Bližšie k vzťahu suverenity štátu a trestného práva pozri napr.: CRYER, R.: *International Criminal Law vs State Sovereignty: Another Round?* In: *EJIL*, vol. 16, č.5, 2005, s. 979-1000. Dostupné online: <https://academic.oup.com/ejil/article/16/5/979/496087> (cit. 18.10.2018).

¹⁸ Africký súd pre ľudské práva a práva národov bol založený na základe čl. 1 Protokolu k Africkej charte ľudských práv a práv národov o vytvorení Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov prijatého v roku 1998 (do platnosti vstúpil v roku 2004). African court on Human and Peoples' Rights. Dostupné online: <http://www.african-court.org/en/> (cit. 18.10.2018).

¹⁹ V roku 2009 požiadalo Zhromaždenie hláv štátov a vlád AÚ svojím rozhodnutím o vykonaní rozhodnutia Zhromaždenia o zneužívaní princípu univerzálnej jurisdikcie (doc. AssemblyAU/3(XII)) Komisiu AÚ o vypracovanie štúdie o dôsledkoch rozšírenia právomoci súdu o trestnoprávnu právomoc (Assembly/AU/Dec.213 (XII)).

²⁰ K univerzálnej jurisdikcii pozri: Amnesty International: *Universal Jurisdiction: A preliminary Survey of Legislation Around the World*. Dostupné online: http://iccnow.org/documents/AI_Universal_Jurisdiction.pdf (cit. 18.10.2018). O'KEEFE, R.: *Universal Jurisdiction: Clarifying the Basic Concept*. Dostupné online: <https://documents.law.yale.edu/sites/default/files/O%27Keefe%20-%20Universal%20Jurisdiction%20-%202004.pdf> (cit. 18.10.2018).

afrického regiónu o zabezpečenie právnej istoty a nezávislosti pri trestaní občanov štátov afrického regiónu za zločiny podľa medzinárodného práva, ale aj napr. za zločin neústavnej zmeny vlády, korupciu, či nepovolené využívanie prírodných zdrojov. Dodatkový protokol k protokolu o vytvorení Afrického súdu pre spravodlivosť a ľudské práva z roku 2014 však nadobudol platnosť len nedávno, 3. júla 2017,²¹ preto nie je možné činnosť súdu podrobiť hlbšej analýze. Cieľom Afrického súdu pre spravodlivosť a ľudské práva je riešiť spory pokojnými prostriedkami, naplnenie záväzku podporovať mier, bezpečnosť a stabilitu kontinentu, demokratické princípy a rule of law, bojovať proti beztrestnosti a porušovaniu Africkej charty ľudských práv a práv národov, a to pod dohľadom Africkej únie. Zaujímavou je i skutočnosť, že oprávnenie na predloženie veci súdu majú okrem vybraných orgánov AÚ aj africkí jednotlivci a africké nevládne organizácie so statusom pozorovateľa v rámci AÚ alebo ich orgány a inštitúcie, ale len vo vzťahu k subjektom štátov, ktoré vydali vyhlásenie o prijatí právomoci súdu (čl. 16 dodatkového protokolu). Okrem trestnoprávnej zodpovednosti fyzických osôb (čl. 14 (28N)) upravuje Dodatkový protokol aj zodpovednosť právnických osôb (čl. 22 (46C)), no zodpovednosť štátov už nepripúšťa.

Posilneniu rule of law v rámci pokojného riešenia sporov na africkom kontinente však nenapomáha ustanovenie imunít (č.46 A bis Dodatkového protokolu). Pred súdom nemôže byť začaté ani prebiehať konanie vo vzťahu k akejkoľvek hlave štátu alebo vlády v rámci AÚ alebo komukoľvek konajúcemu alebo oprávnenému takto konať alebo iným najvyšším štátnym funkcionárom počas ich funkčného obdobia. Imunity vážne narušajú rovnosť pred zákonom, boj proti beztrestnosti a základy fungovania rule of law, na základe ktorého právo zaväzuje každého.²² Tiba²³ zdôvodňuje toto

²¹ Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. Dostupné online: <https://au.int/en/treaties/protocol-amendments-protocol-statute-african-court-justice-and-human-rights> (cit. 18.10.2018).

²² Toto ustanovenie je v značnom rozpore s čl. 27 Rímskeho štatútu ICC, ktorý hovorí o bezvýznamnosti úradnej funkcie pri stíhaní zločinov

ustanovenie ako reakciu na obavy z možného politicky motivovaného stíhania predstaviteľov štátov a opiera ho o obyčajové pravidlo imunity predstaviteľov štátov. Vytvorenie vlastného regionálneho súdu pre africký kontinent môže tkvieť v historických skutočnostiach dotýkajúcich sa identity afrických štátov, napr. v poznačení kolonializmom, rasizmom, snahou o nezávislosť, či v prístupe ICC označovanom ako dvojaký štandard v medzinárodných vzťahoch, keďže jeho právomoc bola uplatnená vo väčšine prípadov vo vzťahu k africkým štátnym príslušníkom.²⁴ Ďalším dôvodom pre zverenie trestnoprávnej právomoci Africkému súdu pre spravodlivosť a ľudské práva môže byť i snaha o vymanenie sa krajín afrického kontinentu spod jurisdikcie ICC na základe princípu komplementarity.²⁵ Tieto skutočnosti a dôvody zverenia trestnoprávnej právomoci tomuto súdu zdôrazňujú odlišné kultúrne, historické a politické pozadie, ktoré formuje regionálne súdnictvo v africkom regióne a spôsoby pokojného riešenia sporov. Trestnoprávna právomoc tohto súdu má preto i presah aj na medzinárodnú úroveň pokojného riešenia sporov v trestnoprávnej oblasti, keďže je reakciou na konanie medzinárodného spoločenstva voči africkým štátnym príslušníkom a ich zločiny podľa medzinárodného práva.

Karibský súdny dvor²⁶ založený na základe Dohody o založení Karibského súdneho dvora²⁷ má okrem pôvodnej

podľa medzinárodného práva. Nevylučuje tak trestnoprávnu zodpovednosť úradujúcich predstaviteľov štátov.

²³ TIBA, F.K.: *Regional International Criminal Courts: An Idea whose Time has Come?* s. 532. Dostupné online: <http://cardozoicr.com/wp-content/uploads/2015/12/Tiba.pdf> (cit. 18.10.2018).

²⁴ K zoznamu prípadov súdeným pred Medzinárodným trestným súdom pozri: ICC: Cases. Dostupné online: <https://www.icc-cpi.int/Pages/cases.aspx> (cit. 18.10.2018).

²⁵ JACKSON, M.: *Regional Complementarity: The Rome Statute and Public International Law*. Dostupné online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2774338 (cit. 18.10.2018).

²⁶ The Caribbean Court of Justice. Dostupné online: <http://www.ccj.org/> (cit. 18.10.2018).

právomoci vo vzťahu ku karibskému komunitárnemu právu (revidovanej Zmluvy z Chaguaramas²⁸ zakladajúcej Karibské spoločenstvo vrátane Jednotného trhu a hospodárstva CARICOM, podpísanej v roku 2001) za účelom posilnenia integrácie v rámci spoločenstva CARICOM²⁹ i odvolaciu právomoc v občianskych a trestných veciach. Odvolacia právomoc tak bola Karibskému súdnemu dvoru zverená s cieľom vymaniť sa spod kontroly systému common law bývalej koloniálnej mocnosti, Veľkej Británie, v rámci ktorej si výrazné postavenie ako súd poslednej inštancie v rámci Karibiku zachováva Súdny výbor Tajnej rady³⁰ v Londýne.³¹ Karibský región sa teda prostredníctvom regionálneho súdnictva snaží vysporiadať s procesom globalizácie, ako aj s pozostatkami dekolonizačného procesu.

Snaha o vymanenie sa spod jurisdikcie Súdneho výboru Tajnej rady býva zdôvodňovaná jeho rozhodnutím o treste smrti, kedy na základe európskeho pohľadu na ochranu ľudských práv a základných slobôd zakázal trest smrti v rozpore s Jamajskou ústavou,³² čím sa postavil do úlohy legislatívneho orgánu

²⁷ Agreement Establishing the Caribbean Court of Justice. Dostupné online: http://www.caribbeancourtsofjustice.org/wp-content/uploads/2011/09/ccj_agreement.pdf (cit. 18.10.2018).

²⁸ Revised Treaty Establishing the Caribbean and Common Market signed at Chaguaramas. Dostupné online: <http://caricom.org/about-caricom/who-we-are/our-governance/the-revised-treaty/> (cit. 18.10.2018).

²⁹ Caribbean Community. Dostupné online: <http://www.caricom.org/> (cit. 18.10.2018).

³⁰ Súdny výbor Tajnej rady bol pôvodne vytvorený ako súd poslednej inštancie pre celé Britské impérium. V súčasnosti plní úlohu odvolacieho súdu pre niekoľké nezávislé národy Commonwealthu, závislé územia Britskej koruny a Britské zámorské územia. Bližšie pozri: Role of the Judicial Committee of the Privy Council. Dostupné online: <https://www.icpc.uk/about/role-of-the-jcpc.html> (cit. 18.10.2018).

³¹ CASERTA, S., MADSEN, M.R.: *Between Community Law and Common Law: The Rise of the Caribbean Court of Justice at the Intersection of Regional Integration and Post-Colonial Legacies*. Dostupné online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2528978 (cit. 18.10.2018).

³² Bližšie pozri: Pratt and Morgan v. Attorney general of Jamaica (1993) 2 AC 1 (PC) Dostupné online:

karibského regiónu. Pre štáty ako je Guyana, Barbados, Belize a Dominika (Dominické spoločenstvo), ktoré prijali odvolaciu právomoc Karibského súdneho dvora,³³ tak zohráva tento súd úlohu najvyššieho vnútroštátneho súdu.³⁴ Ostatné štáty tohto regiónu sa však obávajú, že odobratie právomocí v odvolacích veciach Súdnemu výboru Tajnej rady by spôsobilo odchod zahraničných investorov a investícií z daného regiónu.³⁵ Ekonomické záujmy karibských štátov tak obmedzujú trestnoprávnu právomoc regionálneho súdu. Časy fungovania Západo-indickej spoločnosti v období kolonizácie zanechali v danom regióne silnú závislosť na common law systéme Veľkej Británie. Takáto závislosť je na jednej strane vítaná s ohľadom na britské investície a ekonomickú výhodnosť, no odvolacia právomoc Karibského súdneho dvora je dôkazom volania po nezávislosti karibského právneho systému, ktorú by mal tento súd zabezpečiť.

Pri porovnaní týchto dvoch regionálnych súdov je možné konštatovať, že každý regionálny súd bol vytvorený na dosiahnutie vlastného cieľa. Prípady karibského regiónu sa vyznačujú snahou o posilnenie ekonomickej integrácie aj prostredníctvom trestnoprávnej oblasti, ktorá môže slúžiť ako boj proti závislosti od bývalých koloniálnych veľmocí alebo hegemóna, zatiaľ čo regionálne trestné súdnictvo v africkom regióne má za cieľ odstránenie beztrestnosti v regióne či vymanenie sa spod jurisdikcie medzinárodného súdu univerzálneho charakteru.

http://www.internationalhumanrightsexicon.org/hrdoc/docs/privyco_uncilpratt.doc (cit. 18.10.2018), podobné prípady riešené pred Súdnym výborom tajnej rady: napr. Barbados: Boyce and Joseph v. The Queen (2004) UKPC 32. Dostupné online: <https://case-law.vlex.co.uk/vid/-54063529> (cit. 18.10.2018).

³³ Pre zoznam rozhodnutí Karibského súdneho dvora ako odvolacieho súdu v trestnoprávných veciach pozri: Appellate Jurisdiction Judgments. Dostupné online: <http://www.cj.org/judgments-proceedings/appellate-jurisdiction-judgments> (cit. 18.10.2018).

³⁴ The Appellate Jurisdiction Rules. Dostupné online: <http://www.cj.org/court-instruments/rules-of-the-court/the-appellate-jurisdiction-rules> (cit. 18.10.2018).

³⁵ Pozri: Pozn. č. 31.

Okrem oblasti trestného práva však regionálne súdy prostredníctvom pokojného riešenia sporov prispievajú k posilneniu rule of law aj v rámci konaní, v ktorých členské štáty žiadajú súd o vyjadrenie zákonnosti rozhodnutí orgánov regionálnej organizácie a naopak, v rámci konaní o porušení povinností členských štátov.

Rule of law ako koncepcia založená na princípoch ako je právna istota, delenie moci, nezávislosť súdnictva, a pod., je na regionálnej úrovni posilňované každým efektívnym vykonaním, resp. vynútením právoplatného rozhodnutia regionálneho súdu. Najviditeľnejšie je to v oblasti ľudských práv, ktorých ochrana stála pri samotnom zrode rule of law. V súčasnosti sa do popredia regionálnej spolupráce dostáva aj oblasť trestného práva, v rámci ktorej súdy prispievajú k naplneniu zásady spravodlivosti za porušenie vnútroštátneho a medzinárodného práva. Právomoc regionálnych súdov v oblasti trestného práva je skôr výnimočná, pretože na rozdiel od ekonomickej oblasti, v oblasti trestného práva sa vzdanie sa suverenity znamená pre štát vznik nových, často zaťažujúcich záväzkov bez ekonomického prospechu. Účelom vytvorenia regionálneho súdu s trestnoprávnou právomocou môže byť posilnenie ekonomickej integrácie, posilnenie nezávislosti či odstránenie beztrestnosti. Aj v oblasti posilňovania rule of law môže byť vzorom Európska únia, ktorej súdny systém chráni o.i. demokratické hodnoty, na ktorých bola založená. Efektivita ochrany rule of law regionálnymi súdmi je však závislá od ochoty štátov vzdať sa časti svojej suverenity za účelom dosiahnutia cieľov daného regionálneho zoskupenia či organizácie a podriadiť sa právomoci jeho súdneho systému.

1.3. Regionálne súdy ako nástroj pokojného riešenia sporov za účelom posilnenia regionálnej integrácie

Jedným zo základných predpokladov udržateľnej regionálnej integrácie je legitimita moci orgánov regionálnych zoskupení, ako aj

jej kontrola. Na druhej strane je pre efektívnu integráciu dôležité správanie sa členských štátov v súlade so zakladajúcimi zmluvami či inými opatreniami prijatými orgánmi regionálneho zoskupenia. V tomto smere je pre posilnenie regionálnej integrácie najdôležitejšia existencia a efektivita mechanizmu pre pokojné riešenie sporov medzi členskými štátmi regionálnej organizácie navzájom, ako aj medzi štátmi a orgánmi regionálnej organizácie.

Prostriedky pokojného riešenia sporov sú na regionálnej úrovni využívané najmä na riešenie sporov založených na porušení normy regionálneho práva. Riešenie týchto sporov, ktorých základným cieľom je donútiť orgán regionálnej organizácie alebo štát, aby sa správal v súlade s regionálnym pravidlom práva, je základným predpokladom existencie a posilnenia rule of law jednak na vnútroštátnej úrovni (najmä pri priamom účinku normy regionálneho práva), ako aj na úrovni medzinárodného regionálneho práva.

Vo všeobecnosti je možné povedať, že takmer všetky úspešne fungujúce regionálne zoskupenia v období nového regionalizmu³⁶ boli vytvorené v prvom rade za účelom posilnenia ekonomickej spolupráce, a tým aj úrovne v členských štátoch daných zoskupení. Po vzore Európskej únie prikróčili k vytváraniu súdnych orgánov aj iné regionálne organizácie, ako je Andské spoločenstvo, Africká únia, a onedlho sa zrejme pridá aj zoskupenie ASEAN.³⁷ Z daného je možné usúdiť, že hoci cieľom regionálnej spolupráce štátov je ich ekonomická prosperita, nástrojom na jej dosiahnutie sa stáva právna spolupráca subjektov regionálneho práva kontrolovaná

³⁶ Nový regionalizmus- nová éra regionalizmu po skončení studenej vojny, kedy sa do regionálnej integrácie zapájajú nie len štáty, ale aj neštátne subjekty. Bližšie pozri: KLUČKA, J.: Regionalizmus a medzinárodné právo. In: KLUČKA, J. a kol: *Regionalizmus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 27- 34. ISBN 978-80-8152-354-0.

³⁷ Press Statement by the Chairperson of the 9th ASEAN Summit and the 7th ASEAN + 3 Summit Bali, Indonesia, 7 October 2003. Dostupné online: http://asean.org/?static_post=press-statement-by-the-chairperson-of-the-9th-asean-summit-and-the-7th-asean-3-summit-bali-indonesia-7-october-2003(cit. 18.10.2018).

prostriedkami pokojného riešenia sporov prispôbenými regionálnym odlišnostiam.

V rámci regiónu Európy existuje niekoľko regionálnych zoskupení. Z hľadiska integrácie a pokojného riešenia sporov medzi štátmi a orgánmi regionálnej organizácie je však najviac rozvinutou Európska únia. Úloha pokojného riešenia sporov v rámci Európskej únie je zverená súdnemu systému, ktorý reprezentuje Súdny dvor Európskej únie, Všeobecný súd a Súd pre verejnú službu Európskej únie. Z hľadiska pokojného riešenia sporov je zaujímavá najmä činnosť Súdneho dvora EÚ a Všeobecného súdu EÚ.

Na prehĺbenie integrácie, najmä z právneho hľadiska, sa v počiatkoch svojho pôsobenia zameral Súdny dvor. Svojou rozhodovacou činnosťou sa postaral o rozšírenie právomocí EÚ (v tom čase ešte ES) a o začlenenie únijného (komunitárneho) práva do vnútroštátnych právnych poriadkov členských štátov.³⁸ Prostredníctvom svojej rozhodovacej činnosti sa postaral o vyvodenie základných princípov, na základe ktorých bolo možné posilniť a prehĺbovať integráciu v rámci Európskej únie (pôvodne Európske spoločenstvá). Medzi najdôležitejšie rozhodnutia, ktoré mali prelomový účinok, je možné zaradiť prípad *Van Gend en Loos*,³⁹ *Costa v E.N.E.L.*,⁴⁰ a pod. Na základe rozhodnutia Súdneho dvora vo veci *Van Gend en Loos* je Súdny dvor oprávnený nie len na podanie výkladu zakladajúcich zmlúv, ale aj na posúdenie spôsobu ich aplikácie v členských štátoch. Dôvodom je skutočnosť, že členské štáty sa prostredníctvom pristúpenia k zakladajúcim zmluvám dobrovoľne vzdali a preniesli časti svojej suverenity na Európsku úniu (v tom čase na Európske spoločenstvá). Toto rozhodnutie sa stalo základom princípu priameho účinku ustanovení únijného

³⁸ VOS, E.: *Regional integration Through Dispute Settlement: The European Union Experience*. Dostupné online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=977450(cit. 18.10.2018).

³⁹ Rozsudok Súdneho dvora z 5. februára 1963 vo veci 26-62, NV *Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos* proti *Nederlandse administratieve der belastingen*, EU:C: 1963:1.

⁴⁰ Rozsudok Súdneho dvora z 15. júla 1964 vo veci 6/64, *Flaminio Costa* proti *E.N.E.L.*, EU: C: 1964:66.

práva (v tom čase komunitárneho práva), ktoré priamo stanovujú práva a povinnosti súkromným osobám a sú presné, jasné a spôsobilé na priamu aplikáciu pred vnútroštátnymi súdmi. Fyzické a právnické osoby sa tak môžu priamo v konaní pred vnútroštátnym súdom dovolávať uplatnenia takýchto noriem. Systém pokojného riešenia sporov tak výrazne uľahčil a umožnil plnenie ekonomických a politických cieľov integrácie v rámci EÚ v budúcnosti. Vo veci *Costa v. E.N.E.L.* Súdny dvor odvodil z úniijného práva (v tom čase komunitárneho práva) princíp prednosti komunitárneho práva vo vzťahu k vnútroštátnemu právu členského štátu. Aj v tomto prípade vychádzal skôr z teleologického výkladu zakladajúcich zmlúv, ako z ich textu.⁴¹ Súdu sa však v rámci systému pokojného riešenia sporov podarilo to, čo by sa len ťažko dosiahlo politickým procesom. Systém pokojného riešenia sporov v rámci Súdneho dvora EÚ sa v rámci niekoľkých rozhodnutí stal nástrojom zmeny úniijného práva (komunitárneho práva) z formy medzinárodného práva verejného na samostatný právny poriadok.⁴²

Základom fungovania Súdneho dvora EÚ sú zakladajúce zmluvy (ZEÚ, ZFEÚ),⁴³ Štatút Súdneho dvora,⁴⁴ ako aj rokovací poriadok.⁴⁵ Integračnú rovnováhu v rámci súdneho systému zabezpečuje stanovené množstvo členov Súdneho dvora, medzi ktorými má každý členský štát jedného zástupcu medzi sudcami.

⁴¹ KLUČKA, J., MAZÁK, J. a kol.: *Základy európskeho práva*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2004, s. 120. ISBN 80-8078-005-6.

⁴² SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.: *Súdny systém Európskej únie. 3. revidované vydanie*. Bratislava: Euroiuris- Európske právne centrum, o.z., 2012, s. 30. ISBN 978-80-89406-07-4.

⁴³ Zmluva o Európskej únii a Zmluva o fungovaní Európskej únie (OJ C 326, 26.10.2012, s. 47-390). Dostupné online: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012M/TXT&from=EN> (cit. 18.10.2018).

⁴⁴ Štatút Súdneho dvora Európskej únie. Dostupné online: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-08/tra-doc-en-div-c-0000-2016-201606984-05_00.pdf (cit. 18.10.2018).

⁴⁵ Rokovací poriadok Súdneho dvora Európskej únie. Dostupné online: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aai0049> (cit. 18.10.2018).

Sudcom pomáha osem generálnych advokátov.⁴⁶ Pre zabezpečenie rovnováhy v rámci rozhodovacej činnosti sa zachováva zásada nepárneho počtu zasadaajúcich sudcov.⁴⁷

Na prehlbovanie integrácie využíva Súdny dvor častokrát konanie o prejudiciálnej otázke (ako napr. v už spomínanom prípade *Costa v E.N.E.L.*), ktoré môžeme označiť ako konanie v prípade sporu o výklad úijného práva. Prejudiciálne konanie je jedným z charakteristických črt súdneho systému EÚ, pretože Súdny dvor EÚ je jedným z prvých medzinárodných súdov, ktorým bola udelená takáto právomoc. Úlohou prejudiciálneho konania je zabezpečenie jednotnej aplikácie úijného práva, uľahčenie jeho aplikácie vnútroštátnymi súdmi a v neposlednom rade chráni práva obyvateľov únie.⁴⁸ Na základe čl. 267 ZFEU sa prejudiciálna otázka môže týkať výkladu zmlúv alebo platnosti a výkladu aktov inštitúcií, orgánov alebo úradov či agentúr EÚ. Predmetom tak môžu byť len právne otázky, nie skutkové, a nesmú sa týkať vnútroštátneho práva. Dôležité však je, že rozhodnutie Súdneho dvora o prejudiciálnej otázke zaväzuje nie len súd, ktorý danú otázku položil, ale zaväzuje všetky súdy. Z tohto hľadiska aj prejudiciálne konanie nemalou mierou prispieva k posilneniu integrácie v rámci EÚ.

Z pohľadu pokojného riešenia sporov je však pre posilnenie integrácie dôležitých niekoľko konaní, ktoré môžeme rozdeliť do dvoch okruhov, a to na konania o súdnej ochrane voči členským štátom a súdnej ochrane voči inštitúciám EÚ.

Konanie o súdnej ochrane voči členským štátom reprezentuje konanie o porušení povinnosti členským štátom upravené v čl. 258-260 ZFEÚ. Obzvlášť zaujímavým je z pohľadu rule of law v procese regionálnej integrácie. Toto konanie pred Súdnym dvorom má oprávnenie iniciovať Komisia, ktorá v zásade vystupuje ako kontrolný orgán pri plnení povinností členských štátov, ako aj ostatné členské štáty. Je potrebné dodať, že samotné konanie nepodlieha súhlasu dotknutého štátu, čo je z pohľadu rule of law na

⁴⁶ Čl. 49 Štatútu Súdneho dvora EÚ.

⁴⁷ Čl. 17 ods. 1 Štatútu Súdneho dvora EÚ.

⁴⁸ Pozri: Pozn. č. 38.

medzinárodnej úrovni, hoci len regionálnej, veľký prínos, keďže na úrovni univerzálneho medzinárodného práva je práve chýbajúca obligatórna právomoc univerzálneho súdneho orgánu veľkým nedostatkom medzinárodného rule of law.

Na základe Lisabonskej zmluvy došlo prijatím čl. 260 ZFEÚ k spojeniu konania o konštatovaní porušenia práva EÚ a konania o uložení pokuty a penále členskému štátu. V tomto prípade môže Súdny dvor EÚ na základe návrhu Komisie rozhodnúť o nesplnení povinnosti členským štátom a zároveň rozhodnúť o uložení paušálnej pokuty alebo penále.⁴⁹ Vymožitelnosť plnenia rozsudku Súdneho dvora EÚ členským štátom na základe uloženej paušálnej pokuty alebo penále je opäť významným prvkom posilňujúcim rule of law na úrovni úniijného práva, ako aj zárukou právnej rovnosti medzi členskými štátmi, čo prispieva k posilneniu regionálnej integrácie.

Na druhej strane, konanie o súdnej ochrane voči inštitúciám EÚ reprezentuje konanie o neplatnosť aktú inštitúcií EÚ. Zabezpečuje súlad sekundárneho práva so zakladajúcimi zmluvami a inými prameňmi primárneho práva EÚ. Tak ako je pri konaní o porušení povinnosti členským štátom zabezpečená kontrola zo strany EÚ voči členským štátom, tak je v rámci konania o neplatnosť aktú inštitúcií EÚ zabezpečená kontrola zo strany členských štátov⁵⁰ voči inštitúciám EÚ.⁵¹ Samotné konanie o neplatnosť aktú inštitúcií EÚ je upravené v čl. 263 a 264 ZFEÚ. Ak Súdny dvor EÚ konštatuje porušenie práva EÚ, vyhlási napadnutý akt za neplatný.⁵²

Nástroje pokojného riešenia sporov sú prínosom integrácie aj v prípade Andského spoločenstva. Hoci je Andské spoločenstvo len subregionálnym zoskupením, je obzvlášť zaujímavé najmä

⁴⁹ Pozn. č. 38, s. 75.

⁵⁰ Pre úplnosť je potrebné dodať, že čl. 263 ZFEÚ dáva Súdnemu dvoru právomoc rozhodovať o žalobách podaných nie len členskými štátmi, ale aj Európskym parlamentom, Radou alebo Komisiou, Dvorom audítorov, Európskou centrálnou bankou a Výborom regiónov, či dokonca fyzickou alebo právnickou osobou.

⁵¹ Pozn. č. 38, s. 409.

⁵² Bližšie pozri: DE BÚRCA, G.: Introduction. In: DE BÚRCA, G., WEILER, J.H.H. (Eds.): *The European Court of Justice*. New York: Oxford University Press, 2001, 260 s. ISBN: 9780199246021.

z pohľadu jeho súdneho systému, ktorý je vo veľkej miere inšpirovaný súdnym systémom EÚ. Základnú úlohu pri pokojnom riešení sporov v rámci Andského spoločenstva plní Súdny dvor Andského spoločenstva (AS).⁵³ Základnom fungovania Súdneho dvora AS je Kartagenská dohoda,⁵⁴ Zmluva o vytvorení Súdneho dvora Kartagensej dohody.⁵⁵

Podobne ako v prípade Súdneho dvora EÚ, aj v rámci Súdneho dvora AS majú zastúpenie všetky členské štáty prostredníctvom jedného sudcu.⁵⁶ Medzi právomoci Súdneho dvora AS patrí obdobne právomoc preskúmať (kontrolovať) zákonnosť aktov inštitúcií AS a vykladať ich s cieľom ich jednotnej aplikácie v jednotlivých členských štátoch, preskúmať pracovno-právne prípady a v neposlednom rade preskúmať porušenie povinnosti členského štátu.

Podobne ako v prípade Súdneho dvora EÚ, aj Súdny dvor AS je oprávnený podávať výklad aktov inštitúcií AS na základe žiadosti akéhokoľvek súdu členského štátu (čl. 32 a nasl. Treaty of Court). Vo väčšine prípadov sú predmetom výkladu otázky práva duševného vlastníctva⁵⁷ (čo je pochopiteľné, keďže ide o hospodárske spoločenstvo). Vedie však k jednotnej aplikácii právneho poriadku AS, preto je vytvorenie tejto možnosti možné hodnotiť ako prínos v rámci prehlbovania integrácie AS.

Aj Súdny dvor AS bol vytvorený za účelom vytvorenia supranacionálnych inštitúcií Andského spoločenstva podľa vzoru EÚ. Pri porovnaní so súdnym systémom EÚ je možné uviesť

⁵³ Tribunal de Justicia de la Comunidad Andina. Dostupné online: <http://www.tribunalandino.org.ec/itstudio/index.php/en/> (cit. 18.10.2018).

⁵⁴ Andean Subregional Integration Agreement „Cartagena Agreement“. Dostupné online: https://idatd.cepal.org/Normativas/CAN/Ingles/Cartagena_Agreement.pdf (cit. 18.10.2018).

⁵⁵ Treaty Creating the Court of Justice of the Cartagena Agreement. Dostupné online: http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/cjca/trt_cjca.pdf (cit. 18.10.2018).

⁵⁶ Bližšie pozri čl. 6 Zmluvy.

⁵⁷ Pozri: Pozn. č. 38, s. 50.

niekoľko podobných vlastností. Z hľadiska posilnenia integrácie AS je aj v tomto prípade zaujímavým konanie o neplatnosť aktov inštitúcií AS. Iniciovať ho môže niekoľko subjektov (čl. 17 Treaty of Court)), no na rozdiel od súdneho systému EÚ môžu členské štáty toto konanie iniciovať len voči aktom, ktoré boli schválené bez ich súhlasu (čl.18 Treaty of Court).

Konanie o porušení záväzku členského štátu podľa právneho poriadku Andského spoločenstva môže iniciovať Generálny Sekretariát alebo iný členský štát (čl. 23 a 24 Treaty of Court). Ten však musí podať sťažnosť najprv na Generálny Sekretariát a až keď ten nevydá svoj posudok, môže sa obrátiť na Súdny dvor AS. Snád' aj preto je tento spôsob iniciovania konania zriedkavejší. Doposiaľ však Súdny dvor ani v jednom z konaní, predovšetkým v konaní o prejudiciálnej otázke, nevyužil príležitosť pre rozšírenie právneho poriadku Andského spoločenstva, a zmaril tak predpokladané ciele spoločného trhu. Dôvodom môže byť otázka nezávislosti sudcov, ktorí vo väčšine prípadov bránia záujmy jednotlivých štátov.⁵⁸ Nezávislosť a nestrannosť sudcov však tvorí jeden z princípov rule of law, a preto táto skutočnosť môže byť dôvodom oslabenia rule of law v andskom regióne.

Tribunál Juhoafrického rozvojového spoločenstva býva označovaný ako supranacionálny súd. Jeho právnym základom je Zmluva Juhoafrického rozvojového spoločenstva⁵⁹ (Tribunál bol založený čl.9), ako aj Protokol o Tribunály Juhoafrického rozvojového spoločenstva a procesnými pravidlami.⁶⁰ Na základe

⁵⁸ FANENBRUCK, Ch., MEISSNER, L.: *Supranational Courts as Engines for Regional Integration?* s. 16, 17. Dostupné online: http://www.polsoz.fu-berlin.de/en/v/transformeurope/publications/working_paper/wp/wp_66/WP-66-Fanenbruck_Meissner_WEB.pdf (cit. 18.10.2018).

⁵⁹ Consolidated Text of the Treaty of the Southern African Development Community. Dostupné online: http://www.sadc.int/files/5314/4559/5701/Consolidated_Text_of_the_SADC_Treaty_-_scanned_21_October_2015.pdf (cit. 18.10.2018).

⁶⁰ Protocol on Tribunal in the Southern African Development Community and Rules of Procedure of the Southern African Development Community Tribunal. Dostupné online: http://www.sadc.int/files/1413/5292/8369/Protocol_on_the_Tribunal_and_Rules_thereof2000.pdf (cit. 18.10.2018).

Protokolu má Tribunál právomoc rozhodovať o všetkých sporoch a žiadostiach, ktoré súvisia s výkladom a aplikáciou Zmluvy, výkladom, aplikáciou alebo platnosťou Protokolov, alebo iných aktov prijatých na základe práva spoločenstva a aktov inštitúcií Spoločenstva. Pri úvahách o posilnení integrácie je možné uvažovať nad činnosťou v rámci prejudiciálneho konania ohľadom otázok výkladu, aplikácie alebo platnosti ustanovení Protokolu (čl. 16 Protokolu), konania o sporoch medzi štátmi a Spoločenstvom (čl.17 Protokolu) a konania o sporoch medzi fyzickými a právnickými osobami a Spoločenstvom (čl. 18 Protokolu). Právomoc Tribunálu sa rovnako týka i sporov medzi Spoločenstvom a jeho zamestnancami v pracovno-právnych vzťahoch (čl.19 Protokolu) a podávania poradných posudkov (čl. 20 Protokolu).

Nedostatočná sila tribunálu v rámci procesu posilnenia integrácie sa prejavila v rámci nerešpektovania jej rozhodnutí,⁶¹ ktorých dodržiavanie sa nepodarilo vynútiť ani prostredníctvom Samitu, ktorý má na základe Protokolu oprávnenie prijať vhodné opatrenia na vynútenie plnenia rozsudku (čl. 32(5) Protokolu). Navyiac, v rámci Samitu hláv štátov a vlád v roku 2012,⁶² členské štáty obmedzili mandát Tribunálu vo vzťahu k výkladu Zmluvy a Protokolov týkajúceho sa sporov medzi členskými štátmi. Ako uvádzajú Fanenbruck a Meißner,⁶³ snaha Tribunálu o posilnenie integrácie v rámci Juhoafrického rozvojového spoločenstva bola zastavená vôľou štátov. Takže celý integračný proces je

⁶¹ *Mike Campbell (Pvt) Ltd a iní proti Zimbabwe (2/2007)* [2008] SADCT 2 (28 November 2008) (Prípado inicianý farmárom Campbellom proti Zimbabwe ohľadom pozemkovej reformy, na základe ktorej došlo k zabratiu pôdy malým farmárom. Zimbabwe však odmietlo plniť rozsudok Tribunálu a rozhodnutie označilo za nezákonné s ohľadom na nedostatočnú ratifikáciu Protokolu členskými štátmi).

⁶² Final Communiqué of the 32nd Summit of SADC Heads of State and Government, Maputo, Mozambique, August 18, 2012, para.24. Dostupné online: https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Generic-Documents/Communique_32nd_Summit_of_Heads_of_States.pdf (cit. 18.10.2018).

⁶³ Pozri: Pozn. č. 58, s. 11, 15.

prostredníctvom pokojného riešenia sporov v rámci juhoafrického regiónu poznačený tradíciou štátov neriešiť spory súdnou cestou.

ASEAN ako regionálne zoskupenie juhovýchodnej Ázie v súčasnosti nemá v rámci svojej integrácie vytvorený systém pokojného riešenia sporov, hoci do budúcnosti sa ráta s jeho vytvorením aj v rámci Spoločenstva ASEAN.

Zo skúseností Európskej únie, v rámci ktorej došlo k posilneniu integrácie prostredníctvom činnosti Súdneho dvora EÚ, je možné predpokladať, že podobný postup posilnenia integrácie je možný aj v iných regiónoch a regionálnych zoskupeniach. Dôležitým predpokladom tohto vývoja je však nie len vhodné nastavenie právomocí súdnych orgánov regionálnych zoskupení, ale aj politická vôľa rešpektovať ich rozhodnutia, to aj v prípade, ak majú charakter dotvárania práva. Veľkým prínosom prostriedkov pokojného riešenia sporov v rámci regionálnej integrácie je posilňovanie rule of law vo vzťahoch medzi členskými štátmi navzájom, i členskými štátmi a orgánmi regionálneho zoskupenia, ako aj legitimacy moci orgánov regionálneho zoskupenia. To všetko môže prispieť k posilneniu stability v danom regióne, čo v konečnom dôsledku môže viesť k posilneniu integrácie.

Základom regionálnej integrácie je legitimita moci orgánov regionálnej organizácie, ako aj jej kontrola. Pre efektívnu integráciu je však nevyhnutné i správanie sa členských štátov v súlade s regionálnym právom, preto vzrastá význam existencie a efektivity mechanizmov pokojného riešenia sporov vznikajúcich medzi štátmi navzájom, ako aj medzi orgánmi regionálnej organizácie a štátmi. Takmer všetky úspešne fungujúce regionálne organizácie v období nového regionalizmu boli vytvorené za účelom ekonomickej spolupráce. Po vzore Európskej únie prikrčili k tvorbe súdnych orgánov aj iné regionálne zoskupenia, ako je Andské spoločenstvo, Africká únia, a onedlho sa možno pridá aj zoskupenie ASEAN. Z toho je možné odvodiť, že ekonomická spolupráca a prosperita je závislá aj od efektívneho spôsobu riešenia sporov prispôbeného regionálnym špecifikám.

1.4. Regionálne súdy ako garant pokojného riešenia sporov

Činnosť regionálnych súdov v systéme pokojného riešenia sporov je zavŕšená až momentom efektívneho vykonania právoplatného rozhodnutia tohto súdneho orgánu, ktoré subjekty sporu považujú za záväzné. Za pokojné urovnanie sporu je možné považovať až plné vykonanie právoplatného rozhodnutia regionálneho súdu. Nie každý štát je ochotný takéto rozhodnutie vykonať v plnej miere, najmä ak to nie je v súlade s jeho vnútroštátnymi záujmami. Z tohto pohľadu je tak významný mechanizmus slúžiaci na dohľad nad výkonom rozhodnutí regionálnych súdov, ktorý je v niektorých prípadoch v rukách samotného súdu alebo osobitného orgánu.⁶⁴

Príkladom takéhoto rozdelenia môžu byť regionálne súdy chrániace dodržiavanie ľudských práv, a to Európsky súd pre ľudské práva⁶⁵ (ďalej len „ESLP“) a Medzi-americký súd pre ľudské práva⁶⁶ (ďalej len „MASLP“). V prípade ESLP ide o súdny orgán regionálnej organizácie Rada Európy. Bol vytvorený a funguje na základe európskeho Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „EDLP“),⁶⁷ nad ktorého implementáciou vykonáva i dohľad. Na základe čl. 46 EDLP v znení Protokolov č. 11 a 14 dohliada na výkon právoplatných rozhodnutí

⁶⁴ Autorka publikovala časť kapitoly tejto práce ako prípravnú štúdiu v recenzovanom zborníku: ELBERT, L.: Mechanizmy dohľadu nad výkonom ľudsko-právnych rozhodnutí regionálnych súdov vo vnútroštátnom práve. In: *Miesto, úloha a význam vnútroštátneho práva pri zabezpečovaní plnenia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodného práva a európskeho práva: zborník vedeckých prác doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2018, s. 156-166. ISBN 978-80-8152-598-8.

⁶⁵ European Court of Human Rights. Dostupné online: <http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court&c> (cit. 18.10.2018).

⁶⁶ Inter- American Court of Human Rights. Dostupné online: <http://www.corteidh.or.cr/index.php/en> (cit. 18.10.2018).

⁶⁷ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich.

ESLP Výbor ministrov Rady Európy,⁶⁸ ktorému pomáha i Oddelenie pre výkon rozhodnutí ESLP.⁶⁹ Výbor skúma najmä či došlo k vyplateniu spravodlivého zadosťučinenia, ak bolo predmetom rozhodnutia ESLP, a či Vysoká zmluvná strana prijala individuálne opatrenia na odstránenie protiprávneho správania, ktorým bol sťažovateľ dotknutý na svojich právach, alebo všeobecné opatrenia na elimináciu opätovného protiprávneho správania sa v budúcich prípadoch. Ak sa Vysoká zmluvná strana odmieta riadiť rozhodnutím ESLP, výbor jej môže zaslať formálne upozornenie. Ak je neefektívne, môže predložiť otázku ESLP, či došlo k porušeniu záväzku riadiť sa právoplatným rozhodnutím ESLP. Súčasťou monitoringu sú aj parlamentní spravodajcovia oprávnení navštíviť vysoké zmluvné strany, aby tak spoločne s vnútroštátnymi orgánmi skúmali dôvody zdlhavého výkonu rozhodnutia ESLP. V prípade, že Vysoká zmluvná strana aj naďalej odmieta vykonať pre ňu záväzné rozhodnutie ESLP, Výbor ministrov môže rozhodnúť o uvalení sankcie, a teda pozastaviť výkon práv daného štátu v rámci Rady Európy alebo rozhodnúť o jeho vylúčení z tejto regionálnej organizácie.⁷⁰ Aj napriek systému monitoringu sa niektoré Vysoké zmluvné strany odmietajú podriadiť pre nich záväzným rozhodnutiam ESLP.⁷¹ Systém monitoringu a dohľadu nad výkonom

⁶⁸ Bližšie pozri: Rule of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements. Dostupné online: <https://rm.coe.int/16806eebf0> (cit. 18.10.2018).

⁶⁹ Mandate of the Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights. Dostupné online: <https://rm.coe.int/16805a997c> (cit. 18.10.2018).

⁷⁰ Bližšie: Čl. 8 Štatútu Rady Európy. Statute of the Council of Europe. Dostupné online: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680306052> (cit. 18.10.2018).

⁷¹ Príkladom môže byť Rusko, ktorého Ústavný súd má od r. 2015 právomoc vyhlásiť za nemožné vykonať rozhodnutia ľudsko-právnych orgánov, ak sú v rozpore s Ústavu Ruskej federácie. Bližšie pozri napr.: CHAEVA, N.: The Russian Constitutional Court and its Actual Control over the ECtHR Judgment in Anchugov and Gladkov. *EJIL: Talk!, Blog of the European Journal of International Law*. Dostupné online: <https://www.ejiltalk.org/the-russian-constitutional-court-and-its-actual-control-over-the-ecthr-judgement-in-anchugov-and-gladkov/> (cit. 18.10.2018).

rozhodnutí ESLP spoliehajúci sa na politický tlak sa preto môže zdať pri súčasnom vývoji tlaku politicky a ekonomicky silných štátov ako neúčinný. Podobný systém dohľadu nad vykonávaním právoplatného rozhodnutia regionálneho súdu stanovuje aj Protokol Afrického súdu pre spravodlivosť a ľudské práva,⁷² ktorý článkom 46 ods. 4 dáva súdu možnosť postúpiť vec Zhromaždeniu, ktoré môže v súlade s čl. 23 ods. 2 Zakladajúceho aktu rozhodnúť o uložení sankcie za neplnenie právoplatného rozhodnutia.

Na druhej strane, Medzi-americký súd pre ľudské práva je súdnym orgánom vytvoreným v rámci Organizácie amerických štátov⁷³ (ďalej len „OAS“) a jeho hlavnou úlohou je dohľad nad aplikáciou a interpretáciou Amerického dohovoru o ľudských právach⁷⁴ (ďalej len „ADLP“). Dohľad nad výkonom rozhodnutí MASLP upravuje čl. 30 jeho Štatútu, na základe ktorého predkladá MASLP každoročne správy o svojej činnosti Valnému zhromaždeniu OAS. Jej obsahom je aj zoznam štátov, ktoré nevykonali právoplatné rozhodnutie MASLP ustanovujúce konkrétne opatrenia smerujúce k náprave či odstráneniu protiprávneho stavu.⁷⁵ Na rozdiel od dohľadu nad výkonom rozhodnutí ESLP, ktorý je v rukách Výboru ministrov, dohľad nad výkonom rozhodnutí MASLP ostáva v rukách samotného súdu.⁷⁶ Súd v rámci dohľadu nariadi, čo má štát vykonať, aby mu v stanovenej lehote predložil správu o vykonaní

⁷² Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. Dostupné online: <https://au.int/en/treaties/protocol-statute-african-court-justice-and-human-rights> (cit. 18.10.2018).

⁷³ The Organization of American States. Dostupné online: <http://www.oas.org/en/> (cit. 18.10.2018).

⁷⁴ American Convention on Human Rights. Dostupné online: http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html (cit. 18.10.2018).

⁷⁵ Pozri napr. vzťah štátov ako je Trinidad a Tobago či Venezuela k ADLP a MASLP: Human Rights Watch: World Report 2018: Events of 2017. Dostupné online: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf (cit. 18.10.2018).

⁷⁶ Čl. 69 a nasl. Rokovacieho poriadku MASLP. Inter-American Court of Human Rights: Rule of Procedure. Dostupné online: http://www.corteidh.or.cr/sitios/reglamento/nov_2009_ing.pdf (cit. 18.10.2018).

rozhodnutia, ktorú následne komentujú obeť alebo ich právni zástupcovia, ako aj Medzi-americká komisia pre ľudské práva. Právomoc súdu ostáva zachovaná až do momentu plného vykonania rozsudku štátom.⁷⁷

V otázke vynucovania právoplatného rozhodnutia regionálnych súdov sú významným prínosom garancie pokojného riešenia sporov i sankcie ukladané regionálnym súdom za účelom riadneho vykonania právoplatného rozhodnutia. Príkladom môže byť dohľad nad výkonom rozhodnutí Karibského súdneho dvora, upravený v prípadoch jeho pôvodnej právomoci pravidlami súdu⁷⁸ v pravidle č. 19.3 a nasl. V prípade nedodržania rozhodnutia súdu sa aplikuje všeobecná právomoc súdu vydať rozhodnutie, ktoré by umožnilo uspokojivé vyriešenie záležitosti, a to buď na základe svojho vlastného podnetu alebo na návrh účastníka konania, pričom jeho obsahom môžu byť sankcie. Podobne upravuje možnosť uložiť sankcie štátu, ktorý má problémy s vykonaním právoplatného rozhodnutia Súdneho dvora Spoločného trhu pre východnú a južnú Afriku (COMESA) i čl. 34 Dohody zakladajúcej toto spoločenstvo.⁷⁹

Činnosť regionálnych súdov v systéme pokojného riešenia sporov je zavŕšená až momentom efektívneho vykonania právoplatného rozhodnutia daného súdu. Z tohto pohľadu sú významné mechanizmy vytvorené za účelom dohľadu nad výkonom rozhodnutí regionálnych súdov, ktorý je v rukách osobitného orgánu, napr. v prípade ESLP je to Výbor ministrov, ktorý sa viac či menej spolieha na politický tlak. Alebo je v rukách samotného súdu, napr. MASLP, ktorý v rámci dohľadu nariadi presne čo má štát vykonať. Podobne je to aj v prípade Karibského súdneho dvora,

⁷⁷ Pre prehľadný zoznam prípadov v procese dohľadu pozri: Cases in Supervision Stage. Dostupné online: http://www.corteidh.or.cr/cf/jurisprudencia2/casos_en_etapa_de_supervision.cfm?lang=en (cit. 18.10.2018).

⁷⁸ Bližšie pozri: CCJ Original Jurisdiction Rules – 2017. Dostupné online: <http://www.caribbeancourtsofjustice.org/wp-content/uploads/2011/06/OJR-2017-1.pdf> (cit. 18.10.2018).

⁷⁹ Treaty establishing the Common Market for Eastern and Southern Africa. Dostupné online: <http://www.comesa.int/wp-content/uploads/2016/06/COMESA-Treaty.pdf> (cit. 18.10.2018).

ktorý je oprávnený uložiť sankcie, rovnako ako Súdny dvor COMESA.

1.5. Záver

Ochranu a dodržiavanie medzinárodného regionálneho práva a jeho pravidiel je možné rozdeliť do niekoľkých stupňov. Prvým je samotné pristúpenie štátu k medzinárodnej zmluve regionálneho charakteru, ktorým sa štát zaväzuje dodržiavať jeho ustanovenia. V prípade existencie regionálneho súdu je zásah do suverenity o to väčší, ak sa štát podriadi jeho jurisdikcii, v rámci ktorej je súd oprávnený vykonávať dohľad nad uplatňovaním práv a plnením záväzkov vyplývajúcich z tej ktorej oblasti medzinárodného regionálneho práva. Pre efektívnu ochranu a implementáciu medzinárodného regionálneho práva je však dôležité, aby rozhodnutia regionálneho súdu boli aj riadne vykonané v rámci vnútroštátneho práva. Riadne vykonanie rozhodnutia regionálneho súdu je významné najmä vtedy, ak je potrebné odstrániť rozpor vnútroštátneho práva s medzinárodným a zabezpečiť tak súlad vnútroštátneho a medzinárodného práva.

Regionálne súdy predstavujú v systéme riešenia sporov dôležitý prostriedok mierového urovnania sporu pred nezávislým a nestranným orgánom. Medzinárodný dohľad a právna istota, ktorú regionálne súdy prostredníctvom ich rozhodovacej činnosti prinášajú, sú základným predpokladom ochoty subjektov medzinárodného práva predkladať spory týmto orgánom. Existencia súdneho orgánu na regionálnej úrovni je preto významnou garanciou právnej istoty a rule of law. V systéme pokojného riešenia sporov je regionálne súdy možné považovať za výsledok inštitucionalizácie tohto systému. Fungovanie regionálnych súdov môžeme považovať za prejav najvyššej formy regionálnej spolupráce medzi štátmi, ktoré v rámci nej na seba prevzali nie len záväzky, ale sú ochotné sa podriadiť preskúmaniu ich dodržiavania zo strany regionálneho súdu. V neposlednom rade je potrebné zhrnúť, že činnosť regionálnych súdov v systéme pokojného riešenia sporov je zavŕšená až momentom efektívneho

vykonania ich právoplatného rozhodnutia. Z tohto pohľadu je významný i mechanizmus slúžiaci na dohľad nad výkonom rozhodnutí, ktorý garantuje jeho plné a efektívne vykonanie. Efektívny výkon rozhodnutia je významný aj z pohľadu legality a ústavnosti, pretože správanie sa predstaviteľov štátu v súlade s rozhodnutím súdu je základom pre regionálne a vnútroštátne rule of law.⁸⁰

⁸⁰ Bližšie pozri: TAYLOR, M.M., KAPISZEWSKI, D.: *Compliance: Conceptualizing and Theorizing Public Authorities' Adherence to Judicial Rulings*, s. 2. Dostupné online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1644462 (cit. 18.10.2018).

2. PRÍSTUP JEDNOTLIVCA K REGIONÁLNYM SÚDNYM ORGÁNOM A ZÁKLADNÉ PRÁVO NA SPRAVODLIVÝ PROCES A ÚČINNÝ PROSTRIEDOK NÁPRAVY

Regionálne súde už dávno nie sú len prostriedkom na pokojné riešenie sporov medzi štátmi. Účastníkmi konania pred týmito súdmi sú okrem štátov v čoraz väčšej miere aj jednotlivci, teda fyzické a právnické osoby vystupujúce hlavne v pozícii subjektu s aktívnou legitimáciou.⁸¹ Možnosti prístupu jednotlivcov k jednotlivým regionálnym súdnym orgánom sa líšia od prípadu k prípadu.

Táto časť práce má dva hlavné ciele. Prvým je zistiť, či je možné identifikovať spoločné tendencie v súvislosti s možnosťami jednotlivca vystupovať v konaní pred regionálnymi súdnymi orgánmi (I. časť) a to na základe skúmania súvisiacej právnej úpravy jednotlivých regionálnych súdov. Keďže prístup jednotlivca k súdnemu orgánu veľmi úzko súvisí so základným právom na spravodlivý proces a na účinný prostriedok nápravy, druhým hlavným cieľom tejto časti je zistenie, ako tieto regionálne súde pristupujú k uvedenému základnému právu a to na základe rozboru súvisiacej judikatúry (II. časť).

2.1. Prístup jednotlivca k regionálnym súdnym orgánom

Metodologická poznámka

Za základnú vzorku skúmania sme si vybrali súdny systém Európskej únie ako regionálnej organizácie s pravdepodobne najväčším dosiahnutým stupňom integrácie členských štátov. Európska únia nám poslúži na vytvorenie základného modelu

⁸¹ K vývoju možností jednotlivca na prístup k medzinárodným súdom bližšie pozri AUGUSTO, A., TRINDADE, C.: *The Access of Individuals to International Justice*. Oxford University Press, New York, 2011, s. 17 – 50.

možnosti jednotlivca na prístup k regionálnemu súdnemu orgánu. S týmto základným modelom budeme následne porovnávať systémy ostatných regionálnych súdnych orgánov a na základe zistených poznatkov sa pokúsime o formulovanie všeobecných tendencií v súvislosti s možnosťami jednotlivca vystupovať v konaní pred regionálnymi súdnymi orgánmi.

2.1.1. Jednotlivec a súdny systém Európskej únie

Cez sledovanie vývoja súdneho systému Európskej únie (ďalej len „Únia“) s ohľadom na možnosti jednotlivca na prístup k tomuto súdnemu systému môžeme sledovať vývoj samotnej Európskej únie. To, ako sa menilo postavenie jednotlivca v právnom systéme Únie a jeho možnosti iniciovať konanie pred súdmi Únie, nám totiž odráža posun od ekonomicky zameraných regionálnych organizácií (Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ, Európske hospodárske spoločenstvo a Európske spoločenstvo pre atómovú energiu) k dnešnej Únii ako právnenému spoločenstvu, o ktorom sa diskutuje ako o subjekte, ktorý je na pomedzí medzi medzinárodnou organizáciou a určitou formou štátu.⁸²

Orgán súdneho typu bol od počiatku súčasťou inštitucionálnej štruktúry Európskych spoločenstiev. Možnosti jednotlivca v tomto systéme sa však postupne vyvíjali v dôsledku toho, ako sa menil charakter týchto regionálnych integračných zoskupení a ich právneho poriadku.

2.1.1.1. Európske spoločenstvo pre uhlie a oceľ

Základy Súdneho dvora Európskej únie, tak ako ho poznáme v dnešnej podobe, boli položené v Zmluve o založení Európskeho spoločenstva pre uhlie a oceľ (ďalej len „Zmluva o ESUO“) uzavretej

⁸² Napríklad v náleze Ústavného súdu SR vo veci II. 171/05 sa uvádza, že „vývoj v Európskej únii nepochybne tenduje k štátnej forme, teda k štátnemu zväzku, ale serióznym spôsobom určiť moment, kedy sa tak stane, nie je nateraz možné.“

18. apríla 1951 medzi Francúzskom, Nemeckom, Talianskom, Belgickom, Holandskom a Luxemburskom.⁸³

Podľa článku 7 Zmluvy o ESUO patril medzi základné inštitúcie Spoločenstva aj Súdny dvor, ktorého úloha mala podľa článku 31 zmluvy spočívať v zabezpečovaní práva pri výklade a aplikácii tejto zmluvy a vykonávacích nariadení. Tento súdny orgán v zásade nevykazoval špecifické črty v porovnaní s inými súdnymi orgánmi medzinárodných organizácií. Konanie pred ním mohli iniciovať hlavne členské štáty voči inštitúciám Spoločenstva (žaloba o neplatnosť rozhodnutia alebo odporúčania Vysokého úradu podľa článku 33 Zmluvy o ESUO alebo žaloba o nečinnosť proti Vysokému úradu podľa článku 35 Zmluvy o ESUO), ale aj inštitúcie voči inštitúciám (žalobu o neplatnosť a žalobu o nečinnosť mohla podať proti Vysokému úradu aj Rada). Z dnešného pohľadu je zaujímavé, že Zmluva o ESUO nepredpokladala žalobu proti členskému štátu pre neplnenie jeho povinností vyplývajúcich zo zmluvy. Súdny dvor tak nemal žiadnu možnosť kontrolovať plnenie záväzkov členských štátov, ale kontroloval len plnenie povinností inštitúcií Spoločenstva.

Okrem členských štátov a inštitúcií však Zmluva o ESUO predpokladala aj osobitnú skupinu jednotlivcov, ktorým priznávala aktívnu legitimáciu v konaní pred Súdnym dvorom. Bol to dôsledok skutočnosti, že rozhodnutia Vysokého úradu (predchodca dnešnej Európskej komisie) boli priamo aplikovateľné na území členských štátov a zaväzovali tak nielen štáty, ale aj priamo jednotlivcov.⁸⁴ Nie je preto prekvapujúce, že touto osobitnou skupinou boli jednotlivci, na ktorých postavenie mohli mať vplyv rozhodnutia Vysokého úradu. Podľa článku 33 Zmluvy o založení ESUO išlo o podniky a združenia podnikov. Tieto subjekty mohli podávať žalobu o neplatnosť v dvoch prípadoch. Po prvé, proti individuálnym rozhodnutiam a odporúčaniam Vysokého úradu, ktoré sa ich týkali. Nemuseli teda byť adresátmi rozhodnutí, ale museli preukázať dotknutosť daným rozhodnutím. Po druhé, proti rozhodnutiam

⁸³ Text tejto zmluvy v jazykoch signatárskych štátov je dostupný v systéme Eur-lex.

⁸⁴ Tak, ako to bolo predvídané už v Schumanovej deklarácii z 9. mája 1950.

a odporúčaniam Vysokého úradu všeobecného charakteru, v súvislosti s ktorými sa domnievali, že vo vzťahu k nim došlo k zneužitiu právomoci.

Podniky a združenia podnikov mali podľa článku 35 Zmluvy o ESUO aj možnosť podať žalobu o nečinnosť proti Vysokému úradu v prípade, ak si tento Vysoký úrad nesplnil povinnosť vyplývajúcu zo zmluvy alebo z vykonávacích nariadení prijať rozhodnutie alebo formulovať stanovisko.

Zmluva o ESUO obsahovala aj základy konania, v ktorom neskôr Súdny dvor vydal väčšinu svojich zásadných rozhodnutí a ktoré robí paralelu medzi Súdny dvorom a vnútroštátnymi najvyššími súdmi.⁸⁵ Ide o prejudiciálne konanie, v ktorom Súdny dvor podáva výklad práva Únie a posudzuje platnosť aktov vytvorených inštitúciami Únie. Z pohľadu jednotlivcov predstavuje prejudiciálne konanie nepriamu možnosť „oslovenia“ Súdneho dvora. Článok 41 Zmluvy o ESUO predvídal prejudiciálne konanie len v súvislosti s posudzovaním platnosti rozhodnutí Vysokého úradu a Rady, ak je táto platnosť spochybnená počas konania vedeného pred vnútroštátnym súdom. Pokiaľ teda prostredníctvom priamej žaloby o neplatnosť mohli jednotlivci napadnúť pred Súdny dvorom len rozhodnutia Vysokého úradu, tak vyvolaním konania pred vnútroštátnym súdom, v rámci ktorého sa vnútroštátny súd obráti s prejudiciálnou otázkou na Súdny dvor, bolo možné napadnúť aj rozhodnutia Rady.

Považujeme za potrebné pripomenúť, že Zmluva o ESUO neposkytovala jednotlivcom – teda podnikom a združeniam podnikov, možnosť žalovať pred Súdny dvorom členský štát. Súdny dvor tak nikdy nebol pre jednotlivcov nástrojom, prostredníctvom ktorého by mohli kontrolovať plnenie záväzkov, ktoré na seba členský štát zakladajúcou zmluvou prebral, tak ako je tomu napríklad v prípade Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a s ním súvisiaceho Európskeho súdu pre ľudské práva. V konaniach, ktoré môže pred Súdny dvorom iniciovať jednotlivec, tak Súdny dvor nechráni jednotlivca pred

⁸⁵ LOCK, T.: *The European court of justice and international courts*. Oxford: Oxford University Press, 2015, s. 75.

štátom, ale pred samotnou medzinárodnou organizáciou, na ktorú preniesli členské štáty časť svojich právomocí. Tento záver platí až do dnešných dní.⁸⁶

2.1.1.2. Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva

Zmluva o založení Európskeho hospodárskeho spoločenstva (ďalej len „Zmluva o EHS“) podpísaná 25. marca 1957 priniesla dve zásadné zmeny z pohľadu aktívnej legitímácie jednotlivca v konaní pred Súdnym dvorom.

Prvá zmena sa týkala rozšírenia skupiny jednotlivcov, ktorí mohli iniciovať konanie pred Súdnym dvorom. Kým podľa Zmluvy o ESUO to mohli byť len podniky a združenia podnikov, Zmluva o EHS už hovorí o „každej fyzickej a právnickej osobe“. Vysvetlenie tejto zmeny je v zásade jednoduché a súvisí so zameraním týchto dvoch Spoločenstiev. ESUO, tak ako to vyplýva aj z jeho názvu, zamierovalo svoju činnosť špeciálne len na oblasť uhlia a ocele. EHS už nebolo koncipované výhradne na jednu oblasť hospodárstva, ale pôsobilo v oblasti hospodárstva vo všeobecnosti. Je preto prirodzené, že akty prijaté inštitúciami EHS na základe právomocí získaných prenosom z úrovne členských štátov zasahovali väčší okruh jednotlivcov.

Druhá zmena spočívala v kladení väčšieho dôrazu na preukazovanie právneho záujmu na podaní žaloby zo strany jednotlivca a to tak v konaní o neplatnosť sekundárnych aktov, ako aj v konaní o nečinnosť inštitúcií EHS.

V konaní o nečinnosť sa táto zmena prejavila tak, že článok 175 Zmluvy o EHS už nepodmieňoval prípustnosť žaloby jednotlivca len všeobecnou formuláciou o nesplnení povinnosti vyplývajúcej zo zmluvy alebo z vykonávacích nariadení prijať rozhodnutie alebo

⁸⁶ Nie vždy si však žalobcovia túto skutočnosť dostatočne uvedomujú a tak je možné identifikovať niekoľko žalôb podaných jednotlivcami proti členskému štátu, o ktorých následne Súdny dvor rozhodol, že sú neprípustné (napríklad uznesenie Súdu prvého stupňa z 27. mája 2013 vo veci T-163/13, Králik/Slovensko a Sociálna poisťovňa, EU:T:2013:268).

formulovať stanovisko, ako to robil článok 35 Zmluvy o ESUO. Podľa článku 175 Zmluvy o EHS už musela fyzická a právnická osoba preukázať, že nečinnosť inštitúcie spočíva v nesplnení povinnosti inštitúcie adresovať žalobcovi právny akt iný ako odporúčanie alebo stanovisko.

Pokiaľ ide o konanie o neplatnosť, článok 173 Zmluvy o EHS už nielen že požadoval dotknutosť žalobcu napadnutým rozhodnutím, ale precizoval, že musí ísť o priamu a osobnú dotknutosť. Tá sa predpokladala v súvislosti s rozhodnutím, ktoré je žalobcovi adresované, ale pri ostatných rozhodnutiach bolo pre prípustnosť žaloby nevyhnutné priamu a osobnú dotknutosť žalobcu preukázať.

Pojmy „priama dotknutosť“ a „osobná dotknutosť“ neboli Zmluvou o EHS definované. Ich obsah determinoval až Súdny dvor, pričom jeho postoj, hlavne v súvislosti s podmienkou osobnej dotknutosti, spôsobil, že jednotlivci mali a v podstate stále majú len veľmi obmedzený prístup k žalobe o neplatnosť aktov Spoločenstiev/Únie, ktoré im nie sú výslovne adresované. V rozsudku vo veci Plaumann⁸⁷ totiž Súdny dvor uviedol, že subjekty iné ako osoby, ktorým je rozhodnutie určené, môžu tvrdiť, že sa ich rozhodnutie osobne týka iba vtedy, keď sa ich dotýka na základe ich určitých osobitných vlastností alebo na základe okolnosti, ktorá ich charakterizuje vo vzťahu k akejkoľvek inej osobe, a tým ich individualizuje obdobným spôsobom ako osobu, ktorej je rozhodnutie určené. Takto vnímaná podmienka osobnej dotknutosti v podstate znemožňuje resp. výrazne sťažuje jednotlivcom možnosť napádať žalobou o neplatnosť iné druhy právnych aktov ako rozhodnutia, ktoré sú im adresované.

Viacerí žalobcovia, ktorých žaloby boli odmietnuté ako neprípustné z dôvodu nesplnenia podmienky osobnej dotknutosti napadnutým právnym aktom, poukazovali na to, že takto vnímaná podmienka osobnej dotknutosti spôsobuje zásah do základného

⁸⁷ Rozsudok Súdneho dvora z 15. júla 1963 vo veci 25-62, Plaumann/Komisia, EU:C:1963:17.

práva na účinnú súdnu ochranu.⁸⁸ Súd prvého stupňa dokonca vo svetle tohto argumentu vo veci T-177/01⁸⁹ pripustil, že je potrebné, v rozpore s doterajšou judikatúrou, prejsť k širšiemu výkladu čl. 230 ods. 4 ZES hlavne v súvislosti s pojmom „osoba osobne dotknutá napadnutým právnym aktom normatívneho charakteru“ a podal nový výklad tohto pojmu. Súdny dvor, ako odvolací súd, však trval na svojom pôvodnom výklade a konštatoval, že nie je ochotný zmenou výkladu článku zmluvy meniť systém kontroly zákonnosti komunitárnych právnych aktov. Upozornil, že ak je tento systém, ktorý bez podstatných zmien funguje od vzniku Európskych spoločenstiev, považovaný za nedokonalý, je ho potrebné zmeniť cestou zmeny samotnej zmluvy, čo je úloha členských štátov, a nie cestou zmeny výkladu príslušných článkov Zmluvy o ES.⁹⁰

2.1.1.3. *Lisabonská zmluva a regulačný akt*

Zmena zakladajúcich zmlúv, na ktorú vyzýval Súdny dvor v súvislosti s aktívnou legitimáciou jednotlivcov v konaní o neplatnosť aktu, sa uskutočnila až Lisabonskou zmluvou. Po vykonaných zmenách aktuálne zodpovedá článku 230 ods. 4 ZES článok 263 ods. 4 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

Základným nástrojom, ktorým sa mali rozšíriť možnosti jednotlivca byť aktívne legitimovaný v konaní o neplatnosť pred Súdny dvorom, malo byť zavedenie novej kategórie tzv. regulačných aktov, v súvislosti s ktorými sa už nevyžaduje preukazovanie osobnej dotknutosti žalobcu. Primárne právo však nedefinovalo pojem regulačný akt a tak sa v odbornej verejnosti okamžite objavili diskusie v súvislosti s obsahom tohto pojmu.⁹¹

⁸⁸ Napríklad uznesenie Súdu prvého stupňa z 23. novembra 1999 vo veci T-173/98, Unión de Pequeños Agricultores proti Rade Európskej únie, EU:T:1999:296.

⁸⁹ Rozsudok Súdu prvého stupňa z 3. mája 2002 vo veci T-177/01, Jégo-Quéré/Komisia, EU:T:2002:112.

⁹⁰ Rozsudok Súdneho dvora z 1. apríla 2004 vo veci C-263/02 P, Komisia/Jégo-Quéré & Cie SA, EU:C:2004:210.

⁹¹ Pozri napríklad DOUGAN, M.: The Treaty of Lisbon 2007: Winning Minds, not Hearts. In: Common Market Law Review. 45, 2008, s. 677, BIONDI, A.: How to Go Ahead as an EU Law National Judge? In: *European*

Tieto diskusie nakoniec ukončil Súdny dvor svojím rozhodnutím vo veci C-583/11 P⁹², keď stanovil legálny obsah pojmu regulačný akt. Pod pojmom regulačný akt je potrebné podľa Súdneho dvora rozumieť všeobecne záväzný akt s výnimkou legislatívnych aktov.⁹³

Aj podľa aktuálnej právnej úpravy obsiahnutej v už uvedenom článku 263 ods. 4 ZFEÚ teda naďalej platí, že žaloba jednotlivca v konaní o neplatnosť aktu je prípustná len za podmienky preukázania právneho záujmu žalobcu. Tento právny záujem je predpokladaný v prípade aktov, ktoré sú jednotlivcom určené. V prípade regulačných aktov musí jednotlivec preukázať právny záujem preukázaním priamej dotknutosti napadnutým aktom a preukazovanie priamej a osobnej dotknutosti sa vyžaduje v prípade legislatívnych aktov a individuálnych aktov, ktoré nie sú žalobcovi určené.

2.1.1.4. Záver

Súdny dvor nikdy nebol vytvorený a ani sa postupným vývojom nestal pre jednotlivcov nástrojom, prostredníctvom ktorého by mohli kontrolovať plnenie záväzkov, ktoré na seba prebral štát v dôsledku členstva v Európskej únii. V konaniach, ktoré môže pred Súdnym dvorom iniciovať jednotlivec, Súdny dvor nechráni jednotlivca pred štátom, ale pred samotnou medzinárodnou organizáciou. Uvedená skutočnosť súvisí s charakterom Európskych spoločenstiev a následne Európskej únie, na ktorú preniesli členské štáty časť svojich právomocí. Súdny dvor tak kontroluje výkon právomocí, ktoré pôvodne patrili členským štátom. Ak by nebolo došlo k prenosu právomocí zo strany štátu na

Public Law, 15, č. 2, 2009, s. 228 alebo BALTHASAR, S.: *Locus Standi Rules for Challenges to Regulatory Acts by Private Applicants: the new art.263(4) TFEU*. In: *European Law Review*, 2010, č. 4. s. 546 až 550.

⁹² Rozsudok Súdneho dvora z 3. októbra 2013 vo veci C-583/11 P, Inuit Tapiriit Kanatami a i./Parlament a Rada, EU:C:2013:625.

⁹³ Rozsudok Súdneho dvora vo veci C-583/11 P, bod 60 – pre úplnosť je potrebné dodať, že Súdny dvor vlastne v tejto súvislosti potvrdil stanovisko Všeobecného súdu, ktoré vyjadril v uznesení z 30. apríla 2010 vo veci T-18/10, Inuit Tapiriit Kanatami a i./Parlament a Rada, EU:T:2010:172.

Európsku úniu, tak by ich výkon kontrolovali vnútroštátne súdy členských štátov.

2.1.2. Jednotlivec a Európsky súd pre ľudské práva

Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) predstavuje prvok kontrolného mechanizmu voči zmluvným stranám Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“). Z pohľadu jednotlivcov je v súčasnosti práve tento súd v európskom regióne vnímaný ako „najľahšie dostupný“. Do tejto pozície sa však ESLP dostal až postupným vývojom, pretože pôvodný text Dohovoru nepredpokladal priamy prístup jednotlivcov k tomuto súdu.

Aj keď sa pri tvorbe textu Dohovoru objavil aj názor, že jednotlivci by mali mať priamy prístup k súdu, ktorý bude týmto Dohovorom založený, nakoniec sa štáty od tejto myšlienky odklonili.⁹⁴ Pôvodný text Dohovoru, ktorý bol štátmi podpísaný 4. novembra 1950 v Ríme, predpokladal dvojzložkový kontrolný mechanizmus skladajúci sa z Európskej komisie pre ľudské práva a ESLP. Záujmy jednotlivcov mala pred ESLP obhajovať práve Európska komisia pre ľudské práva.

Podľa článku 25 pôvodného textu Dohovoru mali jednotlivci, mimovládne organizácie a skupiny osôb, ktoré sa považovali za poškodené v dôsledku porušenia práv priznaných Dohovorom jednou zo zmluvných strán, možnosť podávať sťažnosti na Európsku komisiu pre ľudské práva a nie priamo na ESLP. Táto možnosť však ešte bola podmienená tým, že zmluvný štát, voči ktorému sťažnosť smerovala, musel uznať osobitným vyhlásením právomoc Európskej komisie pre ľudské práva, pričom takéto vyhlásenie muselo urobiť minimálne šesť zmluvných štátov.

⁹⁴ Diskusie a prípravné práce k Dohovoru v súvislosti s možnosťou jednotlivca priamo sa obrátiť na ESLP popisuje napríklad FLAUSS, J.-F.: *Le droit de recours individuel devant la Cour européenne des droits de l'Homme. Le protocole N°9 à la Convention européenne des droits de l'Homme*. In: *Annuaire Français de Droit International*; 1999, str. 507 – 519. Dostupné online: https://www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1990_num_36_1_2976 (cit. 18.10.2018).

Napríklad Francúzsko, ktoré patrí medzi pôvodné signatárske štáty Dohovoru, urobilo vyhlásenie o uznaní právomoci Európskej komisie pre ľudské práva zaoberať sa sťažnosťami jednotlivcov voči Francúzsku až v roku 1981. Podobne tak Turecko, ktoré rovnako patrí medzi pôvodné signatárske štáty, urobilo vyhlásenie až v roku 1987.

Podľa článku 26 pôvodného textu Dohovoru bola sťažnosť prípustná až po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych opravných prostriedkov a musela byť podaná v lehote šiestich mesiacov odo dňa prijatia konečného vnútroštátneho rozhodnutia. Európska komisia pre ľudské práva potom mohla následne za určitých okolností sťažnosť jednotlivca predložiť ESLP, pričom však v konaní pred ESLP mohli podľa článku 44 pôvodného textu Dohovoru vystupovať len zmluvné strany Dohovoru a Európska komisia pre ľudské práva. V tejto fáze vývoja teda určite nebolo možné považovať ESLP za súdny orgán, ku ktorému by mal jednotlivec priamy prístup.

Cesta pre priamy prístup jednotlivcov k ESLP sa otvorila až Protokolom č. 9, ktorý zmenil článok 44 Dohovoru tak, že v konaní pred ESLP už mohli okrem zmluvných strán Dohovoru a Európskej komisie pre ľudské práva vystupovať aj jednotlivci, mimovládne organizácie a skupiny osôb, ktoré podali sťažnosť v zmysle článku 25 Dohovoru Európskej komisii pre ľudské práva. Zmenil sa aj článok 48 Dohovoru, ktorý medzi subjekty oprávnené iniciovať konanie pred ESLP zaradil aj jednotlivcov, mimovládne organizácie a skupiny osôb, ktoré začali konanie pred Európskou komisiou pre ľudské práva.

Protokol č. 9, ktorý bol podpísaný 6. novembra 1990, teda v roku štyridsiateho výročia Dohovoru, však nebol klasickým protokolom pozmeňujúcim Dohovor. Išlo o fakultatívny protokol, ktorého platnosť bola viazaná na vyjadrenie vôle desiatich členských štátov Rady Európy byť ním viazaný. Protokol nakoniec nadobudol platnosť 1. októbra 1994 a zaväzoval len štáty, ktoré prejavili vôľu byť ním viazané. Napríklad štáty ako Francúzsko a Turecko ho síce podpísali, ale nikdy nedošlo z ich strany k jeho ratifikácii. ČSFR síce Protokol č. 9 podpísala až 5. februára 1992, ale

ratifikačná listina bola u depozitára uložená rekordne rýchlo už 7. mája 1992 ako v poradí tretia.

Z dnešného pohľadu môžeme Protokol č. 9 hodnotiť ako prvý krok k zabezpečeniu prístupu jednotlivcov k ESLP. Jednotlivci síce naďalej museli najprv podať sťažnosť Európskej komisii pre ľudské práva, ale po skončení konania pred ňou mohli aj oni sami začať konanie pred ESLP.

Ucelenejšia reforma celého mechanizmu kontroly dodržiavania Dohovoru predpokladajúca aj priamy prístup jednotlivca k ESLP sa uskutočnila Protokolom č. 11 z 11. mája 1994. V tomto prípade, na rozdiel od fakultatívneho Protokolu č. 9, išlo o pozmeňujúci protokol, ktorého platnosť bola viazaná na vyjadrenie vôle byť ním viazaný zo strany všetkých zmluvných strán Dohovoru. Protokol tak nadobudol platnosť 1. novembra 1998.⁹⁵ Treba ešte poznamenať, že Protokol č. 11 zrušil Protokol č. 9.

Podľa jeho preambuly bol tento protokol reakciou na nevyhnutnosť a naliehavosť reštrukturalizácie mechanizmu kontroly vytvoreného Dohovorom v záujme udržania a posilnenia účinnosti ochrany ľudských práv a základných slobôd hlavne z dôvodu nárastu počtu sťažností a tiež počtu členských štátov Rady Európy. Bola zrušená Európska komisia pre ľudské práva a ponechaný bol len ESLP. Z pohľadu jednotlivcov je dôležité nové znenie článku 34 Dohovoru, podľa ktorého sa môžu jednotlivci, mimovládne organizácie⁹⁶ a skupiny osôb, ktoré sa považujú za poškodené v dôsledku porušenia práv priznaných Dohovorom jednou zo zmluvných strán, priamo obracať so sťažnosťami na ESLP. Bola teda odstránená predchádzajúca „filtrovačná“ etapa pred Európskou komisiou pre ľudské práva a na rozdiel od pôvodného

⁹⁵ Slovenská republika podpísala uvedený protokol 11. mája 1994 a ratifikovala ho ako druhý štát v poradí 31. augusta 1994 – oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 102/1999 Z.z.

⁹⁶ K možnostiam mimovládnych organizácií v konaní pred ESLP bližšie pozri LAZORČÁKOVÁ, T.: *Locus standi mimovládnych organizácií pred Európskym súdom pre ľudské práva v oblasti ľudských práv*. In: *Vymožiteľnosť práva v kontexte vývoja spoločnosti – právne, historické a politologické východiská a problémy aplikačnej praxe: recenzovaný zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017. s. 265-277.

článku 25 Dohovoru nie je potrebné osobitné vyhlásenie zmluvného štátu o uznaní právomoci ESLP pre rozhodovanie o sťažnostiach jednotlivcov proti štátom. Naďalej však platí požiadavka vyčerpania všetkých vnútroštátnych opravných prostriedkov pred podaním sťažnosti a dodržania lehoty šiestich mesiacov na podanie sťažnosti, ktorá sa počíta odo dňa prijatia konečného vnútroštátneho rozhodnutia (článok 35 ods. 1 Dohovoru).⁹⁷

2.1.2.1. Porovnanie locus standi jednotlivca v konaní pred ESLP a Súdnym dvorom

Aj v prípade Súdneho dvora aj v prípade ESLP majú v súčasnosti jednotlivci možnosť obracať sa priamo na tieto regionálne súdne orgány. V oboch prípadoch však musia preukázať právny záujem na začatí konania. V konaní pred Súdnym dvorom sa právny záujem na podaní žaloby preukazuje v závislosti od napádaného aktu buď adresovanosťou tohto aktu žalobcovi alebo priamou a osobnou dotknutosťou žalobcu. V prípade ESLP jednotlivec preukazuje právny záujem na podaní sťažnosti tým, že preukáže, že je obeťou porušenia Dohovoru zo strany zmluvného štátu.

Rozdiel v prípade týchto dvoch regionálnych súdnych orgánov spočíva hlavne v tom, že kým v prípade Súdneho dvora jednotlivec môže žalovať len inštitúcie a orgány Únie, v prípade ESLP smerujú sťažnosti jednotlivcov voči štátom, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru.

2.1.3. Jednotlivec a africké regionálne súdy

Na africkom kontinente pôsobí niekoľko regionálnych súdov, ktoré sú zvyčajne prepojené s regionálnymi organizáciami integračnej povahy.

⁹⁷ Lehota šiestich mesiacov predpokladaná článkom 35 Dohovoru by mala byť Protokolom č. 15 zmenená na štyri mesiace. Protokol, ktorý bol otvorený na podpis 21. júna 2013, však zatiaľ nevstúpil do platnosti.

2.1.3.1. *Africká únia a Africký súd pre ľudské práva a práva národov*

Africký súd pre ľudské práva a práva národov (ďalej len „ASLPaPN“) nie je inštitúciou Africkej únie v pravom slova zmysle, tak ako to poznáme v prípade Európskej únie a jej Súdneho dvora. ASLPaPN predstavuje prvok kontrolného mechanizmu vo vzťahu k Africkej charte ľudských práv a práv národov (ďalej len „Africká charta“), ktorá bola prijatá z iniciatívy Africkej únie, resp. jej predchodkyne Organizácie africkej jednoty. Signatármi Africkej charty sú členské štáty Africkej únie. Vzťah Africkej únie a ASLPaPN je tak možné prirovnať skôr k vzťahu medzi Radou Európy a ESLP.⁹⁸

Pôvodne bol kontrolný mechanizmus Africkej charty tvorený len Africkou komisiou pre ľudské práva a práva národov (ďalej len „Africká komisia“). Súdny orgán bol vytvorený až Protokolom týkajúcim sa Charty, ktorým sa zakladá ASLPaPN (ďalej len „Protokol“), ktorý bol prijatý 9. júna 1998 a platnosť nadobudol 25. januára 2004 po tom, čo bol ratifikovaný viac ako 15 štátmi Africkej únie. V súčasnosti ho ratifikovalo 30 štátov Africkej únie.⁹⁹ ASLPaPN začal oficiálne svoju činnosť v novembri 2006.

Článok 5 ods. 3 Protokolu pripúšťa možnosť začať konanie pred Africkým súdom aj zo strany jednotlivcov a osobitne mimovládnych organizácií, ktoré majú štatút pozorovateľa pri Africkej komisii. Táto možnosť je však v zmysle článku 34 ods. 6 Protokolu podmienená osobitným vyhlásením štátu o tom, že uznáva právomoc ASLPaPN rozhodovať o podaniach jednotlivcov a mimovládnych organizácií. Uvedené vyhlásenie do dnešných dní urobilo len osem štátov. Teda len osem afrických štátov sa vystavuje

⁹⁸ Je však treba súčasne uviesť, že podľa článku 5 Zakladajúceho aktu Africkej únie patrí medzi základné orgány Africkej únie aj Súdny dvor Africkej únie, ktorý sa mal zlúčiť s ASLPaPN. Jednotný súdny orgán mal fungovať pod názvom Africký súd pre spravodlivosť, ľudské práva a práva národov a podľa tzv. Protokolu z Malabo (2014) mal mať aj právomoci v oblasti trestného práva. V praxi však tento zámer ešte stále nebol zrealizovaný.

⁹⁹ Ide o údaj zverejnený na domovskej stránke ASLPaPN. Dostupné online: <http://fr.african-court.org/> (cit. 18.10.2018) - celkovo má Africká únia 55 členských štátov.

riziku, že proti ním môžu jednotlivci podať na ASLPaPN žalobu pre porušovanie Africkej charty. V realite teda požiadavka uznania právomoci ASLPaPN na rozhodovanie o žalobách jednotlivcov zo strany afrických štátov značne obmedzuje možnosti jednotlivcov žalovať štáty za porušovanie práv chránených Africkou chartou.

Uvedená skutočnosť spôsobila, že po sérií rozhodnutí o nedostatku právomoci bol prvý rozsudok ASLPaPN o žalobe jednotlivca a mimovládnej organizácie proti africkému štátu vyhlásený až 14. júna 2013.¹⁰⁰ ASLPaPN v ňom konštatoval, že Tanzánia, jeden z mála štátov, ktoré uznali právomoc ASLPaPN pre rozhodovanie o žalobách jednotlivcov, porušila právo účasti na správe vecí verejných, slobodu združovania, právo na rovnosť a nediskrimináciu a princíp právneho štátu, ktoré sú chránené Africkou Chartou, tým, že ústavnou reformou de facto vylúčila možnosť kandidovať nezávislým kandidátom v prezidentských, parlamentných a miestnych voľbách.

Z pohľadu oprávnenosti subjektov na začatie konania pred ASLPaPN sa súd v uvedenom konaní obmedzil len na overenie, či Tanzánia urobila vyhlásenie podľa článku 34 ods. 6 Protokolu o uznaní právomoci súdu a či mimovládna organizácia, ktorá podala podnet na začatie konania, má štatút pozorovateľa pri Africkej komisii. Len sudca Ouguerouz v svojom stanovisku vyzval ASLPaPN, aby sa v budúcnosti dôkladnejšie venoval otázke právneho záujmu žalobcu na konaní. Podľa jeho názoru by mal žalobca preukázať, že je nositeľom práva, ktorého porušenia sa mal štát dopustiť.¹⁰¹ Niektorí autori však naopak hodnotia tento stav, keď Protokol, na rozdiel napríklad od Dohovoru, ktorý požaduje, aby bol sťažujúci sa jednotlivec alebo mimovládna organizácia obeťou porušovania Dohovoru, neobsahuje zmienku o preukazovaní

¹⁰⁰ Konanie vo veci n° 009/2011 a 011/2011.

¹⁰¹ Bližšie k tomu pozri OLINGA, A. D.: La première décision au fond de la Cour africaine des droits de l'homme et des peuples. In: *La Revue des Droits de l'Homme*. 2014, č. 6. Dostupné online: <https://journals.openedition.org/revdh/953> (cit. 18.10.2018).

právneho záujmu žalobcu, za prínosný a podporujúci ochranu základných práv jednotlivcov.¹⁰²

2.1.3.2. Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov a Súdny dvor Hospodárskeho spoločenstva západoafrických štátov

Súdny dvor Hospodárskeho spoločenstva západoafrických štátov (ďalej len „Súdny dvor ECOWAS“) patrí podľa článku 6 ods. 1 Zmluvy o Hospodárskom spoločenstve západoafrických štátov (ďalej len „Zmluva ECOWAS“) medzi základné inštitúcie tejto regionálnej organizácie. Podľa článku 9 ods. 1 Protokolu o Súdnom dvore ECOWAS¹⁰³ patrí medzi základné úlohy tohto súdneho orgánu zabezpečiť dodržiavanie práva a princípov equity pri výklade a aplikácii ustanovení Zmluvy ECOWAS a iných právnych nástrojov prijatých Spoločenstvom. Znenie uvedeného článku 9 Protokolu je len jedným z dôkazov o tom, že ako ECOWAS, tak aj samotný Súdny dvor ECOWAS boli do veľkej miery inšpirované Európskou úniou a jej Súdny dvorom.

Napriek uvedenej podobnosti sa však možnosti jednotlivca iniciovať konanie pred Súdny dvorom ECOWAS líšili od možností jednotlivcov v konaní pred Súdny dvorom Únie. V prípade Súdneho dvora ECOWASU mohli totiž jednotlivci iniciovať konanie len nepriamo prostredníctvom členského štátu, ktorého boli občanom. Vyplýva to z článku 9 ods. 3 Protokolu o Súdnom dvore ECOWAS, podľa ktorého mohli členské štáty v mene svojich občanov začať konanie proti inému členskému štátu alebo inštitúcii Spoločenstva v súvislosti s aplikáciou Zmluvy ECOWAS. Podmienkou prípustnosti žaloby bol predchádzajúci pokus o urovanie sporu z mierom.

Prvým náznakom reformy postavenia jednotlivca v súdnom systéme ECOWAS bol Protokol A/SP.1/12/01 o demokracii a dobrej

¹⁰² Pozri napríklad LAZORČÁKOVÁ, T.: Prístup mimovládnych organizácií a jednotlivcov k africkému systému ľudských práv. In: *Studia Iuridica Cassoviensia*, 2017, č. 2, s. 13 – 24.

¹⁰³ Protokol o Súdnom dvore ECOWAS A/P.I/7/91

vláde, v ktorom bolo uvedené, že sa rozšíri právomoc Súdneho dvora ECOWAS aj o otázky porušovania ľudských práv, pričom pôjde o subsidiárnu právomoc po vyčerpaní vnútroštátnych prostriedkov nápravy.

Avizovaná zásadná reforma súdneho systému, ktorej súčasťou bola aj zmena možností jednotlivca iniciovať konanie pred Súdny dvorom ECOWAS, sa uskutočnila dodatkovým Protokolom A/SP.I/01/05, ktorý menil a dopĺňal Protokol A/P.I/7/91 o Súdnom dvore ECOWAS. Pre jednotlivcov priniesla táto reforma dve zásadné zmeny.

Prvá zmena bola obsiahnutá v novom článku 10 Protokolu o Súdnom dvore ECOWAS, ktorý umožňuje fyzickým a právnickým osobám začať konanie pred Súdny dvorom ECOWAS proti samotnému Spoločenstvu v súvislosti s aktom alebo nečinnosťou inštitúcií Spoločenstva, ktorými dochádza k porušeniu práv fyzickej alebo právnickej osoby. Je evidentné, že ide o obdobnú úpravu, akú poznáme na úrovni Európskej únie. Líši sa len spôsob preukazovania právneho záujmu na podaní žaloby. Kým v prípade Európskej únie musí žalobca v závislosti od druhu napadnutého aktu preukazovať priamu a osobnú dotknutosť napadnutým aktom, v prípade Súdneho dvora ECOWAS preukazuje fyzická a právnická osoba v pozícii žalobcu, že napadnutý akt alebo tvrdená nečinnosť inštitúcií porušujú jej práva.

Druhá zmena sa dotýkala oblasti ľudských práv. Tak ako bolo avizované v Protokole A/SP.1/12/01, bola rozšírená právomoc Súdneho dvora ECOWAS do oblasti ochrany ľudských práv. V tejto súvislosti je zaujímavé, že Súdny dvor ECOWAS nemá k dispozícii vlastný katalóg základných práv, tak ako je tomu napríklad v prípade ASLPaPN, ktorý rozhoduje o porušení základných práv garantovaných Africkou chartou. Podľa nového znenia článku 9 ods. 4 Protokolu o Súdnom dvore ECOWAS môže tento súdny orgán rozhodovať o porušení ľudských práv, ku ktorému dôjde v ktoromkoľvek členskom štáte a to aj z podnetu jednotlivca, pričom na rozdiel od ASLPaPN nie je potrebné osobitné vyhlásenie štátu o uznaní právomoci Súdneho dvora ECOWAS na rozhodovanie o podaniach jednotlivcov. Podanie jednotlivca nesmie byť

anonymné a nesmie byť predmetom konania pred iným medzinárodným súdom. Táto nová úprava týkajúca sa jednotlivcov je výnimočná v porovnaní s inými regionálnymi súdmi rozhodujúcimi o porušení základných práv v tom, že ako podmienku prípustnosti podania jednotlivca nestanovuje požiadavku vyčerpania vnútroštátnych prostriedkov ochrany.

Popísaná reforma súdneho systému ECOWAS sa podpísala na zvýšení počtu podaní adresovaných Súdnemu dvoru ECOWAS a tiež na zvýšení ročného počtu rozhodnutí tohto súdu. Kým v roku 2005 vyhlásil Súdny dvor len štyri rozsudky a v roku 2006 dokonca len dva, v roku 2015 ich už bolo 28 a v roku 2016 celkovo 27 rozsudkov, pričom vo väčšine prípadov išlo o žaloby jednotlivcov voči štátom.¹⁰⁴

2.1.3.3. *Spoločný trh východnej a južnej Afriky a Súdny dvor*

Zmluva o vytvorení Spoločného trhu východnej a južnej Afriky (ďalej len „Zmluva COMESA“) bola podpísaná v roku 1993. Jedným z orgánov, ktoré boli touto zmluvou zabezpečujúcou ekonomickú integráciu založené, bol aj Súdny dvor Spoločného trhu východnej a južnej Afriky (ďalej len „Súdny dvor COMESA“). Podľa článku 19 uvedenej zmluvy spočíva úloha Súdného dvora COMESA v zabezpečení dodržiavania práva pri výklade a aplikácii zmluvy.

Čo sa týka jednotlivcov, Zmluva COMESA predpokladá v článku 26 žaloby fyzických a právnických osôb, ktoré bývajú alebo sú usadené v niektorom členskom štáte. Ich žaloby môžu smerovať jednak proti Rade ako orgánu COMESA a jednak proti členskému štátu z dôvodu, že ich právny akt je neplatný pre rozpor so Zmluvou COMESA, alebo že ich konanie je porušením Zmluvy COMESA. V prípade žaloby voči členskému štátu však článok 26 Zmluvy COMESA podmieňuje prípustnosť žaloby jednotlivca predchádzajúcim využitím možnosti žalôb pred vnútroštátnymi súdmi.

¹⁰⁴ Podľa údajov uvedených na domovskej stránke Súdného dvora ECOWAS - www.courtecowas.org

2.1.4. Jednotlivec a americké regionálne súdy

2.1.4.1. *Organizácia amerických štátov a Medziamerický súd pre ľudské práva*

Zakladajúcim dokumentom Organizácie amerických štátov (ďalej len „OAS“) je Charta OAS, ktorá bola podpísaná v roku 1948 a platnosť nadobudla v roku 1951. Medzi jej základné úlohy patrí posilnenie mieru a bezpečnosti, rozvoj a konsolidácia zastupiteľskej demokracie a odstránenie extrémnej chudoby. Napriek tomu, že spolu s Chartou OAS bola podpísaná aj Americká deklarácia práv a povinností človeka (ďalej len „Americká deklarácia“), nepredvídala Charta OAS súdny orgán na zabezpečenie kontroly dodržiavania ľudských práv. Záverečný akt z medzivládnej konferencie, na ktorej bola podpísaná Charta OAS a Americká deklarácia uvádzal vytvorenie súdneho orgánu v oblasti ľudských práv ako jednu z budúcich úloh OAS.

Prvým krokom pri vytváraní kontrolného mechanizmu dodržiavania ľudských práv bolo vytvorenie Medziamerickej komisie pre ľudské práva (ďalej len „Medziamerická komisia“) rezolúciou Generálneho zhromaždenia OAS v roku 1959.¹⁰⁵ Následne v rámci OAS prebiehali práce na príprave textu zmluvy o ochrane ľudských práv, ktorá by definovala aj súdny orgán kontrolujúci ich dodržiavanie zo strany zmluvných štátov. K prípravným prácam bol prizvaný aj René Cassin, čo do určitej miery vysvetľuje inšpiračné zdroje pripravovanej zmluvy. Výsledkom týchto prác bol Americký dohovor o ľudských právach (ďalej len „Americký dohovor“) podpísaný členskými štátmi OAS v roku 1969, ktorý nadobudol platnosť v roku 1978. Napriek evidentnej podobe s Európskym dohovorom následná judikatúra a prax inštitúcií vytvorených Americkým dohovorom naznačovali, že sa bude jasne odlišovať od svojho európskeho vzoru.¹⁰⁶

¹⁰⁵ V rámci neskoršej novelizácie Charty OAS bola Medziamerická komisia zaradená medzi orgány OAS – článok 53 písm. e).

¹⁰⁶ Bližšie k tomu pozri TARDIF, E.: Le système interaméricain de protection des droits de l'homme: particularités, percées et défis. In: *La*

Americký dohovor podľa vzoru Európskeho dohovoru predpokladal dvojestupňovú kontrolu jeho dodržiavania prostredníctvom už existujúcej Medziamerickej komisie, ktorá plnila funkciu „filtra“, a novozaloženého Medziamerického súdu pre ľudské práva (ďalej len „Medziamerický súd“). Konanie pred Medziamerickým súdom sa podľa článku 61 ods. 1 Amerického dohovoru mohlo a aj v súčasnosti môže začať len z iniciatívy Medziamerickej komisie alebo štátu, ktorý je zmluvnou stranou Amerického dohovoru. Konaniu pred súdom musí vždy podľa článku 61 ods. 2 Amerického dohovoru predchádzať konanie pred Medziamerickou komisiou. Okrem toho musí štát osobitným vyhlásením uznať právomoc Medziamerického súdu. Takéto vyhlásenie urobilo z 23 zmluvných strán Amerického dohovoru dvadsať štátov.

Z uvedeného je zrejmé, že jednotlivec nemá možnosť obrátiť sa priamo na Medziamerický súd, ale len prostredníctvom Medziamerickej komisie. Podobný stav bolo možné vidieť v počiatkoch existencie aj u iných regionálnych súdov zabezpečujúcich ochranu ľudských práv ako napríklad ESLP alebo Súdny dvor ECOWAS. V ich prípade však následne došlo k zmene systému v snahe zabezpečiť jednotlivcovi možnosť priamo iniciovať konanie pred nimi. Medziamerický súd týmto vývojom neprešiel. Je zaujímavé, že v odbornej verejnosti sa ani neobjavovala takáto požiadavka, skôr sa poukazovalo na potrebu zabezpečiť jednotlivcovi, ktorý tvrdí, že je obeťou porušenia Amerického dohovoru, možnosť vystupovať v konaní pred súdom, ktoré začalo z iniciatívy Medziamerickej komisie.¹⁰⁷ Táto požiadavka bola realizovaná, ale nie zmenou zmluvných základov súdu, ale úpravou v rokovacom poriadku, ktorý si prijíma sám Medziamerický súd. Podľa článku 25 Rokovacieho poriadku z roku 2009 môže subjekt, ktorý tvrdí, že je obeťou porušenia ľudských práv, autonómne

Revue des droits de l'homme, č. 6, 2014. Dostupné online: <https://journals.openedition.org/revdh/962> (cit. 18.10.2018).

¹⁰⁷ Pozri napríklad TRINDADE, A. A. C.: Le système inter-américain de protection des droits de l'homme: état actuel et perspectives d'évolution à l'aube du XXIe siècle. In: *Annuaire français de droit international*, č. 46, 2000, s. 574.

písomne predložiť svoje návrhy, argumenty a dôkazy a to počas celého konania. V prípade, že obeť porušenia ľudských práv nie je v konaní právne zastúpená, napríklad z dôvodu nedostatku finančných prostriedkov, môže jej súd podľa článku 37 Rokovacieho poriadku určiť tzv. Medziamerického obhajcu, ktorý ju bude v konaní zastupovať.

2.1.4.2. *Súdy spojené s americkými ekonomickými organizáciami*

Na americkom kontinente pôsobí viacero medzinárodných organizácií zabezpečujúcich ekonomickú spoluprácu svojich členov, ktoré v svojej inštitucionálnej štruktúre predpokladajú aj súdny orgán. Vzhľadom na ich členskú základňu ich je možné označiť ako subregionálne organizácie. Spomedzi nich sa budeme venovať Stredoamerickému súdnemu dvoru, Súdnemu dvoru Andského spoločenstva a Karibskému súdnemu dvoru.

2.1.4.2.1. Stredoamerický súdny dvor

Súdny orgán s rovnakým názvom vznikol už v roku 1907 a svoju aktivitu vykonával počas desiatich rokov. Jeho úlohou bolo prispieť k udržaniu mieru a riešiť spory v centrálnej Amerike.¹⁰⁸ Pripúšťala sa aj žaloba jednotlivca voči štátu za predchádzajúceho vyčerpania vnútroštátnych možností. Túto skutočnosť niektorí autori považujú za dôkaz toho, že myšlienka súdu garantujúceho ochranu ľudských práv má latinsko-americký pôvod.¹⁰⁹

Novovytvorený bol v roku 1991 Protokolom z Tegucigalpa, ktorým bol založený Stredoamerický integračný systém zahŕňajúci už skôr založenú Organizáciu stredoamerických štátov. Článok 12

¹⁰⁸ Bližšie k nemu pozri napr. KLUČKA, J.: Medzinárodnoprávna subjektivita jednotlivca v súčasnom medzinárodnom práve. In: *Acta iuridica Cassoviensia*, 24, 2000, s. 11.

¹⁰⁹ Napríklad BURGORGUE-LARSEN, L.: Le fait regional dans la juridictionnalisation du droit international. In: *La juridictionnalisation du droit international. Societé francaise pour le droit international*, Paríž, 2003, s. 11.

protokolu predpokladal, že štáty do 90 dní od nadobudnutia jeho platnosti dohodnú a podpíšu medzinárodnú zmluvu obsahujúcu štatút súdu. Úloha tohto súdu má spočívať v zabezpečení dodržiavania práva pri výklade a aplikácii Protokolu Tegucigalpa a aktov na neho nadväzujúcich. Vo všeobecnosti má napomáhať pri zachovávaní mieru a regionálnej jednoty pod záštitou Stredoamerického integračného systému.

Článok 22 Štatútu Stredoamerického súdneho dvora pripúšťa aj priame žaloby jednotlivcov. Tie môžu smerovať len proti aktom alebo konaniu Stredoamerického integračného systému, ktorými je žalobca dotknutý. Nepripustné sú žaloby jednotlivcov voči štátom. Článok 25 Štatútu navyše výslovne vylučuje právomoc súdu v oblasti ochrany ľudských práv, ktorá patrí Medziamerickému súdu pre ľudské práva.

2.1.4.2.2. Súdny dvor Andského spoločenstva

Tento súdny orgán vznikol v roku 1979 ako orgán Andského spoločenstva, ktoré je subregionálnou organizáciou integračnej povahy. Jeho úlohou je chrániť právny poriadok vytvorený Andským spoločenstvom.

Pred Súdnym dvorom Andského spoločenstva prebiehajú obdobné konania, ako poznáme v prípade Súdneho dvora Európskej únie. Ide o konanie o neplatnosť právneho aktu, konanie o porušení povinností a konanie o prejudiciálnej otázke.

Jednotlivci môžu priamo na Súdny dvor podávať žaloby o neplatnosť aktov orgánov Andského spoločenstva, pričom musia preukázať, že právny akt sa ich dotýka a spôsobuje im ujmu. Jednotlivci môžu žalovať aj členský štát pre neplnenie povinností vyplývajúcich z práva Andského spoločenstva. V tomto prípade je však povinné predsúdne štádium pred Generálnym sekretariátom a následne môže jednotlivec podať žalobu spolu s Generálnym sekretariátom. Sám môže jednotlivec podať žalobu len v troch prípadoch. Po prvé, keď Generálny sekretariát konanie pred ním ukončí so záverom, že štát si nesplnil povinnosť, ale do 60 dní nepodá žalobu na Súdny dvor. Po druhé, keď Generálny sekretariát ukončí konanie pred ním so záverom, že nedošlo k nesplneniu

povinnosti zo strany štátu. Po tretie, keď Generálny sekretariát neukončí konanie pred ním v lehote 75 dní.

2.1.4.2.3. Karibský súdny dvor

Karibský súdny dvor má zabezpečiť výklad a aplikáciu práva vytvoreného Karibským spoločenstvom. Osobitosťou tohto súdu je skutočnosť, že pre potreby troch členských štátov Karibského spoločenstva, konkrétne ide o Barbados, Belize a Guyanu, pôsobí aj ako apelačný súd v civilných a trestných veciach pre vnútroštátne súdy.

Do právomoci Karibského súdneho dvora patrí rozhodovať spory medzi štátmi súvisiace s ich členstvom v Karibskom spoločenstve, spory medzi štátom a Spoločenstvom, odpovedať na prejudiciálne otázky vnútroštátnych súdov a rozhodovať o žalobách jednotlivcov. V prípade tohto súdu však zmluva, ktorou bol založený, nepoužíva všeobecný pojem jednotlivcov, alebo fyzická a právnická osoba, ale špecifikuje, že žalobu môže podať len občan členského štátu.

Článok 24 zmluvy, ktorou bol založený Karibský súdny dvor, však obsahuje veľmi reštriktívnu úpravu možnosti jednotlivca priamo iniciovať konanie pred ním. V zásade sa predpokladá, že sa jednotlivcov obráti na štát, aby tento podal žalobu na Karibský súdny dvor. Jednotlivec nemá automatickú možnosť na podanie žaloby, ale potrebuje predchádzajúci súhlas Karibského súdneho dvora. Udelenie tohto súhlasu je možné len vtedy, ak žalobca preukáže, že, po prvé, právo Spoločenstva malo v úmysle zveriť mu určité právo, po druhé, že bol poškodený pri využívaní tohto práva, po tretie, že štát, ktorý by mal podať žalobu to odmietol, prípadne výslovne uviedol, že namiesto neho môže podať žalobu jednotlivec. Štvrtou podmienkou pre získanie povolenia súdu na podanie žaloby je presvedčenie súdu o tom, že je v záujme spravodlivosti, aby jednotlivec mohol podať žalobu. Z uvedeného vyplýva, že jednotlivec môže v konaní pred týmto súdom žalovať len Karibské spoločenstvo a nie jeho členské štáty.

2.1.5. Záver – komparačné zistenia

V úvode tejto časti sme uviedli, že Súdny dvor EÚ nám poslúži ako základný model, s ktorým budeme porovnávať ostatné regionálne sudy z pohľadu možností jednotlivca iniciovať konanie pred nimi. Vybraná vzorka regionálnych súdov, ktorým sme sa venovali, však naznačuje, že Súdny dvor EÚ nemôže byť referenčným kritériom pre všetky regionálne sudy. Dôvodom je skutočnosť, že existujú dva typy regionálnych súdov, ktoré rozličným spôsobom upravujú locus standi jednotlivca.

Prvou skupinou sú regionálne sudy venujúce sa problematike ochrany ľudských práv. Do tejto skupiny patria z rozoberaných súdov v Európe ESLP, v Afrike ASLPaPN a v Amerike Medziamerický súd pre ľudské práva. Tieto regionálne sudy majú pôsobnosť pre celý región a spoločným znakom všetkých je skutočnosť, že ani jeden nie je predpokladaný v zakladajúcom akte organizácie, s ktorou je spojený. Všetky sú založené osobitnou medzinárodnou zmluvou vytvorenou pod záštitou organizácie, s ktorou sú spojené. V prípade ESLP je to Dohovor, ktorý bol vypracovaný v rámci Rady Európy, v prípade ASLPaPN je to Africká charta, ktorá bola tvorená v rámci Africkej únie, a v prípade Medziamerického súdu pre ľudské práva to je Americký dohovor vypracovaný v rámci Organizácie amerických štátov.

V tejto prvej skupine regionálnych súdov sa žaloby podávajú voči štátom z dôvodu porušovania ľudských práv. V súvislosti s jednotlivcami a ich možnosťou podať žalobu je priamo zmluvou, ktorou vznikol súd, daná právomoc súdu na rozhodovanie o týchto žalobách len v prípade ESLP. V prípade ASLPaPN a Medziamerického súdu pre ľudské práva je potrebné ešte osobitné vyhlásenie zmluvného štátu o uznaní právomoci súdu na rozhodovanie o žalobách jednotlivcov. Praktické skúsenosti týchto dvoch súdov naznačujú, že táto skutočnosť sa prejavuje ako značne reštriktívna vo vzťahu k locus standi jednotlivcov.

Všetky tri sudy zo skupiny súdov venujúcich sa ochrane ľudských práv prešli etapou vývoja, v ktorej konaniu pred súdom povinne predchádzalo konanie pred komisiou, ktorá pôsobila ako filter hlavne pre podania jednotlivcov. Aktuálne už ESLP a ASLPaPN

túto etapu prekonalí a umožňujú priame žaloby jednotlivcov. Len v prípade Medzimamerického súdu naďalej jednotlivci nemajú možnosť priamej žaloby voči štátu pre porušenie ľudských práv.

Druhú skupinu tvoria regionálne sudy, ktoré zvyčajne predstavujú jeden zo základných orgánov regionálnej integračnej organizácie. Práve v tejto skupine by mohol byť SD EÚ vzorovým modelom. Na rozdiel od súdov, ktoré zabezpečujú ochranu ľudských práv a ktoré zvyčajne pôsobia v rámci celého regiónu, je možné tieto sudy označiť ako subregionálne. V konkrétnom regióne ich zvyčajne pôsobia viaceri. Ďalším rozdielom oproti prvej skupine súdnych orgánov je skutočnosť, že ich právomoc nie je podmienená požiadavkou osobitného vyhlásenia členských štátov. Štát členstvom v medzinárodnej organizácii zvyčajne automaticky uznáva právomoc jej súdneho orgánu.

V súvislosti s možnosťami jednotlivca je základný rozdiel medzi súdmi z druhej skupiny v otázke, či môže jednotlivec žalobou napádať len samotnú regionálnu organizáciu, ako je tomu v prípade SD EÚ, alebo či môže žalobu smerovať aj voči členskému štátu, ktorý si neplní svoje záväzky plynúce z členstva v danej subregionálnej organizácii. V tejto otázke nie je možné tvrdiť, že existuje prevládajúca tendencia. Žaloby len voči organizácii, tak ako je tomu v prípade SD EÚ, predpokladá Stredoamerický súdny dvor a Karibský súdny dvor, ktorý dokonca vyžaduje, aby sa problémy jednotlivcov riešili hlavne prostredníctvom žalôb členských štátov. Naopak v prípade Súdneho dvora COMESA a Súdneho dvora Andského spoločenstva sú prípustné žaloby jednotlivcov aj voči štátom. V oboch prípadoch je však táto možnosť sťažená požiadavkou predchádzajúceho využitia možností vnútroštátneho súdnictva (Súdny dvor COMESA) prípadne požiadavkou povinného predsúdneho štádia (Súdny dvor Andského spoločenstva).

Medzi súdmi, ktorým sme sa venovali, je možné identifikovať jeden súd, ktorý je orgánom subregionálnej integračnej organizácie, ale súčasne plní aj funkciu garanta dodržiavania ľudských práv. Ide o Súdny dvor ECOWAS, u ktorého sa postupne rozšírila právomoc aj na problematiku ochrany ľudských práv. Domnievame sa, že tento vývoj nie je možné hodnotiť len pozitívne, pretože sa tým zvyšuje

riziko rozdielnej judikatúry v oblasti ochrany ľudských práv v danom regióne.

2.2. Právo na účinný prostriedok nápravy a spravodlivý proces ako základné práva v konaniach pred regionálnymi súdnymi orgánmi¹¹⁰

2.2.1. Vymedzenie oblastí skúmania

Právo na účinný prostriedok nápravy a spravodlivý proces patria k najvýznamnejším „stavebným prvkom“ ochrany práv jednotlivca, ktoré sú reglementované tak v univerzálnych, ako aj regionálnych medzinárodných prameňoch práva. Osobitný význam práva na účinný prostriedok nápravy sa prejavuje v tom, že umožňuje efektívne presadzovanie ostatných základných práv jednotlivca. Právo na spravodlivý proces predstavuje jeden z východiskových princípov právneho štátu a reprezentuje nástroj, ktorý jednotlivcovi slúži na ochranu jeho ostatných práv.

V rámci jednotlivých regionálnych organizácií pôsobiacich v Európe, Amerike a Afrike sa zameriame na porovnanie práva na účinný prostriedok nápravy a spravodlivý proces podľa Charty základných práv Európskej únie (ďalej len „Charta“), Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“), Amerického dohovoru o ľudských právach (ďalej len „Americký dohovor“) a Africkej charty ľudských práv a práv národov (ďalej len „Africká charta“). Cieľom tejto časti práce je vymedzenie základných charakteristík jednotlivých úprav inštitútu účinného prostriedku nápravy a práva na spravodlivý proces, identifikovanie najvýznamnejších rozdielov, ale súčasne aj spoločných znakov týchto základných práv v porovnávaných prameňoch, ktoré by malo viesť k zisteniu, v akej miere je činnosť skúmaných

¹¹⁰ Autor publikoval časť kapitoly tejto práce ako prípravnú štúdiu vo vedeckom časopise tu: KUBALA, J.: Právo na účinný prostriedok ochrany základných práv: 3D úroveň na úvahu. In: *Studia iuridica Cassoviensia*, ročník 6, číslo 1, 2018, s. 13-23.

regionálnych súdnych orgánov (a systémov) založená na spoločných procesných a iných zásadách a pravidlách riešenia sporov.

2.2.2. Právo na účinný prostriedok nápravy

2.2.2.1. Vymedzenie v prameňoch

Charta garantuje právo na účinný prostriedok nápravy v článku 47 ods. 1, v zmysle ktorého: *„Každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom.“*

V Dohovore je právo na účinný opravný prostriedok upravené v článku 13 nasledovne: *„Každý, koho práva a slobody priznané týmto dohovorom boli porušené, má právo na účinný opravný prostriedok pred vnútroštátnym orgánom bez ohľadu na to, že porušenie spôsobili osoby pri plnení ich úradných povinností.“*

Na rozdiel od zvyšných ľudskoprávných katalógov regionálnej povahy, ktoré v tejto časti práce analyzujeme, v Africkej charte explicitné vyjadrenie práva na účinný prostriedok absentuje.¹¹¹ Napriek tomu Africká charta obsahuje ustanovenie, ktoré s prostriedkom nápravy bezprostredne súvisí a z ktorého je možné existenciu práva na účinný prostriedok nápravy (nepriamo) vyvodiť. Ide o článok 7 ods. 1 Africkej charty, ktorý znie:¹¹² *„Každý jednotlivec má právo na prejednanie svojej záležitosti. Toto zahŕňa:*

a) právo podať odvolanie na príslušné vnútroštátne orgány proti činom porušujúcim jeho základné práva, ktoré sú uznané a zaručené platnými a účinnými dohovormi, zákonmi, nariadeniami a zvykmi;

¹¹¹ K tomu bližšie pozri MUSILA, G.: The right to an effective remedy under the African Charter on Human and Peoples' Rights. In: *AFRICAN HUMAN RIGHTS LAW JOURNAL*, Volume 6, No. 2, 2006, s. 447. Dostupné online: <http://www.ahrlj.up.ac.za/issues/2006/volume-6-no-2-2006>(cit. 18.10.2018).

¹¹² Preklad textu citovaného článku vyhotovil autor.

- b) právo byť považovaný za nevinného až dovtedy, kým ho príslušný súd alebo tribunál uzná vinným;*
- c) právo na obhajobu vrátane práva na obhajobu prostredníctvom právneho zástupcu podľa vlastného výberu;*
- d) právo na súdne konanie v primeranej lehote pred nestranným súdom alebo tribunálom.“*

Práve citovaný článok Africkej charty nám v tejto časti práce poslúži pre účely skúmania existencie spoločných procesných zásad riešenia sporov v porovnávaných regionálnych systémoch ochrany základných práv a identifikácie ich procesnoprávných špecifík.

Americký dohovor upravuje právo na účinný prostriedok nápravy v článku 25, ktorý nesie názov právo na súdnu ochranu, v nasledovnom znení:¹¹³

„(1) Každý má právo domáhať sa ochrany prostredníctvom jednoduchej a okamžitej žiadosti alebo iného účinného prostriedku nápravy na príslušnom súde alebo tribunáli v prípade porušenia jeho základného práva uznaného ústavou alebo zákonmi príslušného štátu alebo týmto Dohovorom, aj keď sa porušenia dopustili osoby pri plnení ich úradných povinností.

(2) Zmluvné štáty sa zaväzujú:

- a) zabezpečiť, aby každému, kto takýto prostriedok nápravy uplatní, určil jeho práva orgán príslušný podľa právneho poriadku štátu;*
- b) vybudovať možnosti súdnej ochrany;*
- c) zaistiť, aby príslušné orgány zabezpečili vynútiteľnosť priznaných prostriedkov nápravy.“*

Jednotlivé regionálne pramene práva na účinný prostriedok nápravy podrobíme v ďalšej časti tejto práce analýze, obsahom ktorej bude predovšetkým identifikácia spoločných znakov a súčasne najvýznamnejších rozdielov tohto základného práva.

¹¹³ Preklad textu citovaného článku vyhotovil autor.

2.2.2.2. Vzťah medzi právom na účinný prostriedok nápravy a spravodlivý proces ¹¹⁴

Článok 47 Charty, ktorý nesie názov Právo na účinný prostriedok nápravy a na spravodlivý proces, znie nasledovne:

„Každý, koho práva a slobody zaručené právom Únie sú porušené, má za podmienok ustanovených v tomto článku právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom.

Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať.

Právna pomoc sa poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti.“

Z uvedenej textácie je možné vyabstrahovať niekoľko základných poznatkov k štruktúre vnútorných vzťahov v článku 47 Charty. Prvý odsek článku 47 Charty zreteľne definuje vnútorný vzťah medzi právom na účinný prostriedok nápravy na jednej strane a medzi právami obsiahnutými v druhom a treťom odseku tohto článku na strane druhej, ku ktorým patrí aj právo na spravodlivý súdny proces. Právo na účinný prostriedok nápravy totiž stojí na vrchole „pomyselnej pyramídy“ vnútornej štruktúry vzťahov medzi jednotlivými právami zakotvenými v tomto článku Charty. Takýto záver odôvodňuje vetná konštrukcia prvého odseku, v zmysle ktorej sa právo na účinný prostriedok nápravy garantuje za „podmienok stanovených v tomto článku“. Týmito podmienkami nemôže byť nič iné, než sú jednotlivé práva garantované v druhom a

¹¹⁴ Autor publikoval časť tejto práce ako prípravnú štúdiu v domácom recenzovanom zborníku tu: KUBALA, J.: Obsah pojmu „účinný“ v článku 47 Charty základných práv Európskej únie. In: *Nová Európa – Výzvy a očakávania. Výzvy pre medzinárodnoprávnu a európsku ochranu ľudských práv v podmienkach novej Európy: zborník vedeckých prác z vedeckej konferencie*. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2016, s. 37 – 56.

treťom odseku článku 47 Charty. Povedané inými slovami, v hierarchickom ponímaní konštrukcie článku 47 Charty predstavuje právo na spravodlivý proces spolu s ostatnými práva zaručenými v druhom a treťom odseku tohto článku Charty „čiastkové“ formy realizácie práva na účinný prostriedok nápravy. Tento záver potvrdil aj Súdny dvor v rozsudku z 28. júla 2016, *Ordre des barreaux francophones a germanophone a i.*, C-543/14¹¹⁵, EU:C:2016:605, keď v bode 27 konštatoval: „Článok 47 Charty upravuje právo na účinný prostriedok nápravy a podľa druhého odseku tohto článku toto právo najmä obsahuje možnosť každej osoby poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať advokátom. Tretí odsek uvedeného článku zaručuje právo na účinný prostriedok nápravy tým, že poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky, právnu pomoc.“

ESLP definoval obdobným spôsobom vzťah medzi článkom 13 Dohovoru upravujúcim právo na účinný opravný prostriedok a článkom 6 Dohovoru, ktorý garantuje právo na spravodlivé súdne konanie. V rozsudku z 20. septembra 2012, *Titarenko proti Ukrajine*, sťažnosť č. 31720/02 ESLP potvrdil, že článok 6 Dohovoru predstavuje *lex specialis* vo vzťahu k článku 13 Dohovoru a požiadavky vyplývajúce z článku 13 sú v prísnejšej forme obsiahnuté v článku 6 Dohovoru.¹¹⁶

Gramatickým výkladom článku 7 ods. 1 Africkej charty sme dospeli k záveru, že rovnaký vzťah medzi porovnávanými právami existuje aj v tomto Africkom katalógu základných práv. Z textácie a štruktúry citovaného článku 7 Africkej charty vyplýva, že práva špecifikované pod písmenami a) až d), medzi ktorými sa nachádza aj právo na spravodlivý proces, predstavujú „čiastkové“ formy realizácie práva jednotlivca na prejednanie svojej záležitosti.

Obdobný vnútorný vzťah medzi porovnávanými právami nachádzame napokon aj v Americkom dohovore. Tento záver potvrdzuje aj rozhodovacia činnosť Medziamerického súdu, ktorý

¹¹⁵ Rozsudok Súdneho dvora z 28. júla 2016 vo veci C-543/14, *Ordre des barreaux francophones a germanophone a i.*, EU:C:2016:605.

¹¹⁶ K tomu pozri rozsudok ESLP z 20. septembra 2012, *Titarenko proti Ukrajine*, sťažnosť č. 31720/02, bod 81; rozsudok ESLP z 25. októbra 2007, *Efendiyeva proti Azerbajdžan*, sťažnosť č. 31556/03, bod 59.

definoval vzťah medzi článkom 8 upravujúcim právo na spravodlivý proces a článkom 25, ktorý definuje právo na súdnu ochranu. Z judikatúry tohto súdneho orgánu vyplýva, že v článku 25 ods. 1 Amerického dohovoru je inkorporovaný princíp účinnosti procesných nástrojov alebo prostriedkov vytvorených na ochranu základných práv, ktorý tvorí súčasť medzinárodného práva ľudských práv.¹¹⁷ Na inom mieste Medziamerický súd súčasne spresnil, že Americký dohovor v článku 25 zaväzuje členské štáty poskytovať účinné prostriedky nápravy tým, ktorých ľudské práva boli porušené, pričom tieto prostriedky nápravy musia byť vybudované na pravidlách spravodlivého procesu reglementovaného v článku 8 ods. 1 Amerického dohovoru.¹¹⁸

2.2.2.3. Úroveň inštitucionálnej ochrany

Úroveň inštitucionálnej ochrany predstavuje ďalší z hlavných znakov, na ktoré upriamime pozornosť v kontexte ochrany poskytovanej porovnávanými ustanoveniami jednotlivých regionálnych katalógov základných práv. Komparáciu úrovne inštitucionálnej ochrany poskytovanej právom na účinný prostriedok nápravy začneme v európskom regióne.

Už Vysvetlivky k Charte (ďalej aj ako „Vysvetlivky“) v spojitosti s článkom 47 Charty uvádzajú, že „Prvý odsek je založený na článku 13 EDLP (...). V práve Únie je však ochrana rozsiahlejšia, pretože zaručuje právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom (...).“ Zatiaľ čo článok 47 ods. 1 Charty priznáva právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom, Dohovor spája právo na účinný opravný prostriedok upravené v jeho článku 13 s pojmom „pred národným orgánom“, ktorým môže byť v konkrétnom prípade aj administratívny orgán. Výsledok tohto porovnania je súčasne možné interpretovať z dvoch rozličných uhlov pohľadu. Po prvé, formulácia článku 47 ods. 1 Charty je limitujúcejšia v porovnaní s čl. 13

¹¹⁷ Stanovisko Medziamerického súdu pre ľudské práva z 6. októbra 1987, OC-9/87, bod 24.

¹¹⁸ Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 26. júna 1987, sťažnosť č. 7920, Velásquez Rodríguez a ďalší proti Hondurasu, bod č. 91.

Dohovoru, pretože Charta priznáva právo na účinný prostriedok nápravy výlučne pred súdom.¹¹⁹ Zároveň je však rovnakú skutočnosť možné vykladať aj tak, že Charta z hľadiska inštitucionálnej úrovne ochrany poskytuje rozsiahlejšiu ochranu v porovnaní s Dohovorom, keďže v Charte je ochrana garantovaná výlučne v konaní pred súdom.¹²⁰ Tieto rozličné formy interpretácie však predstavujú len dve strany tej istej mince.

Africká charta, obdobne ako Dohovor, garantuje ochranu pred príslušným vnútroštátnym orgánom, ktorým môže byť súdny aj administratívny orgán. Takýto záver je zrejмый z textu článku 7 Africkej charty, ktorý stanovuje, že právo jednotlivca na prejednanie jeho záležitosti zahŕňa (okrem iného aj) právo podať odvolanie na príslušné vnútroštátne orgány proti činom porušujúcim jeho základné práva.

Porovnateľnú úroveň inštitucionálnej ochrany ako priznáva Charta vo svojom článku 47 garantuje aj Americký dohovor, ktorý prostredníctvom práva na súdnu ochranu upraveného v článku 25 priznáva jednotlivcom ochranu na príslušnom súde alebo tribunáli.

Z uvedenej komparácie je zrejмый, že účinný prostriedok nápravy je na vyššej inštitucionálnej úrovni ochrany garantovaný v Charte a Americkom dohovore, ktoré zaručujú ochranu výlučne v konaní pred súdom. Nižšiu úroveň ochrany poskytuje Dohovor a Africká charta, ktoré jednotlivcom priznávajú možnosť chrániť ich základné práva pred príslušným vnútroštátnym orgánom, ktorým môže byť súdny, ale aj administratívny orgán.

2.2.2.4. *Predmet ochrany*

Ďalšiu významnú súčasť práva na účinný prostriedok, ktorú v rámci komparácie vymedzených regionálnych prameňov podrobíme analýze, predstavuje predmet ochrany.

Právo na účinný prostriedok nápravy podľa čl. 47 ods. 1 Charty poskytuje ochranu všetkým právam a slobodám, ktoré

¹¹⁹ Pozri napr. PEERS, S. et al.: *The EU Charter of Fundamental Rights - A Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 2014, s. 1213.

¹²⁰ Pozri napr. Vysvetlivky k článku 47 Charty.

jednotlivcovi vyplývajú z práva Únie. Tu je možné pozorovať významnú rozdielnosť oproti článku 13 Dohovoru, ktorý prostredníctvom práva na účinný opravný prostriedok chráni „len“ práva reglementované samotným Dohovorom a jeho dodatkovými protokolmi. Z hľadiska predmetu ochrany môžeme bezpochyby uzavrieť, že v rámci porovnávaných európskych regionálnych systémov ochrany základných práv je ochrana poskytovaná článkom 47 ods. 1 Charty výrazne širšia, než je tomu v prípade ochrany poskytovanej článkom 13 Dohovoru.

Africká charta prostredníctvom článku 7 ods. 1 poskytuje ochranu základným právam jednotlivca, ktoré sú uznané a zaručené platnými a účinnými dohovormi, zákonmi, nariadeniami a zvykmi. V kontexte predmetu ochrany je zrejme, že Africká charta rozširuje ochranu aj za hranice svojho vlastného katalógu práv aj na práva, ktoré sú jednotlivcovi priznané platnými a účinným dohovormi, vnútroštátnymi zákonmi, nariadeniami a zvykmi.

Za hranice svojho vlastného katalógu rozširuje ochranu (práv jednotlivca) aj Americký dohovor, ktorý prostredníctvom práva na účinný prostriedok nápravy reglementovaného v článku 25 ods. 1 poskytuje ochranu právam, ktoré jednotlivcovi vyplývajú jednak zo samotného Amerického dohovoru, no súčasne aj právam priznaným na vnútroštátnej úrovni ústavou alebo zákonmi príslušného štátu.¹²¹

2.2.2.5. *Akcesorická povaha*

Dôležitým spoločným znakom všetkých porovnávaných ustanovení práva na účinný prostriedok nápravy je ich akcesorická povaha. Akcesorická povaha práva na účinný prostriedok nápravy podľa čl. 47 ods. 1 Charty sa prejavuje v tom, že aktivácii účinkov ochrany poskytovanej uvedeným právom musí predchádzať požiadavka ochraňovať iné (porušené) právo priznané právom Únie. Rovnaké neautonómne postavenie má aj článok 13 Dohovoru, ktorý má podľa názoru ESLP doplnkový charakter vo vzťahu k

¹²¹ K tomu pozri pozn. č. 117, bod 23.

ostatným právam a slobodám upraveným v Dohovore¹²² a jeho porušenie je možné namietat' len v spojení s iným materiálnym ustanovením Dohovoru.¹²³ Subsidiárne uplatnenie práva na účinný prostriedok nápravy nachádzame aj v Americkom dohovore. K aktivácii ochrany priznanej článkom 25 ods. 1 Amerického dohovoru môže dôjsť len pod podmienkou, že osoba má iné právo, ktoré môže byť predmetom súdnej ochrany. Rovnako je tomu aj v prípade článku 7 ods. 1 Africkej charty, v ktorom je aktivácia ochrany podmienená existenciou iného (porušeného) práva, ktorého ochranu jednotlivcov požaduje.

2.2.2.6. *Možnosť použitia jednotlivých katalógov v konaní iného regionálneho súdu*

V spojitosti s analyzovanými prameňmi základného práva na účinný prostriedok nápravy je na mieste úvaha, či môže jednotlivec v konaní o ochrane jeho základných práv pred príslušným regionálnym súdom uplatniť ochranu len podľa jedného z analyzovaných prameňov, alebo či je prípustné ochranu prostredníctvom týchto prameňov kombinovať. Na úvod predmetnej úvahy je však potrebné vytýčiť hranice takéhoto posúdenia vymedzením okruhu „príslušných“ regionálnych súdov, ktoré pre účely tejto komparácie prichádzajú do úvahy. V tejto časti práce sa zameriame na posúdenie dostupnosti ochrany v konaniach pred európskymi regionálnymi súdmi, konkrétne ESLP a Súdnym dvorom, a to z pohľadu možností jednotlivca domáhať sa ochrany jeho základných práv podľa Dohovoru alebo Charty, resp. prostredníctvom oboch porovnávaných prameňov súčasne. Takéto zúženie rozsahu uvažovania je podľa nášho názoru opodstatnené najmä s ohľadom na skutočnosť, že všetky členské štáty Únie sú súčasne aj členmi Rady Európy a vysokými zmluvnými stranami Dohovoru a pôsobnosť oboch regionálnych súdov sa v Európskom

¹²² Rozsudok ESLP z 23 júna 2011 vo veci Diallo proti Českej republike, sťažnosť č. 20493/07, bod č. 55.

¹²³ Porovnaj KMEC, J. et al.: *Evropská úmluva o lidských právech*. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1198 a pozn. č. 119, s. 1215.

regiónu čiastočne prekrýva.¹²⁴ Z uvedených dôvodov vystupujú do popredia viaceré otázky súvisiace s aplikáciou kombinovanej ochrany základných práv jednotlivca. Naopak, v prípade Afrického ako aj Amerického regionálneho systému ochrany základných práv sa pôsobnosť ich katalógov základných práv aj súdnych orgánov zabezpečujúcich kontrolu ich dodržiavania navzájom, ako aj vo vzťahu k európskemu regiónu, vyznačuje úplnou autonómiou,¹²⁵ preto uvažovanie o možných aplikačných presahoch nie je podľa nášho názoru opodstatnené.

Úvahu začneme konaním o ochrane základných práv jednotlivca pred ESLP. Pre posúdenie rozsahu prípustnej ochrany poskytovanej týmto súdnym orgánom je nevyhnutne potrebné vymedziť právomoc, ktorou ESLP disponuje pri ochrane základných práv jednotlivca. Podľa čl. 32 Dohovoru zahŕňa všeobecná právomoc ESLP rozhodovanie o všetkých otázkach týkajúcich sa výkladu a aplikácie Dohovoru a jeho protokolov, ktoré sú mu predložené v súlade s ustanoveniami článkov 33, 34 a 47 Dohovoru. Z hľadiska ochrany základných práv jednotlivca zohráva rozhodujúcu úlohu najmä článok 34 Dohovoru upravujúci právomoc ESLP rozhodovať v konaní o individuálnej sťažnosti, t.j. sťažnosti predloženej jednotlivcom, mimovládnu organizáciou alebo skupinou osôb, ktoré sa cítia poškodené na svojich právach zaručených Dohovorom a jeho protokolmi v dôsledku ich porušenia niektorou Vysokou zmluvnou stranou Dohovoru. Takto definovaný rozsah právomoci poskytuje dostatočný právny základ pre vyvodenie záveru, že v konaní pred ESLP môže jednotlivec uplatniť ochranu výlučne podľa ustanovení Dohovoru a akýkoľvek pokus o poskytnutie ochrany na základe iného prameňa základných práv by

¹²⁴ Na tomto mieste je však potrebné zdôrazniť, že nie všetky členské štáty Rady Európy sú súčasne členskými štátmi Európskej únie.

¹²⁵ Napriek uvedenému je možné v judikatúre ESLP „naraziť“ na niekoľko odkazov na rozhodovacia činnosť Medziamerického súdu pre ľudské práva, ich prehľad je dostupný napr. tu: https://www.echr.coe.int/Documents/Research_report_inter_american_court_ENG.pdf (cit. 18.10.2018).

celkom určite viedol k odmietnutiu poskytnutia ochrany a vyhláseniu individuálnej sťažnosti za neprijateľnú.¹²⁶

V poradí druhým „príslušným“ súdnym orgánom, na ktorom môže jednotlivec uplatniť ochranu svojich základných práv, je Súdny dvor. Použitie Charty pre účely uplatnenia takejto ochrany je samozrejme s ohľadom na pravidlo jej aplikácie upravené v čl. 51 ods. 1 Charty, v zmysle ktorého sú jej ustanovenia pri dodržaní zásady subsidiarity určené pre inštitúcie, orgány, úrady a agentúry Únie, a tiež pre členské štáty výlučne vtedy, ak vykonávajú právo Únie. Keďže Súdny dvor patrí medzi inštitúcie Únie, v konaní pred ním sa Charta uplatňuje bez obmedzenia. Z uvedeného vyplýva, že jednotlivec, ktorému právo Únie priznáva oprávnenie byť účastníkom konania pred Súdnym dvorom, sa môže v konaní pred ním dovolávať ochrany základných práv podľa Charty. Charta v súčasnosti predstavuje prvý referenčný zdroj pri ochrane základných práv v Únii, súčasne však nevyklučuje aplikáciu ostatných dostupných zdrojov tejto ochrany, ku ktorým patria aj všeobecné právne zásady.¹²⁷ Komplikovanejšou je však otázka uplatnenia ochrany základných práv jednotlivca podľa Dohovoru v konaní pred Súdnym dvorom. V tejto súvislosti je na úvod potrebné spomenúť, že Únia, napriek zmocneniu¹²⁸ obsiahnutému v článku 6 ods. 2

¹²⁶ ESLP v súlade s čl. 35 ods. 3 písm. a) Dohovoru vyhlási za neprijateľnú každú individuálnu sťažnosť predloženú podľa čl. 34 Dohovoru, ak dospeje k záveru, že sťažnosť je nezlučiteľná s ustanoveniami Dohovoru alebo jeho protokolov, je zjavne nepodložená alebo je zneužitím práva podať sťažnosť.

¹²⁷ K tomu pozri PRECHAL, S.: The Court of Justice and effective judicial protection: what has the Charter changed? In: *Fundamental Rights in International and European Law: Public and Private Law Perspectives*. Hague: Asser Press, 2016, s. 157.

¹²⁸ V odborných kruhoch prevláda všeobecný názor, že Únii a jej inštitúciám bola udelená nielen právomoc na pristúpenie k Dohovoru, ale tento krok sa zároveň stáva povinnosťou bez možnosti uváženia. K tomu pozri napr. LOCK, T.: EU Accession to the ECHR: Implications for Judicial Review in Strasbourg. In: *European Law Review*, 2010, vol. 35, s. 777. Dostupné online: <http://ssrn.com/abstract=1736602> (cit. 18.10.2018). FADIER, A.: TEPSA BRIEF: *Obstacles to overcome in EU's accession to the European Convention of Human Rights*, s. 2. Dostupné online: <http://www.tepsa.eu/download/TEPSA%20brief%20by%20Agathe%20>

ZEÚ¹²⁹ doposiaľ ešte stále nepristúpila k Dohovoru. Úspešnému zavŕšeniu prístupového procesu v súčasnosti bráni stanovisko Súdneho dvora 2/13,¹³⁰ v ktorom Súdny dvor vyslovil nesúlad zamýšľanej dohody o pristúpení Únie k Dohovoru s právom Únie. V spojení s výkladom prijatým Súdny dvorom v rozsudku z 30. apríla 1974, R. & V. Haegeman proti Belgicku, 181-73, ECLI:EU:C:1974:41¹³¹ je tento právny stav potrebné bezpochyby interpretovať tak, že Dohovor ako medzinárodná zmluva ešte stále nie je súčasťou práva Únie. Súčasné postavenie Dohovoru v práve Únie vymedzuje článok 6 ods. 3 ZEÚ, podľa ktorého základné práva tak, ako sú zaručené Dohovorom a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty Únie, predstavujú všeobecné zásady práva Únie. Stotožňujeme sa s názorom, podľa ktorého sa Dohovor za súčasného právneho stavu presadí v práve Únie len sprostredkované prostredníctvom všeobecných právnych zásad Únie a v obmedzenom rozsahu, v ktorom ustanovenia Dohovoru tvoria Súdny dvorom uznané všeobecné zásady práva Únie.¹³² Vzhľadom na uvedené sa domnievame, že Dohovor v rozsahu, v akom tvorí súčasť všeobecných zásad práva Únie, je možné uplatniť na ochranu základných práv jednotlivca aj v konaní pred Súdny dvorom. Keďže však Charta v súčasnosti predstavuje prvý referenčný zdroj pre ochranu základných práv v Únii, táto možnosť

[OFadier%2015122010.pdf](#) (cit. 18.10.2018). ZBÍRAL, R.: Jednání o přistoupení Evropské unie k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod: právní kvadratura kruhu? In: *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, číslo 24/2010, s. 877.

¹²⁹ Článok 6 ods. 2 ZEÚ stanovuje: „Únia pristúpi k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Týmto pristúpením nie sú dotknuté právomoci Únie vymedzené v zmluvách.“

¹³⁰ Stanovisko z 18. decembra 2014, 2/13, EU:C:2014:2454.

¹³¹ Súdny dvor v rozsudku z 30. apríla 1974, R. & V. Haegeman proti Belgicku, 181-73, EU:C:1974:41, v bodoch 4 a 5 vyslovil, že medzinárodná zmluva sa v rozsahu, v akom sa týka práva Spoločenstva, považuje za akt orgánov Spoločenstva a ustanovenia takejto zmluvy preto od okamihu jej platnosti tvoria integrálnu súčasť komunitárneho právneho poriadku.

¹³² MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M. a kol.: *Charta základných práv Európskej únie v konaniach pred orgánmi súdnej ochrany v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, s. 81 – 82.

sa nám javí ako priechodná najmä v prípade, ak by na úrovni ochrany základných práv poskytovanej Chartou vznikol v budúcnosti deficit, ktorého odstránenie by Súdny dvor zabezpečil prostredníctvom vytvorenia novej všeobecnej zásady práva Únie majúcej pôvod v Dohovore. Uvedené podľa nášho názoru platí rovnako aj o možnosti uplatnenia kombinovanej ochrany základných práv jednotlivcom v konaní pred Súdnym dvorom prostredníctvom oboch týchto prameňov základných práv.

2.2.3. Právo na spravodlivý proces

2.2.3.1. Vymedzenie v prameňoch

Charta upravuje právo na spravodlivý proces v druhom a treťom pododseku článku 47 nasledovne:

„Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom. Každý musí mať možnosť poradiť sa, obhajovať sa a nechať sa zastupovať.

Právna pomoc sa poskytuje osobám, ktoré nemajú dostatočné prostriedky v prípade, ak je táto pomoc potrebná na zabezpečenie efektívneho prístupu k spravodlivosti.“

Právo na spravodlivé súdne konanie nachádza v Dohovore svoje vyjadrenie v článku 6, podľa ktorého:

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitosť bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o oprávnenosti akéhokoľvek trestného obvinenia proti nemu. Rozsudok musí byť vyhlásený verejne, ale tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého, alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, alebo keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života

účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by, vzhľadom na osobitné okolnosti, verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spravodlivosti.

2. Každý, kto je obvinený z trestného činu, sa považuje za nevinného, dokiaľ jeho vina nebola preukázaná zákonným spôsobom.

3. Každý, kto je obvinený z trestného činu, má tieto minimálne práva:

a. byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia proti nemu;

b. mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;

c. obhajovať sa osobne alebo s pomocou obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá prostriedky na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú;

d. vylúčať alebo dať vylúčať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie a výsluch svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako svedkov proti sebe;

e. mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom alebo týmto jazykom nehovorí.“

Africká charta upravuje právo na spravodlivý proces v článku 7, ktorý sme už citovali v predchádzajúcej časti.

Americký dohovor upravuje právo na spravodlivé súdne konanie v článku 8 nasledovne¹³³ :

„1. Každý má právo byť s náležitými zárukami a v primeranej lehote vypočutý príslušným, nezávislým a nestranným súdom vopred ustanoveným zákonom pri dokazovaní akéhokoľvek proti nemu vzneseného trestného obvinenia alebo pri rozhodovaní o jeho

¹³³ Preklad textu citovaného článku vyhotovil autor.

právach a povinnostiach občianskej, pracovnoprávnej, daňovej alebo akejkoľvek inej povahy.

2. Každá osoba obvinená z trestného činu má právo byť považovaná za nevinnú, pokiaľ jej vina nebola preukázaná zákonným spôsobom. Počas konania má každá osoba rovnaké právo na tieto minimálne záruky:

a. právo obvineného na bezplatnú pomoc prekladateľa alebo tlmočníka v prípade, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom alebo týmto jazykom nehovorí;

b. právo obvineného byť vopred podrobne oboznámený s obvinením vzneseným proti nemu;

c. mať dostatočný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby;

d. právo obvineného obhajovať sa osobne alebo s pomocou obhajcu podľa vlastného výberu a slobodne a v súkromí komunikovať so svojím obhajcom;

e. neodňateľné právo na pomoc obhajcu ustanoveného štátom, plateného alebo neplateného v súlade s vnútroštátnymi právnymi predpismi, ak sa obvinený neobhajuje osobne alebo si nezvolí vlastného obhajcu v lehote stanovenej zákonom;

f. právo obhajoby vypočúť svedkov prítomných na súde a nechať predvolať ako svedkov odborníkov alebo iné osoby, ktoré by mohli napomôcť pri objasnení skutku;

g. právo nesvedčiť proti sebe alebo odoprieť priznanie viny; a

h. právo odvolať sa proti rozsudku na súd vyššieho stupňa.

3. Priznanie viny obvineným je platné len vtedy, ak je vykonané bez akéhokoľvek donútenia.

4. Obžalovaný, ktorý bol právoplatným oslobodzujúcim rozsudkom zbavený viny, nesmie byť v tej istej veci znovu trestne stíhaný.

5. Trestné konanie je verejné, okrem prípadov, kedy je vylúčenie verejnosti nevyhnutné na ochranu záujmov spravodlivosti.“

Už pri prvom pohľade na znenia citovaných ustanovení, ktoré v jednotlivých regiónoch reglementujú právo na spravodlivé súdne konanie, je zrejmé, že s výnimkou Charty je vo zvyšných troch prameňoch právo na spravodlivé súdne konanie výrazne previazané so zárukami obvineného v trestnom konaní. Obzvlášť viditeľné je to v prípade Amerického dohovoru, ktorý sa takmer výlučne venuje ochrane procesných práv obvinených v rámci domácich trestných systémov¹³⁴, ako aj v prípade Dohovoru. Naproti tomu v prípade Charty sú práva upravujúce záruky trestného procesu vyčlenené v samostatných článkoch šiestej hlavy Charty.¹³⁵

Aj v prípade práva na spravodlivý proces podrobíme citované regionálne pramene tohto základného práva analýze, ktorej cieľom je identifikácia spoločných znakov a súčasne najvýznamnejších rozdielov tohto základného práva.

2.2.3.2. *Inštitucionálne záruky spravodlivého procesu*

V Charte, Dohovore a Americkom dohovore sú obsiahnuté inštitucionálne záruky práva na spravodlivé súdne konanie pozostávajúce z troch spoločných znakov, ktorými sú nezávislý súd, nestranný súd a súd (vopred) zriadený zákonom. Naproti tomu v Africkej charte je v texte článku 7, v ktorom je reglementované aj právo na spravodlivý proces, obsiahnutá len požiadavka na nestranný súd. Africká charta však neostala len pri tejto jednej požiadavke. V ustanovení odlišnom od toho, ktoré upravuje právo na spravodlivé súdne konanie, konkrétne v článku 26, je zakotvená požiadavka, aby členské štáty zabezpečili (okrem iného) nezávislosť

¹³⁴ K tomu pozri BASCH, F.: Doctrine of the Inter-American Court of Human Rights Regarding States' Duty to Punish Human Rights Violations and Its Dangers, In: *American University International Law Review*, Volume 23, Issue 1, 2007, s. 204. Dostupné online: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=auilr> (cit. 18.10.2018) alebo stanovisko Medziamerického súdu pre ľudské práva z 10. augusta 1990, OC-11/90, bod 28.

¹³⁵ Pozri články 48, 49 a 50 Charty, ktoré upravujú prezumpciu nevinoty a právo na obhajobu, zásady zákonnosti a primeranosti trestných činov a trestov ako aj právo ne byť stíhaný alebo potrestaný v trestnom konaní dvakrát za ten istý trestný čin.

súdov.¹³⁶ Požiadavka, podľa ktorej majú byť sudy zriadené zákonom, však v Africkej charte absentuje.

2.2.3.2.1. Súd (vopred) zriadený zákonom

V podmienkach dvoch európskych regionálnych súdnych systémov sa pojmové znaky súdu, ktorý má povinnosť aplikovať požiadavky spravodlivého procesu, v zásade nelíšia. Z judikatúry Súdneho dvora sa dozvedáme, čo je potrebné chápať pod pojmom súd, prostredníctvom ktorého sa zabezpečuje spravodlivý proces. Medzi kritéria, ktoré musí dotknutý orgán splniť je potrebné zaradiť predovšetkým právny základ vzniku orgánu a jeho právne postavenie, jeho stálu povahu, povinnosť rozhodnúť o veci, záväzný charakter jeho právnych aktov, kontradiktórnosť konania pred ním a uplatňovanie právnych predpisov týmto orgánom¹³⁷, ako aj jeho nezávislosť a nestrannosť¹³⁸. Na tomto mieste je potrebné upriamiť pozornosť na prvú z troch vymedzených inštitucionálnych záruk spravodlivého procesu, ktorá predpokladá existenciu „súdu zriadeného zákonom“. Požiadavka, aby právny základ vzniku súdneho orgánu predstavoval zákon podľa názoru Súdneho dvora znamená, že súd vykonáva justičné funkcie na základe zákona prijatého vnútroštátnymi orgánmi, a nie na základe dohody

¹³⁶ Oficiálny text článku 26 Africkej charty znie: „States parties to the present Charter shall have the duty to guarantee the independence of the Courts and shall allow the establishment and improvement of appropriate national institutions entrusted with the promotion and protection of the rights and freedoms guaranteed by the present Charter.”

¹³⁷ Pozri napr. rozsudok Súdneho dvora zo 17. septembra 1997, Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft/Bundesbaugesellschaft Berlin, C-54/96, EU:C:1997:413, bod 23; rozsudok Súdneho dvora z 19. septembra 2006, Wilson, C-506/04, EU:C:2006:587, bod 48; rozsudok Súdneho dvora zo 14. júna 2011, Miles a i, C-196/09, EU:C:2011:388, bod 37.

¹³⁸ Pozri napr. rozsudok Súdneho dvora z 11. júna 1987, Pretore di Salò/X, C-14/86, EU:C:1987:275, bod 7, alebo rozsudok Súdneho dvora z 21. apríla 1988, Pardini/Ministero del commercio con l'estero, C-338/85, EU:C:1988:194.

(sporových) strán.¹³⁹ Pre úplnosť je potrebné doplniť, že napriek tomu, že táto teória bola rozpracovaná predovšetkým v súvislosti s problematikou definovania orgánu oprávneného na polozenie prejudiciálnej otázky, analogicky sa uplatňuje aj na vymedzenie súdneho orgánu povinného uplatňovať záruky spravodlivého procesu.¹⁴⁰

V judikatúre ESLP je súd v zmysle čl. 6 Dohovoru charakterizovaný svojou jurisdikčnou úlohou rozhodovať na základe právnych noriem a v organizovanom konaní všetky otázky spadajúce do jeho právomoci¹⁴¹, vrátane ďalších kritérií, ku ktorým patrí právomoc rozhodovať so záväzným účinkom¹⁴², nezávislosť (osobitne vo vzťahu k výkonnej moci), nestrannosť, trvanie mandátu jeho členov a ďalšie procesné záruky, z ktorých niektoré sú obsiahnuté priamo v texte samotného článku 6 Dohovoru¹⁴³. Kritérium „súdu zriadeného zákonom“ odzrkadľuje podľa názoru ESLP zásadu právneho štátu, ktorá je vlastná celému systému Dohovoru a jeho protokolov a zahŕňa požiadavku, aby organizácia súdnictva a zriaďovanie súdov podliehali regulácii na základe zákona. Pojem „ustanovený zákonom“ obsiahnutý v spomínanom článku 6 ods. 1 Dohovoru sa však netýka len právneho základu vzniku a existencie súdu, ale aj zloženia rozhodovacej formácie v každom jednotlivom prípade.¹⁴⁴

V judikatúre Medziamerického súdu pre ľudské práva bol koncept „súdu (vopred) zriadeného zákonom“ rozpracovaný (okrem iného) aj v súvislosti s problematikou rozhodovania vojenských súdov v civilných veciach. V rozsudku vo veci Castillo Petruzzi

¹³⁹ Pozri návrhy generálneho advokáta Tesaura z 15. Mája 1997 vo veci Dorsch Consult Ingenieursgesellschaft/Bundesbaugesellschaft Berlin, C-54/96, EU:C:1997:245, bod 28.

¹⁴⁰ K tomu pozri napr. pozn.č. 119, s. 1251.

¹⁴¹ Rozsudok ESLP z 22. októbra 1984 vo veci Sramek proti Rakúsku, sťažnosť č. 8790/79, bod č. 36.

¹⁴² Rozsudok ESLP z 23. októbra 1985 vo veci Benthem proti Holandsku, sťažnosť č. 8848/80, bod č. 40.

¹⁴³ Rozsudok ESLP z 29. apríla 1988 vo veci Belilos proti Švajčiarsku, sťažnosť č. 10328/83, bod č. 64.

¹⁴⁴ Pozri rozsudok ESLP z 28. novembra 2002 vo veci Lavents proti Lotyšsku, sťažnosť č. 58442/00, bod č. 114 a tam citovanú judikatúru.

a ďalší proti Peru z 30 mája 1999, ktorý sa týkal súdneho procesu proti štyrom osobám podozrivým z členstva v revolučnom teroristickom hnutí Tupac Amaru. Medziamerický súd pre ľudské práva vyslovil, že vojenské súde nie sú súde „zriadené zákonom“ pre civilistov. Prenesenie právomoci z civilných súdov na vojenské súde, ktoré umožnilo vojenským súdom rozhodovať v trestných veciach (pre trestný čin vlastizrady) voči civilistom v konečnom dôsledku znamenalo, že príslušný, nezávislý a nestranný súd vopred ustanovený zákonom bol v týchto prípadoch vylúčený z rozhodovania.¹⁴⁵ Táto línia judikatúry bola následne potvrdená aj v ďalších rozhodnutiach tohto regionálneho súdneho orgánu.¹⁴⁶

Ako už bolo spomenuté, v Africkej charte požiadavka na „súdnicstvo zriadené zákonom“ absentuje.

2.2.3.2.2. Nezávislosť a nestrannosť súdnicstva

Súdny dvor Európskej únie v doktrínálnom rozsudku vo veci Wilson vedenej v registri Súdneho dvora pod č. C-506/99 potvrdil svoju predchádzajúcu judikatúru a súčasne objasnil vzťah medzi požiadavkou nezávislosti a nestrannosti súdov obsiahnutou v práve Únie, keď vyslovil¹⁴⁷:

„Pojem nezávislosť, ktorý je súčasťou výkonu súdnicstva, predovšetkým znamená, aby mal dotknutý orgán postavenie tretieho subjektu voči orgánu, ktorý vydal rozhodnutie, proti ktorému bol podaný opravný prostriedok (...). Okrem toho pojem nezávislosť v sebe zahrňuje dve hľadiská. Prvé, vonkajšie, hľadisko predpokladá, že orgán je chránený od vonkajších zásahov alebo nátlakov,

¹⁴⁵ Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 30. mája 1999, vo veci Castillo Petruzzi a ďalší proti Peru, bod 128.

¹⁴⁶ Pozri napr. rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 18 augusta 2000, vo veci Cantoral-Benavides proti Peru, bod 114; rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 25. novembra 2004, vo veci Berenson-Mejía proti Peru, body 145 – 146.

¹⁴⁷ Rozsudok Súdneho dvora z 19. septembra 2006 vo veci C-506/04, Wilson, EU:C:2006:587, body 49 až 53.

ktoré by mohli ohroziť nezávislosť rozhodovania jeho členov v súvislosti s prejednávateľnými spormi (...). Táto sloboda, nevyhnutná vzhľadom na tieto vonkajšie skutočnosti, vyžaduje určité vlastné záruky ochrany tých osôb, ktorých úlohou je vykonávať súdnictvo, napríklad neodvolateľnosť (...).

Druhé, vnútorné, hľadisko pridáva pojem nestrannosť a týka sa rovnakého odstupu od účastníkov konania a ich príslušných záujmov vo vzťahu k predmetu sporu. Toto hľadisko vyžaduje zachovanie objektivity (...) a neexistenciu akéhokoľvek záujmu na výsledku sporu, okrem striktného uplatnenia právnej normy.

Tieto záruky nezávislosti a nestrannosti stanovujú ako požiadavku existenciu predpisov, najmä pokiaľ ide o zloženie orgánu, menovanie, funkčné obdobia, ako aj dôvody zdržania sa hlasovania, odmietnutia a vylúčenia jeho členov, ktoré umožňujú odstrániť každú oprávnenú pochybnosť zo strany účastníkov konania, pokiaľ ide o neovplyviteľnosť uvedeného orgánu z vonkajšieho hľadiska a jeho neutralitu vo vzťahu k pred ním stojacim záujmom (...)“.

Osobitný význam citovaného rozsudku vo veci Wilson spočíva v tom, že Súdny dvor práve v tomto rozhodnutí po prvýkrát bez náznaku akýchkoľvek pochybností vysvetlil, že „v jeho optike“ predstavuje nestrannosť imanentnú súčasť širšieho konceptu požiadavky nezávislosti súdov.¹⁴⁸

Judikatúra ESĽP k požiadavkám nezávislosti a nestrannosti súdov definovaných v článku 6 ods. 1 Dohovoru je veľmi bohatá¹⁴⁹, preto na tomto mieste upriamime pozornosť len na základné

¹⁴⁸ Pozri pozn. č. 119, s. 1256.

¹⁴⁹ Spomedzi mnohých pozri napr. REPÍK, B.: *Ludské práva v súdnom konaní*. Bratislava: MANZ spol. s r. o., 1999, s. 100 – 113; SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2003, s. 315 – 325.

atribúty vymedzené v rozhodovacej činnosti tohto regionálneho súdneho orgánu. V rozsudku vo veci Findlay proti Veľkej Británii ESLP vyslovil, že pre účely posúdenia, či súd možno považovať za nezávislý, je potrebné zohľadniť okrem iného spôsob ustanovovania jeho členov a dĺžku ich mandátu, existenciu garancií proti vonkajšiemu (ná)tlaku a súčasne, či sa súdny orgán javí navonok ako nezávislý. V súvislosti s požiadavkou nestrannosti existujú dva aspekty, ktoré je potrebné zohľadniť. Po prvé, súdny orgán musí byť zo subjektívneho pohľadu zbavený osobných predsudkov a predpojatosti. Po druhé, musí byť nestranný aj z objektívneho uhla pohľadu, čo znamená, že súd musí poskytovať aj dostatočné záruky pre vylúčenie akýchkoľvek odôvodnených pochybností o jeho nestrannosti.¹⁵⁰ ESLP posudzuje nezávislosť a nestrannosť ako dva úzko súvisiace aspekty princípu objektívnosti. Nie je jednoduché tieto pojmy od seba odlíšiť a často sa prekrývajú, preto v mnohých veciach, v ktorých sa kládla otázka nezávislosti súdu, súčasne vystala aj otázka jeho nestrannosti a naopak.¹⁵¹

Medziamerický súd pre ľudské práva v spojitosti s požiadavkou nezávislosti súdov upravenou v čl. 8 ods. 1 Amerického dohovoru vyslovil, že jedným z hlavných cieľov oddelenia zložiek verejnej moci je zaručiť nezávislosť súdnictva. Cieľ ochrany prameňí z potreby vyhnúť sa tomu, aby súdny systém vo všeobecnosti, rovnako ako jeho členovia, boli vystavení možným neprímeraným obmedzeniam pri výkone ich funkcie orgánmi (pôsobiacimi) mimo súdnictva alebo dokonca sudcami, ktorí vykonávajú kontrolné funkcie alebo pôsobia v rámci odvolacích súdov. V súlade s judikatúrou Medziamerického súdu pre ľudské práva a ESLP, rovnako ako aj v súlade so základnými princípmi nezávislosti súdnictva prijatými na pôde OSN¹⁵² sú súčasťou požiadavky súdnej nezávislosti nasledovné záruky: vhodný spôsob ustanovenia, resp.

¹⁵⁰ Pozri rozsudok ESLP z 25. februára 1997 vo veci Findlay proti Veľkej Británii, sťažnosť č. 22107/93, bod č. 73.

¹⁵¹ K tomu bližšie pozri pozn. č. 149, REPÍK, B. s. 100.

¹⁵² Dokument OSN A/COF.121/22/Rev. 1 59 (1985).

menovania (sudcov) do funkcie, funkčné obdobie vrátane existencie garancií proti vonkajšiemu (ná)tlaku.¹⁵³

V súvislosti s požiadavkou nestrannosti (čl. 8 ods. 1 Amerického dohovoru) Medziamerický súd pre ľudské práva vyslovil, že nestrannosť znamená, že sudca rozhodujúci konkrétnu vec (spor) musí zo subjektívneho hľadiska prejednávať jednotlivé skutkové okolnosti prípadu bez predsudkov a súčasne poskytnúť dostatočné záruky objektívnej povahy, ktoré z pohľadu žalovaného alebo verejnosti nevyvolávajú pochybnosti o jeho nestrannosti. Subjektívna nestrannosť sudcu sa predpokladá, pokiaľ nie je preukázaný opak. Zároveň test objektívneho prístupu spočíva v určení, či konkrétny sudca poskytuje dostatočné záruky vylučujúce akékoľvek legitímne obavy alebo opodstatnené podozrenia z jeho zaujatosti.¹⁵⁴

Africká komisia pre ľudské práva a práva národov (ďalej tiež len ako „Africká komisia“) v dokumente s názvom princípy a zásady spravodlivého procesu a právnej pomoci v Afrike¹⁵⁵ definovala celý rad princíпов vo vzťahu k požiadavkám na nezávislosť a nestrannosť súdov obsiahnutým v článku 7 Africkej charty. Medzi princípy týkajúce sa nezávislosti súdov sú zaradené napr. zásady, podľa ktorých všetky súdne orgány majú byť nezávislé od výkonnej moci, sudcovia alebo členovia súdnych orgánov majú mať zaručené funkčné obdobie až do času povinného odchodu do dôchodku, požiadavka, aby boli zákonom presne vymedzené a zaručené podmienky výkonu sudcovského povolania, ako sú dĺžka funkčného

¹⁵³ K tomu bližšie pozri rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 28. augusta 2013, Constitutional Tribunal (Camba Campos et al.) proti Ekvádoru, bod 188 a tam citovanú judikatúru.

¹⁵⁴ Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva zo 17. novembra 2009, Barreto Leiva proti Venezuele, bod 98.

¹⁵⁵ Dokument s pôvodným názvom „*Principles and guidelines on the right to a fair trial and legal assistance in Africa*“ bol prijatý Africkou komisiou v roku 2003. Dostupné online napr. tu: <http://www.achpr.org/instruments/principles-guidelines-right-fair-trial/> (cit. 18.10.2018).

obdobia, primeraná odmena, dôchodok, vek odchodu do dôchodku, mechanizmus disciplinárneho stíhania a mnohé ďalšie.¹⁵⁶

Medzi princípy, ktoré definujú obsah požiadavky neustrannosti súdov Africká komisia zaradila napr. podmienku, aby súdny orgán zakladal svoje rozhodnutia len na objektívnych dôkazoch, argumentoch a faktoch, ktoré mu boli predložené. Súdni úradníci majú rozhodovať o otázkach, ktoré im boli predložené na rozhodnutie bez obmedzení, nevhodného presvedčania, ovplyvňovania, (ná)tlaku, hrozieb alebo zasahovania, či už priameho alebo nepriameho, bez ohľadu na jeho dôvod alebo na stranu, ktorá sa ho dopustila. K prepočkladom, ktoré oslabujú neustrannosť súdneho orgánu patrí (okrem iného) aj situácia, keď bývalý prokurátor alebo právny zástupca vystupuje v pozícii súdneho úradníka vo veci, v ktorej skôr plnil (vykonával) úlohu prokurátora alebo právneho zástupcu. Patria tu tiež situácie, v ktorých má súdny úradník vzťah k prejednávanej veci alebo k strane súdneho konania alebo prípady, kedy je súdny úradník členom odvolacieho súdu vo veci, v ktorej predtým rozhodoval alebo sa zúčastnil na rozhodovaní v súdnom orgáne nižšieho stupňa.

Z napísaného plynie záver, že spoločné znaky charakterizujúce požiadavku neustrannosti a nezávislosti súdnictva existujú naprieč všetkými porovnávanými regionálnymi systémami ochrany základných práv. Patria k nim napr. požiadavky na zloženie súdneho orgánu, menovanie jeho členov, dĺžku funkčného obdobia, záruky ochrany proti vonkajšiemu (ná)tlaku ale aj požiadavky na odstup súdnych úradníkov od účastníkov konania a ich príslušných záujmov vo vzťahu k predmetu sporu.

¹⁵⁶ K ďalším princípmom týkajúcim sa nezávislosti súdov patrí napríklad požiadavka, aby súdni úradníci (vrátane sudcov) mohli byť odvolaní alebo suspendovaní z funkcie (len) v prípade hrubého profesionálneho pochybenia, ktoré je nezlučiteľné s výkonom sudcovského úradu, alebo v prípade fyzickej alebo psychickej nespôsobilosti brániacej vo výkone justičných povinností.

2.2.3.2.3. Konanie v primeranej lehote

Všetky analyzované regionálne organizácie prevzali do svojich katalógov základných práv ako súčasť práva na spravodlivý proces požiadavku na konanie v primeranej lehote.

Vo Vysvetlivkách sa v spojitosti s druhým odsekom článku 47 Charty uvádza, že (tento druhý odsek) zodpovedá článku 6 ods. 1 Dohovoru a s výnimkou rozsahu pôsobnosti sa záruky priznané Dohovorom uplatňujú podobným spôsobom v rámci Únie. Rovnako aj Súdny dvor v tejto súvislosti potvrdil, že pokiaľ ide o uplatnenie všeobecnej zásady práva Spoločenstva, podľa ktorej má každý právo na právne konanie v primeranej lehote, z judikatúry Súdneho dvora aj Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že primeranosť trvania konania sa musí posudzovať s ohľadom na špecifiká každého prípadu. K týmto špecifikám patrí najmä význam prejednávanej veci pre dotknutú osobu, jej zložitosť, správanie žiadateľa a príslušných orgánov¹⁵⁷. Z napísaného vyplýva, že v rámci porovnávaných európskych regionálnych systémov ochrany základných práv sa uplatňujú spoločné pravidlá pre posudzovanie primeranosti dĺžky súdneho konania, a preto ich na tomto mieste posúdime spoločne.

Vo všeobecnosti je možné konštatovať, že neexistuje absolútna doba trvania konania, ktorej prekročenie by sa automaticky kvalifikovalo ako neprimeraná lehota konania porušujúca ustanovenia článku 6 ods. 1 Dohovoru alebo čl. 47 ods. Charty. Ako sme už naznačili, obidva regionálne súdne orgány pri posúdení primeranosti dĺžky konania zohľadňujú v každom jednotlivom prípade štyri základné kritériá, a to zložitosť prejednávanej veci, jej význam pre dotknutú osobu, správanie účastníkov konania a správanie príslušných orgánov.

Zložitosť prípadu môže spočívať vo viacerých faktoroch, ku ktorým patrí napr. zložitosť dokazovania spočívajúca v potrebe vypočítať veľké množstvo svedkov, potreba vykonať znalecké dokazovanie a pod.. O právnej zložitosti veci možno hovoriť

¹⁵⁷ Pozri rozsudok Súdneho dvora z 27. novembra 2001, P - Z/Parlament, C-270/99 P, EU:C:2001:639, bod 24 a tam citovanú judikatúru.

napríklad v prípade, ak v konaní boli vznesené otázky príslušnosti, ústavnosti alebo ak bolo potrebné interpretovať medzinárodnú zmluvu. Procesná zložitosť sa môže prejavovať napríklad vo veľkom počte strán súdneho konania, obvinených alebo svedkov, veľkom počte procesných návrhov uplatňovaných v priebehu konania, v prekonávaní problému vzájomného prepojenia viacerých súčasne prebiehajúcich konaní a pod.¹⁵⁸ Je však potrebné doplniť, že ani značná zložitosť prejednávaneho prípadu neznamená, že prietahy v konaní je možné automaticky posúdiť ako odôvodnené.¹⁵⁹

Z hľadiska významu konania pre dotknutú osobu sa v judikatúre ESLP rozlišujú v zásade tri rýchlosti konania. Vo všeobecnosti sa vyžaduje v každej veci „primeraná“ rýchlosť konania. V niektorých veciach, ktoré majú osobitný význam pre sťažovateľa, sa vyžaduje „osobitná“ rýchlosť konania. Tu patria napr. pracovnoprávne spory a spory týkajúce sa činnosti, ktorá je zdrojom obživy sťažovateľa, spory týkajúce sa náhrady škody za ublíženie na zdraví pri dopravnej nehode ako aj spory vo veciach sociálneho zabezpečenia. „Výnimočná“ rýchlosť konania sa vyžaduje v dvoch skupinách prípadov. Do prvej skupiny patria konania vo veciach detí odňatých z výchovy rodičov, styku rodičov s deťmi a pozbavenia rodičovských práv. Druhú skupinu tvoria prípady sporov o odškodnenie osôb trpiacich hemofiliou a nakazených pri transfúziách vinou zdravotníckych zariadení vírusom HIV. Vzhľadom na nevyliciteľnosť choroby a perspektívu blízkej smrti každý prietah hrozí tým, že konanie stratí pre sťažovateľa zmysel.¹⁶⁰

Správanie účastníkov konania je ďalším kritériom zohľadňovaným pri posudzovaní primeranosti dĺžky konania a existencie neodôvodnených prietahov. V tejto súvislosti je rozhodujúce vyhodnotiť, či účastník konania svojim konaním prispel k (ne)primeranej dĺžke konania. Je dôležité doplniť, že toto

¹⁵⁸ PIROŠÍKOVÁ, M.: *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. Bratislava: EUROIURIS- Európske právne centrum, o.z., 2008, s. 401.

¹⁵⁹ Pozri napr. rozsudok ESLP zo 7. augusta 1996 vo veci Ferrantelli and Santangelo proti Taliansku, sťažnosť č. 19874/92, body č. 38 až 43.

¹⁶⁰ K tomu bližšie pozri pozn. č. 149, REPÍK, B. s. 146 - 147.

kritérium nemôže súčasne obmedzovať účastníka konania vo využívaní dostupných procesných opravných prostriedkov, prípadne od neho vyžadovať, aby aktívne spolupracoval pri zrýchľovaní konania, ktoré sa proti nemu vedie.¹⁶¹

ESLP v spojitosti s posledným kritériom majúcim vplyv na (ne)primeranosť dĺžky konania (pozn. správanie príslušných orgánov) zastáva názor, že článok 6 ods. 1 Dohovoru ukladá zmluvným štátom povinnosť organizovať svoje súdne systémy takým spôsobom, aby ich súdy mohli plniť všetky požiadavky vyplývajúce z Dohovoru.¹⁶² ESLP v tomto prípade aplikuje celostný prístup k posudzovaniu (ne)činnosti štátnych orgánov, podľa ktorého je štátom pripisovaná zodpovednosť napr. aj za prietahy polície v prípravnom konaní, pri menovaní sudcov, pri vedení súdneho konania, pri predkladaní dôkazov zo strany štátnych orgánov, pri doručovaní rozsudkov, ale aj za prietahy vzniknuté v dôsledku nefungujúcej spolupráce medzi viacerými štátnymi orgánmi.¹⁶³

Medziamerický súd pre ľudské práva v spojitosti s dodržiavaním požiadavky na prerokovanie veci v primeranej lehote upravenej v článku 8 ods. 1 Amerického dohovoru definoval tri kritériá, ktoré majú rozhodujúci význam pre posúdenie primeranosti dĺžky súdneho konania, a to: zložitosť prejednávanej veci, procesná aktivita na strane dotknutej strany (osoby) a správanie justičných orgánov.¹⁶⁴

Princípy a zásady spravodlivého procesu a právnej pomoci v Afrike definujú v súvislosti s právom na súdne konanie bez zbytočných prietahov tri kľúčové požiadavky:

- a) Každý, kto je obvinený z trestného činu, má právo na súdne konanie bez zbytočných prietahov.

¹⁶¹ Pozri pozn. č. 119, s. 1268 a tam citovanú judikatúru.

¹⁶² Pozri napr. rozsudok ESLP z 26 februára 1993 vo veci Salesi proti Taliansku, sťažnosť č. 13023/87, bod č. 24 a tam citovanú judikatúru.

¹⁶³ MOLEK, P.: *Právo na spravodlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 299 – 300.

¹⁶⁴ Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 26. septembra 2006 vo veci Vargás-Areco proti Paraguaju, bod 102.

- b) Právo na súdne konanie bez zbytočných prietáhov znamená právo na súdne konanie, ktorého výsledkom je konečné rozhodnutie a v prípade, ak je to vhodné, aj vydanie odsudzujúceho rozsudku bez zbytočných prietáhov.
- c) Kritériá relevantné pre posúdenie, či dochádza k zbytočným prietáhom, zahŕňajú zložitosť prípadu, správanie strán, správanie iných príslušných orgánov, skutočnosť, či je obvinený zadržovaný počas súdneho procesu ako aj význam prejednávanej veci pre dotknutú osobu.

Z predchádzajúcej analýzy vyplýva, že všetky skúmané regionálne súdne orgány pri posúdení primeranosti dĺžky konania zohľadňujú v každom jednotlivom prípade obdobné základné kritériá, ktorými sú zložitosť prejednávanej veci, jej význam pre dotknutú osobu, správanie účastníkov konania a správanie príslušných orgánov.

2.2.3.2.4. Verejnosť konania

Spomedzi porovnávaných regionálnych katalógov ľudských práv obsahuje najpodrobnejšiu úpravu verejnosti konania Dohovor, ktorý priamo v texte článku 6 priznáva právo na verejné prejednanie (občianskoprávnej aj trestnej) veci a právo na verejné vyhlásenie rozsudku. Súčasne však definuje výnimky z práva na verejné prejednanie veci, keď ustanovuje, že „(...) *tlač a verejnosť môžu byť vylúčené buď po dobu celého, alebo časti procesu v záujme mravnosti, verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v demokratickej spoločnosti, alebo keď to vyžadujú záujmy maloletých alebo ochrana súkromného života účastníkov alebo, v rozsahu považovanom súdom za úplne nevyhnutný, pokiaľ by, vzhľadom na osobitné okolnosti, verejnosť konania mohla byť na ujmu záujmom spravodlivosti.*“¹⁶⁵

ESLP vymedzil vo svojej rozhodovacej činnosti dvojakú funkciu verejnosti konania a rozhodnutia súdu, keď vyslovil:

¹⁶⁵ Pozri článok 6 ods. 1 Dohovoru.

„Verejnosť konania pred súdnymi orgánmi podľa článku 6 ods. 1 chráni účastníkov pred tajným výkonom spravodlivosti vymykajúcim sa kontrole zo strany verejnosti; je tiež jedným z prostriedkov zachovania dôvery verejnosti voči súdom. Zabezpečuje priehľadnosť výkonu spravodlivosti a tým prispieva k dosiahnutiu cieľa sledovaného článkom 6 ods. 1, konkrétne spravodlivého procesu, ktorého záruka patrí medzi základné princípy demokratickej spoločnosti v chápaní Dohovoru.“¹⁶⁶

Z napísaného bezpochyby vyplýva, že Dohovor, rovnako ako aj ESLP, zaraďujú požiadavku verejnosti konania a rozhodnutia súdu k základným „stavebným prvkom“ práva na spravodlivé súdne konanie. Právo na verejné prejednanie vecí však nie je absolútne a podlieha rozsiahlym obmedzeniam, ktoré sú jednak výslovne a taxatívne vymenované priamo v texte článku 6 ods. 1 Dohovoru, a jednak tzv. implicitným obmedzeniam, ktoré z tohto článku vyvodila judikatúra ESLP najmä v prípadoch konania prebiehajúceho pred viacerými súdnymi inštanciami. Naproti tomu právo na verejné vyhlásenie rozsudku nestrpí žiadne výnimky, ale aj tu judikatúra ESLP pripúšťa určité úľavy vo vzťahu k forme zverejnenia rozsudku.¹⁶⁷

Súlad neverejnosti konania s článkom 6 ods. 1 Dohovoru odobril ESLP vo svojej rozhodovacej činnosti napríklad v situácii, kedy súdne konanie bolo automaticky „nastavené“ ako neverejné a žiadna zo strán nepožiadala o verejné prejednanie vecí. ESLP vo veci Zumtobel proti Rakúsku, v ktorej sa prelínala požiadavka verejného prejednania vecí s požiadavkou ústneho konania uviedol *„(...) Pravidelným postupom Rakúskeho správneho súdu je prejednávať vec neverejne, pokiaľ jedna zo strán výslovne nepožiadala o verejné prejednanie vecí. Keďže v tomto prípade žiadna takáto žiadosť nebola právnym zástupcom spoločnosti Zumtobel vznesená, je potrebné sa domnievať, že sa táto strana svojho práva na verejné prejednanie vecí bezpochyby vzdala; navyše, z prebiehajúceho*

¹⁶⁶ Rozsudok ESLP z 8. decembra 1983 vo veci Pretto a iní proti Taliansku, sťažnosť č. 7984/77, bod č. 21.

¹⁶⁷ Pozri pozn. č. 149, REPÍK, B. s. 131.

*sporového konania nevzišli žiadne otázky verejného záujmu, ktoré by odôvodňovali nevyhnutnosť verejného pojednania veci.*¹⁶⁸

ESLP vo všeobecnosti pripúšťa vylúčenie verejného pojednania veci v konaniach o opravných prostriedkoch za predpokladu, že podmienka verejného pojednania veci bola splnená (minimálne jedenkrát) v konaní na nižšom stupni.¹⁶⁹

S odkazom na už citované Vysvetlivky k článku 47 ods. 2 Charty môžeme vo všeobecnosti konštatovať, že požiadavky verejného pojednania veci a verejného vyhlásenia rozsudku upravené v článku 6 ods. 1 Dohovoru a v judikatúre ESLP sa, s výnimkou rozsahu pôsobnosti týchto záruk, uplatňujú podobným spôsobom aj v právnom priestore práva Únie.

V Americkom dohovore je právo na verejné súdne konanie garantované len v trestnom konaní. Výnimka pripúšťajúca vylúčenie verejnosti v trestnom konaní je upravená len pre prípady, kedy je to nevyhnutné na ochranu záujmov spravodlivosti. Vo vzťahu k požiadavke na verejnosť konania Medziamerický súd uviedol: *„Záruka verejnosti konania upravená v článku 8 ods. 5 dohovoru je základným prvkom systému trestného konania v demokratickom štáte a je zaručená uskutočnením štádia ústneho konania, v ktorom môže mať obvinený priamy prístup k sudcovi a dôkazom, a ktoré umožňuje súčasne aj prístup verejnosti. Preto je tajný výkon spravodlivosti zákazaný a (tento výkon spravodlivosti) musí podliehať kontrole strán a verejnosti a splňať požiadavku transparentnosti a nestrannosti prijatých rozhodnutí. Okrem toho táto záruka predstavuje prostriedok, ktorý podporuje dôveru v spravodlivé súdnictvo. Verejná povaha konania sa konkrétne týka prístupu účastníkov konania a dokonca aj tretích strán k informáciám o konaní.*“¹⁷⁰

Africká charta právo na verejnosť konania vo svojom texte explicitne neupravuje. Napriek tejto skutočnosti v princípoch a zásadách spravodlivého procesu a právnej pomoci v Afrike je

¹⁶⁸ Rozsudok ESLP z 21. septembra 1993 vo veci Zumtobel proti Rakúsku, sťažnosť č. 12235/86, bod č. 34.

¹⁶⁹ Pozri napr. rozsudok ESLP z 8 decembra 1983 vo veci Axen proti Nemecku, sťažnosť č. 8273/78, bod č. 28.

¹⁷⁰ Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 27 novembra 2013 vo veci J. proti Peru, bod 217.

upravených niekoľko požiadaviek, ktoré vytvárajú obsah práva verejné konanie, medzi ktoré patrí napr. :

- a) súdne orgány sprístupnia verejnosti všetky potrebné informácie o súdnych zasadnutiach;
- b) zainteresovaným členom verejnosti musia byť poskytnuté primerané možnosti na účasť na súdnych konaniach;
- c) súdne orgány neuplatňujú žiadne obmedzenia vo vzťahu k jednotlivým skupinám osôb oprávneným zúčastniť sa na súdnych pojednávaniach, na ktorých sa skúma skutková podstata veci;
- d) zástupcovia médií majú právo zúčastňovať sa na súdnych konaniach a podávať o nich správy, s výnimkou toho, že sudca môže počas pojednávania vylúčiť alebo obmedziť používanie kamier;
- e) Verejnosť a médiá nesmú byť vylúčené z pojednávania pred súdnymi orgánmi, s výnimkou prípadov, v ktorých je takéto obmedzenie
 - i. v záujme spravodlivosti na ochranu detí, svedkov alebo totožnosti obetí sexuálneho násillia
 - ii. odôvodnené potrebou ochrany verejného poriadku alebo národnej bezpečnosti v otvorenej a demokratickej spoločnosti, ktorá rešpektuje ľudské práva a princípy právneho štátu;
- f) súdne orgány môžu podniknúť kroky alebo nariadiť opatrenia na ochranu totožnosti a dôstojnosti obetí sexuálneho násillia a totožnosti svedkov a sťažovateľov, ktorí môžu byť ohrození z dôvodu ich účasti na súdnom konaní
- g) Každý rozsudok vyneseny v súdnom konaní, či už občianskom alebo trestnom, sa vyhlási verejne.

2.2.4. Záver – komparačné zistenia

Vybrané regionálne katalógy základných práv sme s ohľadom na cieľ nášho skúmania vytýčený v úvode tejto práce podrobili analýze a vzájomnej komparácii, vďaka čomu sa nám podarilo identifikovať najvýznamnejšie spoločné znaky a súčasne

rozdielnosti jednotlivých úprav inštitútu účinného prostriedku nápravy a práva na spravodlivý proces v porovnávaných prameňoch.

K spoločným znakom všetkých skúmaných regionálnych prameňov patrí usporiadanie vnútorného vzťahu medzi právom na účinný prostriedok nápravy a právom na spravodlivý proces, ktorý sa vyznačuje tým, že právo na spravodlivý proces predstavuje „čiasťkovú“ formu realizácie (lex specialis) práva na účinný prostriedok nápravy.

Ďalším dôležitým spoločným znakom všetkých porovnávaných ustanovení práva na účinný prostriedok nápravy je ich akcesorická povaha, ktorej podstata spočíva v tom, že aktivácii účinkov ochrany poskytovanej uvedeným právom musí predchádzať požiadavka ochraňovať iné (porušené) právo ochraňované prostredníctvom práva na účinný prostriedok nápravy.

Komparáciou úrovne inštitucionálnej ochrany poskytovanej právom na účinný prostriedok nápravy sme dospeli k záveru, že vyššiu úroveň inštitucionálnej ochrany poskytuje na jednej strane Charta a Americký dohovor, ktoré zaručujú ochranu výlučne v konaní pred súdom. Naproti tomu nižšiu úroveň ochrany poskytuje Dohovor a Africká charta, ktoré jednotlivcom priznávajú možnosť chrániť ich základné práva pred príslušným vnútroštátnym orgánom, ktorým môže byť súdny, ale aj administratívny orgán.

Predmet ochrany predstavuje ďalší z charakteristických znakov práva na účinný prostriedok nápravy, pri ktorom je v rámci porovnávaných úprav možné pozorovať rozdielnosti. Za hranice svojho vlastného katalógu rozširuje ochranu (práv jednotlivca) Charta, Americký dohovor a Africká charta. Právo na účinný prostriedok nápravy podľa čl. 47 ods. 1 Charty poskytuje ochranu všetkým právam a slobodám, ktoré jednotlivcovi vyplývajú z práva Únie. Podobne ako Charta aj Americký dohovor prostredníctvom práva na účinný prostriedok nápravy reglementovaného v článku 25 ods. 1 poskytuje ochranu právam, ktoré jednotlivcovi vyplývajú jednak zo samotného Amerického dohovoru, no súčasne aj právam priznaným na vnútroštátnej úrovni ústavou alebo zákonmi

príslušného štátu. Nad rámec svojho vlastného katalógu práv rozširuje ochranu aj Africká charta a to vo vzťahu k právam, ktoré sú jednotlivcovi priznané platnými a účinným dohovormi, vnútroštátnymi zákonmi, nariadeniami a zvykmi. Naproti tomu Dohovor prostredníctvom práva na účinný opravný prostriedok chráni „len“ práva reglementované samotným Dohovorom, a teda z hľadiska predmetu ochrany poskytuje najnižšiu úroveň ochrany.

Obdobne ako je tomu v prípade práva na účinný prostriedok nápravy, aj pri skúmaní jednotlivých úprav práva na spravodlivý proces sme identifikovali spoločné aj rozdielne znaky charakterizujúce porovnávané regionálne pramene. S výnimkou Charty môžeme konštatovať, že významný charakteristický znak práva na spravodlivý proces vo zvyšných troch prameňoch (Dohovor, Americký dohovor a Africká charta) predstavuje previazanosť tohto základného práva so zárukami obvineného v trestnom konaní.

V Charte, Dohovore a Americkom dohovore sú obsiahnuté inštitucionálne záruky práva na spravodlivé súdne konanie pozostávajúce z troch spoločných znakov, ktorými sú nezávislý súd, nestranný súd a súd (vopred) zriadený zákonom. Naproti tomu v Africkej charte je v texte článku 7 upravujúcom právo na spravodlivý proces obsiahnutá len požiadavka na nestranný súd, pričom požiadavka, aby členské štáty zabezpečili (okrem iného) nezávislosť súdov je upravená na inom mieste (článok 26) tohto regionálneho katalógu základných práv. Požiadavka, podľa ktorej majú byť súdy zriadené zákonom, však v Africkej charte absentuje, čo súčasne predstavuje významnú rozdielnosť v porovnaní ostatnými porovnávanými regionálnymi prameňmi.

V podmienkach dvoch európskych regionálnych súdnych systémov sa pojmové znaky súdu, ktorý má povinnosť aplikovať požiadavky spravodlivého procesu, v zásade nelíšia. Kritérium „súdu zriadeného zákonom“ upravené v Charte, Dohovore, ale aj v Americkom dohovore odzrkadľuje požiadavku, aby právny základ vzniku súdneho orgánu a organizácia súdnictva podliehali regulácii na základe zákona.

Porovnaním inštitucionálnych požiadaviek spravodlivého procesu sme dospeli k záveru, že spoločné znaky charakterizujúce požiadavku nestrannosti a nezávislosti súdnictva existujú naprieč všetkými porovnávanými regionálnymi systémami ochrany základných práv. Patria k nim napr. požiadavky na zloženie súdneho orgánu, menovanie jeho členov, dĺžku funkčného obdobia, záruky ochrany proti vonkajšiemu (ná)tlaku ale aj požiadavky na odstup súdnych úradníkov od účastníkov konania a ich príslušných záujmov vo vzťahu k predmetu sporu.

Požiadavku na konanie v primeranej lehote tvoriacu súčasť práva na spravodlivý proces prevzali do svojich katalógov základných práv všetky analyzované regionálne organizácie. Podrobnejšou analýzou podmienok uplatňovaných v konaniach pred porovnávanými regionálnymi súdnymi orgánmi sme dospeli k záveru, že všetky skúmané regionálne súdne orgány pri posúdení primeranosti dĺžky konania zohľadňujú v každom jednotlivom prípade obdobné základné kritériá, ktorými sú zložitosť prejednávanej veci, jej význam pre dotknutú osobu, správanie účastníkov konania a správanie príslušných orgánov.

Poslednou požiadavkou spravodlivého procesu, ktorú sme v rámci našej analýzy podrobili porovnaniu, bola požiadavka verejného prejednávania veci a verejného vyhlásenia rozsudku. Zatiaľ čo v Americkom dohovore je právo na verejné súdne konanie garantované len v trestnom konaní, v texte Charty a Dohovoru nie je kritérium verejnosti konania obmedzené konkrétnym typom konania. Vo všetkých troch uvedených prípadoch je však podmienka verejnosti konania v judikatúre príslušných regionálnych súdov (Súdny dvor, ESĽP a Medziamerický súd) bezprostredne spojená s požiadavkou transparentnosti a nestrannosti prijatých rozhodnutí a súčasne predstavuje prostriedok, ktorý podporuje dôveru v spravodlivé súdnictvo. Naproti tomu v texte Afrického dohovoru by sme túto „tradičnú“ súčasť spravodlivého procesu hľadali márne. Africký dohovor tak aj v tomto prípade (rovnako ako v prípade požiadavky na existenciu súdu, resp. súdnictva zriadeného zákonom) výrazne znižuje kvalitu podmienok spravodlivého

procesu, prostredníctvom ktorých sa zabezpečuje ochrana právam jednotlivcov.

3. KONANIE O PREJUDICIÁLNEJ OTÁZKE PRED MEDZINÁRODNÝMI REGIONÁLNYMI SÚDMI

V posledných dekádach badať nárast činnosti medzinárodných súdnych orgánov. V tomto náraste možno vidieť posilňovanie medzinárodného „*rule of law*“. Súčasné medzinárodné právo je v oveľa väčšom rozsahu ako v minulosti opatrené súdnymi orgánmi a procesnými pravidlami konania pred nimi, určenými zabezpečiť jednotný výklad a prostredníctvom neho jednotnú a efektívnu aplikáciu medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel. Osobitným výzvam čelia aj vnútroštátne súdy, ktorým prináleží, pokiaľ to medzinárodné/nadnárodné právo požaduje, medzinárodné/nadnárodné právne pravidlá priamo aplikovať a rozhodovať o nárokoch založených na nich. Keďže aplikácia práva nie je možná bez jeho interpretácie, aj aplikácia medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel vnútroštátnymi súdmi predpokladá ich predchádzajúcu interpretáciu. Interpretácia medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel vnútroštátnymi súdmi čelí riziku, že medzinárodné právo nebude v jednotlivých členských štátoch medzinárodných/nadnárodných organizácií interpretované a následne aplikované rovnako, resp. správne. Táto kapitola pojednáva o osobitnom konaní pred medzinárodnými/nadnárodnými súdnymi orgánmi, konaní o prejudiciálnej otázke, ktorého hlavným účelom je prostredníctvom jednotného výkladu právnych pravidiel príslušnej medzinárodnej/nadnárodnej organizácie zabezpečiť ich jednotnú a efektívnu aplikáciu na území všetkých členských štátov príslušnej medzinárodnej/nadnárodnej organizácie. Konanie o prejudiciálnej otázke rovnako prispieva k zabezpečeniu jednoty právneho poriadku vytvoreného na medzinárodnej/nadnárodnej úrovni, jeho konzistentnosti (vnútornej nerozpornosti) a jeho autonómneho charakteru.

Konanie o prejudiciálnej otázke pred medzinárodnými/nadnárodnými súdnymi orgánmi umožňuje vnútroštátnym súdom členských štátov regionálnej medzinárodnej/nadnárodnej organizácie obrátiť sa s otázkou

výkladu (prípadne aj platnosti) medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel na príslušný medzinárodný/nadnárodný súdny orgán a medzinárodnému/nadnárodnému súdnemu orgánu zveruje právomoc autoritatívne o otázke výkladu alebo platnosti medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel rozhodnúť. Konanie o prejudiciálnej otázke predstavuje prostriedok spolupráce medzi vnútroštátnymi súdmi členských štátov určitého regionálneho zoskupenia a medzinárodnými/nadnárodnými súdmi pri výklade a aplikácii medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel – relevantných medzinárodných zmlúv zakladajúcich príslušné medzinárodné/nadnárodné regionálne organizácie a právnych aktov prijatých na ich základe. Tento model súdnej spolupráce je vlastný mnohým regionálnym integračným zoskupeniam štátov, pre ktoré inšpiráciou pri jeho zavádzaní bol model súdnej spolupráce uplatňovaný v rámci fungovania Európskej únie (ďalej len „EÚ“) a stelesnený v konaní o prejudiciálnej otázke podľa súčasného čl. 267 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej len „ZFEÚ“).¹⁷¹

Táto kapitola pojednáva o postavení a význame konania o prejudiciálnej otázke v súdnych systémoch medzinárodných/nadnárodných regionálnych organizácií. Ponúka základnú charakteristiku konania o prejudiciálnej otázke, poukazuje na jeho význam pri presadzovaní jednotnej a účinnej aplikácie medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel, jeho význam pre efektívne uplatňovanie princípu „*rule of law*“ v medzinárodnom práve, ako aj pohľad na konanie o prejudiciálnej otázke ako na súčasť práva na účinnú súdnu ochranu a napokon analýzu toho, do akej miery konanie o prejudiciálnej otázke, v rámci právnych úprav jednotlivých medzinárodných/nadnárodných regionálnych organizácií, prispieva k dosahovaniu cieľov, ktoré sleduje a to jednotnej a efektívnej aplikácie medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel. Konania o prejudiciálnej otázke uplatňované v rámci jednotlivých medzinárodných/nadnárodných regionálnych organizácií okrem iného porovnáva z hľadiska určenia vnútroštátnych súdov, ktoré sú oprávnené predkladať prejudiciálne

¹⁷¹ Zmluva o fungovaní Európskej únie. Ú. v. ES C 202, 07.06.2016.

otázky, z hľadiska možnosti (dobrovoľnosti), alebo povinnosti vnútroštátnych súdov obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na príslušný medzinárodný/nadnárodný súdny orgán, či z hľadiska účinkov a právnej záväznosti rozhodnutí vnesených v ich rámci. Keďže vzorom pre právnu úpravu konania o prejudiciálnej otázke jednotlivých medzinárodných/nadnárodných regionálnych organizácií sa stala jeho úprava v rámci fungovania EÚ, je to práve právna úprava konania o prejudiciálnej otázke podľa súčasného čl. 267 ZFEÚ, na ktorú následne obrátime našu pozornosť.

3.1. Konanie o prejudiciálnej otázke v rámci fungovania EÚ

Konanie o prejudiciálnej otázke podľa práva EÚ plní dve základné funkcie. Prvou je poskytnutie alternatívneho prostriedku pre jednotlivcov napadnúť platnosť aktu inštitúcie Únie a v tomto ohľade Súdny dvor opakovane poukazuje na čl. 267 ZFEÚ ako na náhradu čl. 263 ZFEÚ, ktorý upravuje konanie o neplatnosť aktu. Druhou je zabezpečenie jednotného výkladu a aplikácie práva Únie na území všetkých členských štátov.¹⁷² Okrem toho, Súdny dvor zdôraznil, že osobitným účelom konania o prejudiciálnej otázke je zabrániť vnútroštátnym súdom v uplatnení vnútroštátneho práva, ktoré je v rozpore s normami práva EÚ.¹⁷³

Konanie o prejudiciálnej otázke je chrbticou súdneho systému EÚ. Prostredníctvom neho Súdny dvor EÚ zabezpečuje jednotu a ďalší rozvoj právneho poriadku EÚ.¹⁷⁴ Prevažná väčšina

¹⁷² Pozri, napr.: Rozsudok zo 16. januára 1974, Rheinmühlen-Düsseldorf proti Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, 166/73, EU:C:1974:3, bod 2.

¹⁷³ Pozri: Rozsudok zo 4. júna 2002, Kenny Roland Lyckeskog, C-99/00, EU:C:2002:329, bod 14; rozsudok z 24. mája 1977, Hoffmann-La Roche AG proti Centrafarm Vertriebsgesellschaft Pharmazeutischer Erzeugnisse mbH., 107/76, EU:C:1977:89, bod 5.

¹⁷⁴ Pozri: BOBEK, M., KOMÁREK, J., PASSER, J.M., GILLIS, M.: *Předběžná otázka v komunitárním právu*. Praha: Linde Praha, a.s. Právnícké a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2005, s. 1-2. ISBN: 80-7201-513-3.

zásadných rozhodnutí Súdneho dvora bola vynesená práve v rámci tohto typu konania.

Úspech konania o prejudiciálnej otázke v rámci fungovania EÚ je nespochybniteľný. Výsledkom nastolenia súdneho dialógu medzi Súdny dvorom EÚ a vnútroštátnymi súdmi zhmotnenom v konaní o prejudiciálnej otázke sú základné črty právneho poriadku EÚ, ktoré ho odlišujú od „klasického“ medzinárodného práva. Možno medzi ne zaradiť princíp priameho účinku práva EÚ, aplikačnej prednosti práva EÚ v prípade jeho kolízie s vnútroštátnym právom, nepriameho účinku práva EÚ, či zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcovi porušením práva EÚ, prostredníctvom ktorých sa zabezpečuje účinná (efektívna) a jednotná aplikácia práva EÚ na území všetkých jej členských štátov. Konanie o prejudiciálnej otázke možno označiť za procesný nástroj efektívneho uplatňovania princípu prednosti práva EÚ a tým aj efektívneho uplatňovania samotného práva EÚ.¹⁷⁵

Súdny dialóg zhmotnený v konaní o prejudiciálnej otázke je výrazom spolupráce medzi Súdny dvorom EÚ a súdmi členských štátov EÚ. K efektívnej aplikácii a vynútitel'nosti práva EÚ prispieva každý členský štát svojím vlastným súdnym systémom, čo odráža filozofiu „jednoty v rôznorodosti“ charakterizujúcu fungovanie samotnej Únie. Súdny systém EÚ je decentralizovaný a predstavuje vzájomne prepojený systém jurisdikcií únijských a vnútroštátnych súdov. Mostom, ktorý vzájomne spája tieto jurisdikcie je konanie o prejudiciálnej otázke. Prostredníctvom konania o prejudiciálnej otázke Súdny dvor poskytuje vnútroštátnym súdom kritériá výkladu únijského práva, ktorý potrebujú pre rozhodnutie sporu vo veci samej, ktorý im bol predložený na rozhodnutie, alebo posudzuje platnosť aktov inštitúcií Únie.¹⁷⁶ Je na vnútroštátnych súdoch rozhodujúcich spor vo veci samej, ktoré za jeho rozhodnutie aj nesú zodpovednosť, aby určili v okolnostiach prejednávaneho prípadu

¹⁷⁵ Pozri: LEKKOU, E.: The national identity, in the service of national identity. In: *Freedom, Security and Justice: European Legal Studies*, 2017, n. 3, s. 137. ISSN: 2532-2079.

¹⁷⁶ Pozri: Rozsudok z 5. decembra 2017, M.A.S. a M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, bod 23; pozri v tomto zmysle aj rozsudok 5. júla 2016, Atanas Oĝňanov, C-614/14, EU:C:2016:514, bod 16.

jednak potrebu polozenia prejudiciálnej otázky v záujme umožnenia im rozhodnúť spor ako aj relevanciu otázok, ktoré Súdnemu dvoru predložia. Keď Súdny dvor odpovedá na prejudiciálne otázky, prislúcha mu v rámci rozdelenia právomocí medzi súdy Únie a vnútroštátne súdy zohľadniť právny a skutkový rámec, do ktorého sú prejudiciálne otázky vsadené, tak ako ho definuje rozhodnutie vnútroštátneho súdu.¹⁷⁷

Konanie o prejudiciálnej otázke je základom súdneho systému EÚ, v ktorom účinné uplatňovanie práva Únie vo všetkých členských štátoch a súdna ochrana práv, ktoré pre jednotlivca vyplývajú z práva Únie prináleží spoločne Súdnemu dvoru EÚ a vnútroštátnym súdom. Cieľom prejudiciálneho konania je, prostredníctvom nastoleného dialógu medzi Súdnym dvorom a súdmi členských štátov, zabezpečiť jednotný výklad a aplikáciu práva Únie na území všetkých členských štátov a tým aj súdržnosť (koherenciu), plný účinok a autonómiu a napokon aj špecifický charakter práva vytvoreného Zmluvami.¹⁷⁸ Spolupráca medzi Súdnym dvorom a vnútroštátnymi súdmi, resp. vzájomná prepojenosť ich jurisdikcií, slúži zabezpečovaniu „vlády práva“ (angl. „*rule of law*“), na ktorej je EÚ založená a ktorej inherentnými komponentmi sú súdny prieskum súladu aktov inštitúcií Únie a členských štátov so základnou ústavnou listinou – Zmluvami a účinná súdna ochrana práv, ktoré pre jednotlivca vyplývajú z práva Únie.

¹⁷⁷ Pozri: Rozsudok M.A.S. a M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, bod 24; rozsudok z 26. októbra 2017, Argenta Spaarbank NV proti Belgische Staat, C-39/16, EU:C:2017:813, bod 38.

¹⁷⁸ Pozri: Rozsudok M.A.S. a M.B., C-42/17, EU:C:2017:936, bod 22; pozri v tomto zmysle aj stanovisko z 18. decembra 2014, 2/13, EU:C:2014:2454, body 174 - 176 a stanovisko z 8. marca 2011, 1/09, EU:C:2011:123, body 67 a 83.

3.2. K „Rule of Law“ v medzinárodnom práve a významu konania o prejudiciálnej otázke pre jeho efektívne uplatňovanie

Aplikácia princípu právneho štátu (angl. „*rule of law*“) sa spočiatku spájala so štátnymi útvarmi. Princípmi právneho štátu (ku ktorým možno zaradiť princíp legality, rovnosti pred zákonom, legitimacy štátnej moci, naviazanosť všetkej štátnej moci na právo, uznanie a ochranu ľudských a občianskych práv a slobôd zo strany štátu, väzbu exekutívy na výnosy zákonodarcu a preskúmavanie správnych rozhodnutí nezávislými súdmi, ako aj princíp del'by moci, princíp ochrany dôvery občanov, princíp všeobecnosti zákonnej regulácie, či nezávislého súdnictva¹⁷⁹) sa pomeriaval výkon štátnej moci. K aplikácií princíпов právneho štátu však dochádza aj v rámci fungovania medzinárodných organizácií.¹⁸⁰ Z náležitej morálnej perspektívy, týkajúcej sa vhodnosti obmedzenia arbitrárnosti moci (ku ktorému dochádza uplatňovaním princíпов „*rule of law*“), nemôže existovať odlišnosť medzi štátom a inými orgánmi verejnej

¹⁷⁹ Pozri: HOLLÄNDER, P.: *Základy všeobecné štátovedy*. 3.vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, s. 348 – 350. ISBN: 978-80-7380-395-7.

¹⁸⁰ K uplatňovaniu princípu právneho štátu („*rule of law*“) na úrovni medzinárodných, predovšetkým regionálnych, organizácií s osobitným zreteľom na EÚ pozri, napr.: ELBERT, L.: Regionalizmus a rule of law. In: KLUČKA, J. a kol.: *Regionalizmus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, ISBN: 978-80-8152-354-0, s. 107 – 137. Podľa L. Elbert medzinárodné regionálne organizácie zohrávajú pri presadzovaní a posilňovaní „*rule of law*“ čoraz významnejšiu úlohu. K uplatňovaniu princípu právneho štátu v medzinárodnom práve, pozri, napr., aj: KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, 2012, ročník: 95, číslo 2, s. 125-136. J. Klučka medzi základné prvky vlády práva, ktoré sa v súčasnosti uplatňujú v medzinárodných vzťahoch zaraďuje: normativitu na medzinárodnej úrovni, zásadu rovnosti subjektov medzinárodného práva pri tvorbe a uplatňovaní pravidiel medzinárodnej normativity a zodpovednosť subjektov medzinárodného práva za porušenie pravidiel medzinárodnej normativity a ich vynútiteľnosť prostriedkami medzinárodného práva.

moci.¹⁸¹ Koncept právneho štátu v sebe implikuje podriadenosť akejkoľvek verejnej moci právnym obmedzeniam v záujme zabezpečenia ochrany jednotlivca proti jej arbitrárnemu alebo nezákonnému použitiu.¹⁸²

Na viazanosť EÚ, resp. v tom čase Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS) princípmi právneho štátu Súdny dvor poukázal už v roku 1986 v rozsudku vo veci *Les Verts*.¹⁸³ Súdny dvor v ňom zdôraznil, že: „*Európske hospodárske spoločenstvo je právnym spoločenstvom a jeho členské štáty, ako aj jeho inštitúcie podliehajú kontrole súladu ich právnych aktov so základnou ústavnou chartou, ktorou je Zmluva.*“¹⁸⁴ Kontrolu zákonnosti aktov jednotlivých inštitúcií Únie so zmluvami, na ktorých je EÚ založená, vykonáva Súdny dvor prostredníctvom konania o neplatnosť aktu podľa čl. 263 ZFEÚ, ako aj prostredníctvom možnosti účastníka konania dovolávať sa v konaní pred Súdnym dvorom neuplatniteľnosti aktu Únie podľa čl. 277 ZFEÚ a konania o prejudiciálnej otázke podľa čl. 267 ZFEÚ.¹⁸⁵ Kontrola zákonnosti

¹⁸¹ Pozri: ALLAN, T.R.S.: *Constitutional Justice: a Liberal Theory of the Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 11. ISBN: 0-19-829830-7.

¹⁸² Pozri: PECH, L.: *The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union*. Jean Monnet Working Paper 04/09, NYU School of Law, 2009, ISSN 1087-2221, s. 70 a 22-47.

¹⁸³ Pozri: Rozsudok z 23.apríla 1986, Parti écologiste 'Les Verts' proti Európskemu parlamentu, 294/83, EU:C:1986:166, bod. 23.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ Fyzické a právnické osoby majú byť podľa Súdného dvora: „...chránené proti tomu, aby sa voči nim uplatňovali právne akty so všeobecnou platnosťou, ktoré nemôžu priamo napadnúť pred Súdnym dvorom kvôli osobitným podmienkam prípustnosti uvedeným v článku 173 druhom odseku Zmluvy (teraz čl. 263 ods. 3 ZFEÚ, pozn.). Ak administratívne uplatňovanie týchto aktov prislúcha inštitúciám Spoločenstva, môžu fyzické a právnické osoby podať priamo na Súdny dvor žalobu proti vykonávacím predpisom, ktoré sú im určené alebo sa ich priamo a osobne dotýkajú, a môžu na podporu danej žaloby namietat' nezákonnosť základného všeobecného právneho aktu. Ak ich uplatňovanie prislúcha vnútroštátnym orgánom, môžu poukázať na neplatnosť aktov so všeobecnou platnosťou pred vnútroštátnymi súdmi a priviesť ich k tomu, aby podali na Súdny dvor návrh na začatie konania o prejudiciálnych otázkach“. Pozri: Rozsudok z 23.apríla 1986, Parti écologiste 'Les Verts' proti Európskemu parlamentu, 294/83, EU:C:1986:166, bod. 23.

právnych aktov inštitúcií Únie podľa uvedených ustanovení ZFEÚ predstavuje podľa Súdneho dvora ucelený (komplexný) a koherentný systém.¹⁸⁶ Súdny prieskum súladu vnútroštátneho práva s právom EÚ Súdny dvor uskutočňuje jednak prostredníctvom konania o porušení povinností vyplývajúcich pre členský štát zo Zmlúv podľa čl. 258 a nasl. ZFEÚ¹⁸⁷ a jednak prostredníctvom konania o prejudiciálnej otázke týkajúcej sa výkladu práva Únie podľa čl. 267 ZFEÚ. Výklad práva Únie podaný Súdny dvorom v konaní o prejudiciálnej otázke vedie, aj keď nepriamo, k posúdeniu súladu vnútroštátneho práva s únijským právom. Aj keď v konaní o prejudiciálnej otázke týkajúcej sa výkladu práva Únie úlohou Súdneho dvora z formálneho hľadiska nie je rozhodnúť o súlade vnútroštátneho práva s ustanoveniami práva Únie, keďže Súdny dvor má zverenú [iba] právomoc rozhodnúť o výklade komunitárneho práva, aby umožnil vnútroštátnemu súdu určiť súlad vnútroštátneho práva s ustanoveniami komunitárneho

¹⁸⁶ Požiadavka, aby bol systém súdneho prieskumu platnosti aktov EÚ „ucelený“, resp. „kompletný“ sa spája s požiadavkou, aby ponúkal viaceré právne prostriedky nápravy v konaniach pred Súdny dvorom EÚ a vnútroštátnymi súdmi a aby bol „koherentný“, resp. „súdržný“ sa spája s požiadavkou, aby v prípade, ak súdny prieskum platnosti aktov orgánov EÚ nemôže byť z dôvodu nesplnenia podmienok prípustnosti podľa čl. 263 ods. 4 ZFEÚ predmetom konania pred Súdny dvorom EÚ, malo by ho byť možné namietat' v konaní pred vnútroštátnym súdom, ktorý sa následne môže/musí s takouto otázkou ako prejudiciálnou obrátiť na Súdny dvor podľa čl. 267 ZFEÚ. Pozri: LENAERTS, K.: The rule of law and the coherence of the judicial system of the European Union. In *Common Market Law Review*, 2007, Volume 44, Issue 6, s. 1626-1627, 1631-1632. Pozri aj, napr.: Rozsudok z 22. októbra 1987, Foto-Frost proti Hauptzollamt Lübeck-Ost, 314/85, EU:C:1987:452, bod 16.

¹⁸⁷ V rámci konania o porušení povinnosti podľa čl. 258 a 259 ZFEÚ môže Komisia alebo členský štát podať voči inému členskému štátu žalobu na Súdny dvor v prípade, ak sa domnievajú, že jeho vnútroštátne opatrenie je v rozpore s právom Únie a v prípade, ak členský štát nevyhoví rozsudku Súdneho dvora konštatujúcim porušenie práva Únie, Súdny dvor má právomoc v konaní podľa čl. 260 ZFEÚ uložiť členskému štátu finančnú sankciu v podobe paušálnej pokuty alebo penále.

práva¹⁸⁸ a teda posúdenie súladu vnútroštátneho práva s právom Únie je na vnútroštátnom súde. V skutočnosti však, výklad práva Únie podaný Súdny dvorom je pre výsledok takéhoto posúdenia determinujúci.¹⁸⁹

Druhým základným komponentom „vlády práva“, na ktorej je fungovanie EÚ založené, je účinná súdna ochrana práv, ktoré pre jednotlivca vyplývajú z práva Únie. Popredné miesto medzi nimi zastáva ochrana základných práv a slobôd, ktorá popri princípe právneho štátu patrí medzi základné hodnoty, na ktorých je Únia založená (pozri čl. 2 Zmluvy o Európskej únii, ďalej len „ZEÚ“).¹⁹⁰ Porovnaním súdneho systému ochrany práv a slobôd uznaných Chartou základných práv EÚ (ďalej aj len „Charta“)¹⁹¹ so systémom zavedeným Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „Dohovor“),¹⁹² ktorý umožňuje jednotlivcovi predložiť vec na rozhodnutie Európskemu súdu pre ľudské práva až po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych opravných prostriedkov,¹⁹³ sa súdny systém EÚ pri poskytovaní ochrany základných práv javí byť prostredníctvom konania o prejudiciálnej otázke efektívnejším, keďže umožňuje predloženie veci Súdnemu dvoru EÚ, za účelom vyjadrenia sa (aj keď nepriamo) k súladu vnútroštátneho opatrenia s ustanoveniami Charty ešte v rámci samotného konania pred všeobecným vnútroštátnym súdom a nie až po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych opravných prostriedkov ako to požaduje čl. 35 Dohovoru.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Pozri: Rozsudok zo 7. júla 1994, *Lamair NV proti Nationale Dienst voor Afzet van Land- en Tuinbouwprodukten*, C-130/93, EU:C:1994:281, bod 10.

¹⁸⁹ Pozri pozn. č. 186, LENAERTS, K., s. 1641-1642.

¹⁹⁰ Zmluva o Európskej únii. *Ú. v. ES C 202, 07.06.2016*.

¹⁹¹ Charta základných práv Európskej únie. *Ú. v. ES C 202, 07.06.2016, p. 391-407*.

¹⁹² Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd podpísaný v Ríme, 4.11.1950, členmi Rady Európy v znení ustanovení Dodatočných protokolov. Publikovaný v zbierke zákonov Slovenskej republiky pod číslom 209/1992 Zb.

¹⁹³ Pozri čl. 35 ods. 1 Dohovoru.

¹⁹⁴ Článok 10 Protokolu č. 16 k Dohovoru síce umožňuje zmluvným stranám Dohovoru určiť národné súdy, ktoré sa so žiadosťou o poradné stanovisko môžu obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva (ESLP) s

Z uvedeného vyplýva, že konanie o prejudiciálnej otázke výrazne prispieva k presadzovaniu (efektívnemu uplatňovaniu) princípu právneho štátu (*“rule of law”*) v rámci fungovania EÚ a to jednak v rámci súdneho prieskumu súladu právnych aktov inštitúcií Únie a členských štátov so zmluvami, na ktorých je Únia založená a jednak v rámci zabezpečovania účinnej súdnej ochrany práv, ktoré pre jednotlivca vyplývajú z práva EÚ, osobitne základných práv a slobôd.¹⁹⁵

3.3. Konanie o prejudiciálnej otázke a právo jednotlivca na prístup k prejudiciálnemu konaniu (predloženie prejudiciálnej otázky ako súčasť základného práva na účinnú súdnu ochranu?)

Podľa výslovného znenia čl. 267 ZFEÚ sa s prejudiciálnou otázkou na Súdny dvor EÚ môžu a v určitých prípadoch musia obrátiť vnútroštátne súdy. Takúto možnosť/povinnosť nemajú jednotlivci – účastníci sporu v konaní pred vnútroštátnym súdom. Jednotlivcom čl. 267 ZFEÚ nepriznáva nezávislé právo na predloženie ich veci Súdnemu dvoru za účelom posúdenia výkladu alebo aplikácie Zmlúv a právnych aktov prijatých na ich základe, či platnosti sekundárneho práva Únie v rámci konania o prejudiciálnej otázke. To, či otázka výkladu, aplikácie alebo platnosti únijského práva bude Súdnemu dvoru predložená na prejudiciálne konanie alebo nie, závisí výlučne od posúdenia relevantnosti jej predloženia zo strany vnútroštátneho súdu konajúceho vo veci samej. Vnútroštátny súd, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný

prejudiciálnou otázkou týkajúcou sa výkladu alebo aplikácie Dohovoru, podľa čl. 5 Protokolu č. 16 k Dohovoru však poradné stanoviská ESLP nie sú záväzné.

¹⁹⁵ Bližšie pozri: BENKO, R.: Konanie o prejudiciálnej otázke ako prostriedok účinného uplatňovania „rule of law“. In: MAJERČÁK, T. (ED.): *Ústavné dni – Implementácia rozhodnutí medzinárodných súdnych orgánov vnútroštátnymi súdmi a inými orgánmi verejnej moci – V-ústavné dni*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2016, , s. 200 – 216. ISBN: 978-80-8152-476-9.

opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva, nesie za posúdenie toho, či v okolnostiach posudzovaného prípadu, v rámci medzí stanovených judikatúrou Súdneho dvora (*acte clair, acte éclairé*),¹⁹⁶ má alebo nemá povinnosť predložiť Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku zodpovednosť. V prípade porušenia povinnosti predložiť prejudiciálnu otázku Súdnemu dvoru a v dôsledku toho nesprávnej aplikácie práva Únie, právo Únie priznáva jednotlivcom právo na náhradu škody.¹⁹⁷ Je ale málo pravdepodobné, že vnútroštátne súdy nižšieho stupňa, ktoré o nároku na náhradu takejto škody rozhodujú, uznajú, že im nadriadený súd, nepredložením prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru, sa dopustil zjavného porušenia práva Únie, čo predstavuje *sine qua non* pre priznanie nároku na náhradu škody.¹⁹⁸

Úloha zabezpečiť efektívnu a jednotnú aplikáciu práva EÚ a súdnu ochranu práv, ktoré jednotlivcom priznáva právo EÚ je zverená spoločne Súdnemu dvoru EÚ a vnútroštátnym súdom. Túto úlohu im umožňuje plniť ich vzájomná spolupráca prostredníctvom konania o prejudiciálnej otázke, ktoré predstavuje základ súdneho systému EÚ.¹⁹⁹ Konanie o prejudiciálnej otázke reflektuje decentralizovanú povahu právneho poriadku EÚ, v rámci ktorej je vynútitelnosť práva Únie zverená primárne vnútroštátnym súdom.

¹⁹⁶ Pozri: Rozsudok z 27. marca 1963, 28-30/62, Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV proti Administration fiscale néerlandaise, EU:C:1963:6 a rozsudok zo 6. októbra 1982, Srl CILFIT a Lanificio di Gavardo SpA proti Ministero della sanità, 283/81, EU:C:1982:335 a doktrínu „CILFIT“ - „*acte clair*“ a „*acte éclairé*“.

¹⁹⁷ Pozri: Rozsudok z 30. septembra 2003, Gerhard Köbler proti Republik Österreich, C-224/01, EU:C:2003:513, bod 35.

¹⁹⁸ Bližšie pozri: BENKO, R.: Zodpovednosť členského štátu za škodu spôsobenú jednotlivcovi porušením práva EÚ zo strany vnútroštátnych súdov. In: *Dny práva 2015: Část VII. Odpovědnost států, mezinárodních organizací, resp. Evropské unie za újmu/škodu způsobenou jednotlivcům protiprávním výkonem moci či jejím selháním*. Brno: Masarykova Univerzita, 2016, s. 24 – 43. ISBN: 978-80-210-8198-7.

¹⁹⁹ Pozri, napr.: Rozsudok z 22. júna 2010, Aziz Melki (C-188/10) a Sélim Abdeli (C-189/10), spojené veci C-188 a 189/10, EU:C:2010:363; stanovisko z 8. marca 2011, 1/09, EU:C:2011:123, týkajúce sa zriadenia jednotného patentového súdu; stanovisko z 18. decembra 2014, 2/13, EU:C:2014:2454, týkajúce sa pristúpenia Európskej únie k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

Tie majú povinnosť poskytnúť jednotlivcom účinné prostriedky nápravy potrebné na zabezpečenie ich účinnej právnej ochrany,²⁰⁰ resp. povinnosť zabezpečiť efektívnu súdnu ochranu práv, ktoré jednotlivcom priznáva právo Únie. Súdna ochrana práv, ktoré jednotlivcom priznáva právo Únie sa pritom javí byť efektívnou v prípade, ak vnútroštátny súd, ktorý má pochybnosti o tom, ako vykladať alebo aplikovať tieto práva v okolnostiach posudzovaného prípadu, predloží otázky výkladu alebo aplikácie práva Únie na posúdenie Súdnemu dvoru v rámci konania o prejudiciálnej otázke. Otázkou, ktorá v tejto súvislosti vyvstáva je, či prejudiciálne konanie možno zahrnúť pod právo na účinný prostriedok nápravy pred súdom podľa čl. 47 Charty základných práv EÚ, alebo ho pod uvedené právo subsumovať nemožno. Konanie o prejudiciálnej otázke možno vnímať ako prostriedok účinnej súdnej nápravy priznaný jednotlivcom a to aj v prípade prejudiciálnych otázok týkajúcich sa platnosti sekundárneho práva EÚ, nakoľko im umožňuje prístup k Súdnemu dvoru za účelom preskúmania platnosti aktov inštitúcií Únie, ak nespĺňajú podmienky prípustnosti priamej žaloby na Súdny dvor o neplatnosť aktu podľa čl. 263 ods. 4 ZFEÚ.

Ústavné sudy niektorých členských štátov uznali odmietnutie predložiť prejudiciálnu otázku Súdnemu dvoru zo strany vnútroštátneho všeobecného súdu za porušenie základných práv uznaných vnútroštátnou ústavou, konkrétne práva na zákonného sudcu,²⁰¹ resp. práva na súdnu ochranu.²⁰² Súdny dvor EÚ považujú za zákonného sudcu vo význame relevantného ústavného práva pre

²⁰⁰ Pozri: Rozsudok z 25. júla 2002, Unión de Pequeños Agricultores proti Rade Európskej únie, C-5/00 P, EU:C:2002:462, bod 41. Pozri aj čl. 19 ods. 1 podods. 2 Zmluvy o Európskej únii, podľa ktorého členské štáty ustanovia v oblastiach, na ktoré sa vzťahuje právo Únie, prostriedky nápravy potrebné na zabezpečenie účinnej právnej ochrany.

²⁰¹ Napr. v Nemecku, Rakúsku, Českej republike a Slovensku. Pozri, napr.: Rozhodnutia Nemeckého spolkového ústavného súdu vo veciach sp. zn. 2 BvR 2419/06, 2 BvR 2661/06, alebo rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky vo veciach sp. zn. II. ÚS 90/05; IV. ÚS 206/08; III. ÚS 388/2010; II. ÚS 128/2011; IV. ÚS 108/2010; II. ÚS 129/2010; II. ÚS 542/2011.

²⁰² Napr. v Španielsku a Slovinsku.

prípady, keď odmietnutie predložiť Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku je arbitrárne, t. j., keď vnútroštátny súd poslednej inštancie sa zámerne odkloní od judikatúry Súdneho dvora (doktrín *acte clair* a *acte éclairé*) a spor, ktorý mu je predložený, rozhodne bez obrátenia sa na Súdny dvor s prejudiciálnou otázkou. Povinnosť predložiť prejudiciálnu otázku Súdnemu dvoru sa tak stáva ústavnou povinnosťou, ktorej korešponduje právo na účinnú súdnu ochranu, čo možno vnímať ako vnútroštátnu odpoveď na ustanovenie čl. 19 ods. 1 ZEÚ.²⁰³ Vo väčšine členských štátov však takýto mechanizmus kontroly vnútroštátnych súdov poslednej inštancie, zameraný na rešpektovanie povinnosti predkladať Súdnemu dvoru prejudiciálne otázky, neexistuje.

Obdobne ako ústavné súdy niektorých členských štátov aj Európsky súd pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) už konštatoval porušenie práva na spravodlivý proces podľa čl. 6 ods. 1 Dohovoru v prípade bezdôvodného odmietnutia vnútroštátneho súdu predložiť Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku. Podľa judikatúry ESLP imanentnou súčasťou práva na spravodlivý proces podľa čl. 6 Dohovoru je aj právo na prístup k súdu.²⁰⁴ Aby sa vnútroštátny súd nepredložením prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru EÚ nedopustil porušenia čl. 6 ods. 1 Dohovoru postačuje, aby vo svojom rozhodnutí o nepredložení prejudiciálnej otázky uviedol dôvody, pre ktoré odmieta predložiť prejudiciálnu otázku vo svetle doktrín CILFIT („*acte clair*“ a „*acte éclairé*“).²⁰⁵ Individuálna sťažnosť pred ESLP predstavuje *ultima ratio* mechanizmus, prostredníctvom ktorého môže jednotlivec získať ochranu proti porušeniu povinnosti vnútroštátneho súdu poslednej inštancie predložiť prejudiciálnu otázku Súdnemu dvoru EÚ z dôvodu absencie efektívnej kontroly

²⁰³ Podľa čl. 19 ods. 1 druhý pododsek ZEÚ členské štáty ustanovia v oblastiach, na ktoré sa vzťahuje právo Únie, prostriedky nápravy potrebné na zabezpečenie účinnej právnej ochrany.

²⁰⁴ Pozri: Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 8. apríla 2014 vo veci Dhahbi proti Taliansku, sťažnosť č. 17120/09, alebo rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 21. júla 2015, Schipani proti Taliansku, sťažnosť č. 38369/09.

²⁰⁵ Pozri, napr. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 20. septembra 2011 v spojených veciach Ullens de Schooten a Rezabek proti Belgicku, sťažnosť č. 3989/07 a 38353/07.

dodržiavania tejto povinnosti zo strany Súdneho dvora. Otázkou je, či by mal Súdny dvor zohľadniť výklad čl. 6 ods. 1 Dohovoru ESLP pri výklade čl. 47 Charty základných práv EÚ?

Podľa čl. 52 ods. 3 Charty základných práv EÚ v rozsahu, v akom táto charta obsahuje práva, ktoré zodpovedajú právam zaručeným v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených v uvedenom dohovore. Toto ustanovenie nebráni tomu, aby právo Únie priznávalo širší rozsah ochrany týchto práv. Podľa čl. 52 ods. 7 Charty základných práv EÚ súdy Únie a členských štátov náležite prihliadajú na vysvetlivky vypracované s cieľom poskytnúť usmernenia pri výklade tejto charty. Podľa Vysvetliviek k Charte základných práv EÚ čl. 47 ods. 2 Charty základných práv EÚ korešponduje s čl. 6 ods. 1 Dohovoru. Článok 47 Charty základných práv EÚ by teda, obdobne ako čl. 6 ods. 1 Dohovoru, mal pokrývať porušenie povinnosti vnútroštátneho súdu predložiť Súdnemu dvoru prejudiciálnu otázku, inak by Charta základných práv EÚ zaručovala užší rozsah ochrany práv, ktoré uznáva ako je rozsah ochrany zodpovedajúcich práv zaručených Dohovorom. Rozhodnutia vnútroštátnych súdov o preložení či nepredložení prejudiciálnej otázky Súdnemu dvoru sa majú zakladať nie len na procesnom ustanovení podľa čl. 267 ZFEÚ a princípe lojálnej spolupráce podľa čl. 4 ods. 3 ZEÚ, ale taktiež na práve na účinnú súdnu ochranu podľa čl. 47 Charty základných práv EÚ – práve jednotlivca na prístup k prejudiciálnemu konaniu.

3.4. Konanie o prejudiciálnej otázke v iných medzinárodných regionálnych organizáciách

Nástroj, ktorý môžu vnútroštátne súdy využiť v prípade, ak si nie sú isté ako v okolnostiach prípadu, ktorý rozhodujú, interpretovať a v okolnostiach posudzovaného prípadu aplikovať ustanovenia Dohovoru upravuje Protokol č. 16 k Dohovoru. Uvedený protokol upravuje postup, ktorý sa v základných črtách podobá konaniu o prejudiciálnej otázke pred Súdny dvorom EÚ podľa súčasného čl. 267 ZFEÚ. Podľa preambuly protokolu č. 16

účelom zverenia ESLP právomoc podávať poradné stanoviská v otázkach výkladu a aplikácie ľudských práv a základných slobôd podľa Dohovoru je: „zlepšiť vzájomnú spoluprácu medzi súdom (ESLP, pozn.) a národnými orgánmi a tým posilniť vykonávanie Európskeho dohovoru o ľudských právach v súlade so zásadou subsidiarity“. Právomoc ESLP je subsidiárna, pretože ochrana ľudských práv a základných slobôd podľa Dohovoru je primárne zodpovednosťou zmluvných strán. Cieľom poradných stanovísk ESLP je preto poskytnutie pomoci štátom pri výklade a uplatňovaní Dohovoru v záujme predchádzania jeho prípadným porušeniam, resp. usmerniť národné súdy a tribunály, ako pristupovať k otázkam týkajúcim sa dohovoru, ak sú pre konanie prebiehajúce na vnútroštátnom súde relevantné.²⁰⁶ Podľa čl. 1 ods. 1 Protokolu č. 16 k Dohovoru o vydanie poradného stanoviska k zásadným otázkam týkajúcim sa výkladu alebo aplikácie práv a slobôd vymedzených v Dohovore alebo v protokoloch k nemu môžu požiadať súdy alebo tribunály najvyššej inštancie zmluvnej strany špecifikované v súlade s čl. 10. Článok 10 Protokolu č. 16 k Dohovoru umožňuje zmluvným stranám Dohovoru určiť národné súdy, ktoré sa so žiadosťou o poradné stanovisko budú môcť obrátiť na ESLP. Iné ako najvyššie súdy zmluvných strán Dohovoru sa tak na ESLP môžu obrátiť s prejudiciálnou otázkou týkajúcou sa výkladu alebo aplikácie Dohovoru len, ak je im takáto právomoc daná vnútroštátnym právom. Podľa čl. 5 Protokolu č. 16 k Dohovoru poradné stanoviská ESLP nie sú záväzné. Je teda na zvážení vnútroštátneho súdu, ktorý o poradné stanovisko požiadal, do akej miery a či vôbec takéto stanovisko zohľadní v rámci sporu, ktorý rozhoduje. V prípade, ak by ho nezohľadnil a toto nezohľadnenie by bolo na úkor účastníka konania, účastník konania má po vyčerpaní všetkých vnútroštátnych prostriedkoch nápravy možnosť obrátiť sa priamo na ESLP s individuálnou sťažnosťou podľa čl. 34 a nasl. Dohovoru. Poskytnutie poradného stanoviska teda nevylučuje možnosť účastníka konania

²⁰⁶ BABÁKOVÁ, B.: Protokol č. 16 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. In: *Bulletin. Oddelenie dokumentácie, analytiky a komparatistiky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky*, č. 2/2017, ročník: VI., s. 3. ISSN: 2453-7705.

obrátiť sa na ESLP s individuálnou sťažnosťou. V opačnom prípade, ak vnútroštátny súd zohľadní poradné stanovisko ESLP, individuálna sťažnosť účastníka konania, resp. jej časť zaoberajúca sa otázkami, ktoré sa vzťahujú na problematiku interpretovanú v poradnom stanovisku, by mala byť vyhlásená za neprijateľnú podľa čl. 35 Dohovoru alebo vyškrtnutá zo zoznamu prípadov podľa čl. 37 Dohovoru.²⁰⁷

Súdna spolupráca medzi vnútroštátnymi súdmi a medzinárodnými, resp. nadnárodnými súdnymi orgánmi zhmotnená v konaní o prejudiciálnej otázke je prítomná aj v iných medzinárodných regionálnych zoskupeniach štátov. Jednotlivé regionálne modely súdnej spolupráce prostredníctvom konania o prejudiciálnej otázke sa od seba navzájom odlišujú vo viacerých aspektoch - a to jednak pokiaľ ide o určenie vnútroštátnych súdov, ktoré sú oprávnené predkladať prejudiciálne otázky na medzinárodný/nadnárodný súdny orgán; ďalej z pohľadu, či príslušný vnútroštátny súd má možnosť alebo povinnosť obrátiť sa na medzinárodný/nadnárodný súdny orgán s prejudiciálnou otázkou týkajúcou sa aplikácie alebo výkladu medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel; tiež pokiaľ ide o záväznosť a účinky rozhodnutí medzinárodných/nadnárodných súdnych orgánov vynesenej v konaniach o prejudiciálnych otázkach; ako aj vzhľadom na to, či v prípade, ak má vnútroštátny súd povinnosť predložiť prejudiciálnu otázku, porušenie tejto povinnosti zakladá zodpovednosť štátu, ktorého súd túto povinnosť porušil, či už verejnoprávnu, alebo aj súkromnoprávnu. Jednotlivé modely prejudiciálneho konania medzinárodných integračných zoskupení štátov sa od seba odlišujú napokon aj z pohľadu toho, čoho sa prejudiciálne otázky vnútroštátnych súdov môžu týkať - či len výkladu a/alebo aplikácie právnych pravidiel medzinárodného/nadnárodného práva, alebo aj platnosti právnych pravidiel vytvorených medzinárodnými/nadnárodnými inštitúciami.²⁰⁸

²⁰⁷ Pozri: Dôvodová správa k Protokolu č. 16 k Dohovoru.

²⁰⁸ Pozri: VIRZO, R.: *The Preliminary Ruling Procedures at International Regional Courts and Tribunals*. In: *The Law and Practice of International*

Pokiaľ ide o určenie vnútroštátnych súdov, ktoré sú oprávnené predkladať prejudiciálne otázky na medzinárodný/nadnárodný súdny orgán, právna úprava niektorých medzinárodných regionálnych zoskupení štátov umožňuje predloženie prejudiciálnej otázky zo strany akéhokoľvek súdu alebo tribunálu členského štátu, právna úprava iných regionálnych zoskupení takúto možnosť priznáva len vnútroštátnym súdom, voči rozhodnutiu ktorých nie je prípustný opravný prostriedok. Do prvej skupiny patrí Zmluva zakladajúca spoločný trh pre východnú a južnú Afriku (COMESA),²⁰⁹ podľa čl. 30 ods. 1 ktorej prejudiciálnu otázku týkajúcu sa aplikácie alebo výkladu uvedenej zmluvy, alebo platnosti nariadení, smerníc a rozhodnutí spoločného trhu môže Súdny dvor COMESA predložiť akýkoľvek súd alebo tribunál členského štátu. Podľa čl. 30 ods. 2 Zmluvy zakladajúcej spoločný trh pre východnú a južnú Afriku vnútroštátny súd, proti rozhodnutiu ktorého nie je prípustný opravný prostriedok má v prípade pochybnosti ohľadne aplikácie alebo výkladu uvedenej zmluvy alebo platnosti aktov prijatých na jej základe povinnosť obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na Súdny dvor COMESA. Možnosť predložiť prejudiciálnu otázku na príslušný medzinárodný/nadnárodný súdny orgán zo strany akéhokoľvek súdu alebo tribunálu členského štátu priznáva aj čl. 33 Protokolu, ktorým sa dopĺňa Zmluva zakladajúca Súdny dvor Kartágingkej dohody,²¹⁰ podľa ktorého každý vnútroštátny sudca, voči rozhodnutiu ktorého sa možno odvolať podľa vnútroštátneho práva, má možnosť obrátiť sa na Súdny dvor Kartágingkej dohody s prejudiciálnou otázkou týkajúcou sa výkladu ustanovenia obsiahnutom v právnom systéme Andského spoločenstva.

Courts and Tribunals, 10 (2011), s. 285–313; KLUČKA, J.: The Significance of Principles of International Law for Interpretation and Application of International Treaties. In: *Czech Yearbook of International Law: Application and Interpretation of International Treaties*, Volume VIII, 2017, ISBN/EAN: 978-90-824603-5-3, s. 168 - 176.

²⁰⁹ Zmluva zakladajúca spoločný trh pre východnú a južnú Afriku, prijatá 5. novembra 1993, platnosť nadobudla 8. decembra 1994.

²¹⁰ Protokol, ktorým sa dopĺňa Zmluva zakladajúca Súdny dvor Kartágingkej dohody, prijatý 28. mája 1996.

V prípade, ak proti rozhodnutiu vnútroštátneho súdu nie je prípustný opravný prostriedok, vnútroštátny súd má povinnosť obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na Súdny dvor Kartágskej dohody. Obdobne, podľa čl. 14 Zmluvy zakladajúcej Karibský súdny dvor,²¹¹ v prípade, ak vnútroštátny súd alebo tribunál (a teda každý, nie len súd alebo tribunál, proti rozhodnutiu ktorých nie je prípustný opravný prostriedok) stojí pred problémom, ktorého riešenie zahŕňa otázku týkajúcu sa výkladu alebo aplikácie uvedenej zmluvy, môže sa obrátiť na Karibský súdny dvor s prejudiciálnou otázkou. A napokon, aj podľa čl. 22 Štatútu Stredoamerického súdneho dvora,²¹² s prejudiciálnymi otázkami týkajúcimi sa aplikácie alebo výkladu noriem, ktoré sú v súlade s princípmi Stredoamerického integračného systému vytvoreného Protokolom z Tegucigalpy, sa na Stredoamerický súdny dvor môže obrátiť každý sudca alebo súdny tribunál.

Právna úprava prejudiciálneho konania jednotlivých regionálnych integračných zoskupení sa od seba navzájom odlišuje aj vzhľadom na záväznosť a účinky rozhodnutí medzinárodných/nadnárodných súdnych orgánov vynesených v konaniach o prejudiciálnych otázkach vnútroštátnych súdov týkajúcich sa výkladu alebo aplikácie medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel. Rozsudky Súdneho dvora EÚ vynesené v konaní o prejudiciálnej otázke týkajúcej sa výkladu alebo aplikácie primárneho alebo sekundárneho práva EÚ sú záväzné nie len pre vnútroštátny súd, ktorý Súdnemu dvoru predložil prejudiciálnu otázku, ale rovnako tak aj pre všetky ostatné vnútroštátne súdy členského štátu, ktorého súd predložil prejudiciálnu otázku a rovnako tak aj pre všetky súdy iných členských štátov. Účinok rozsudkov Súdneho dvora EÚ v konaní o prejudiciálnej otázke je teda „*erga omnes*“. Takýto záver možno odôvodniť na základe viacerých skutočností. Po prvé, výklad práva Únie Súdny dvorom je deklaratórny, čo znamená, že nezavádza žiadne nové pravidlo, ale je začlenený do súboru ustanovení

²¹¹ Zmluva zakladajúca Karibský súdny dvor, prijatá 14. februára 2001.

²¹² Štatút Stredoamerického súdneho dvora, prijatý 10. decembra 1992, účinnosť nadobudol 2. februára 1994.

únijného práva, na ktorých je založený a teda záväzný účinok výkladu by sa mal zhodovať so záväzným účinkom ustanovení, na ktorých je založený a ktorý musia rešpektovať všetky vnútroštátne súdy.²¹³ Po druhé, ak by rozhodnutie Súdneho dvora o výklade práva Únie v konaní o prejudiciálnej otázke nemalo záväzný účinok okrem prípadu, v ktorom bolo vynesené, zmaril by sa tým samotný účel, pre ktorý konanie o prejudiciálnej otázke existuje a ktorým je zabezpečiť jednotnosť pri výklade a aplikácii únijného práva vo všetkých členských štátoch.²¹⁴ Rovnako by sa učinili absurdnými ustanovenia Štatútu Súdneho dvora EÚ,²¹⁵ podľa ktorých nie len účastníci vnútroštátneho konania a inštitúcia Únie, ktorá prijala akt, ktorého platnosť alebo výklad sú sporné, sú oprávnené predložiť Súdnemu dvoru v konaní o prejudiciálnej otázke svoje vyjadrenia a pripomienky, ale urobiť tak môžu aj všetky členské štáty a Komisia.²¹⁶ V prospech priznania záväzných účinkov rozhodnutiu Súdneho dvora o výklade práva Únie v konaní o prejudiciálnej otázke napokon svedčí aj ustanovenie čl. 99 Rokovacieho poriadku Súdneho dvora,²¹⁷ podľa ktorého ak je položená prejudiciálna otázka zhodná s otázkou, o ktorej už Súdny dvor rozhodol, alebo ak možno odpoveď na takúto otázku jednoznačne vyvodiť z judikatúry (ako aj v prípade, ak odpoveď na položenú prejudiciálnu otázku nevyvoláva žiadne dôvodné pochybnosti), Súdny dvor môže rozhodnúť formou odôvodneného uznesenia, v ktorom odkáže na

²¹³ Pozri: TRABUCCHI, A.: L'effet „erga omnes“ des décisions préjudicielles rendues par la Cour de justice des Communautés européennes. (1974) *Revue Trimestrielle de Droit Européen*, 76, s. 56. Citované z: LENAERTS, K.: The rule of law and the coherence of the judicial system of the European Union. In *Common Market Law Review*, 2007, Volume 44, Issue 6, s. 1642.

²¹⁴ Pozri: Návrhy generálneho advokáta Warnera prednesené 20. septembra 1977, Renato Manzoni proti Fonds national de retraite des ouvriers mineurs, 112/76, EU:C:1977:133.

²¹⁵ Protokol č. 3 o štatúte Súdneho dvora Európskej únie. *Ú. v. EÚ C 202*, 7.6.2016, s. 210.

²¹⁶ Čl. 23 Protokolu č. 3 o štatúte súdneho dvora Európskej únie. Pozri tiež čl. 96 Rokovacieho poriadku Súdneho dvora (*Ú. v. EÚ L 265*, 29.9.2012).

²¹⁷ Rokovací poriadok Súdneho dvora z 25. septembra 2012 (*Ú. v. EÚ L 265*, 29.9.2012), zmenený a doplnený 18. júna 2013 (*Ú. v. EÚ L 173*, 26.6.2013, s. 65) a 19. júla 2016 (*Ú. v. EÚ L 217*, 12.8.2016, s. 69).

svoju predchádzajúcu judikatúru. S týmto ustanovením korešponduje aj dlhoročná prax Súdneho dvora spočívajúca v informovaní vnútroštátneho súdu, ktorý Súdnemu dvoru predkladá prejudiciálnu otázku týkajúcu sa výkladu práva Únie, že jeho otázka už bola skorším rozsudkom Súdneho dvora zodpovedaná a v položení mu otázky, či si stále želá zotrvať na predložennom návrhu o výklade práva Únie, čo často vedie ku späťvzatiu predloženého návrhu o výklad práva Únie zo strany vnútroštátneho súdu.²¹⁸ Súdny dvor nerozhodne odkazom na svoju predchádzajúcu judikatúru jedine v prípade, ak by preskúmanie prípadu, v rámci ktorého má podať výklad, odhalilo nejakú skutočnosť, ktorá nebola prítomná v predchádzajúcej judikatúre.²¹⁹ V tomto ohľade možno v prístupe Súdneho dvora vidieť uplatňovanie doktríny „*stare decisis*“. Všetky vnútroštátne sudy sú viazané „*ratio decidendi*“ rozsudkom Súdneho dvora.²²⁰ „*Erga omnes*“ účinky rozsudku Súdneho dvora EÚ v konaní o prejudiciálnej otázke výrazne prispievajú k dosiahnutiu účelu konania o prejudiciálnej otázke a to k zabezpečeniu jednotnej a účinnej (efektívnej) aplikácie práva Únie na území všetkých členských štátov a jednotnosti a konzistentnosti právneho poriadku Únie. „*Erga omnes*“ účinok rozhodnutí v konaní o prejudiciálnej otázke, ale rovnako tak aj v iných konaniach, priznáva Karibskému súdному dvoru čl. 22 Zmluvy zakladajúcej Karibský súdny dvor, podľa ktorého rozsudky súdu sú právne záväzné precedensy pre strany v konaniach pred súdom. Právo niektorých regionálnych integračných zoskupení umožňujúce súdom členských štátov obrátiť sa na súdny orgán týchto organizácií záväzný a „*erga omnes*“ účinok rozhodnutí vynesených v konaní o prejudiciálnej otázke nepriznáva. Nezáväznú povahu majú napr. rozhodnutia Stáleho preskúmvacieho tribunálu MERCOSUR.²²¹

²¹⁸ Pozri pozn. č. 186, LENAERTS, K., s. 1642.

²¹⁹ Pozri: Rozsudok z 28. apríla 1988, G. Seguela a A. Lachkar a iní proti Administration des impôts, 76, 86 až 89 a 149/87, EU:C:1988:220, body 12-14.

²²⁰ Pozri pozn. č. 214.

²²¹ Pozri čl. 3 Olivského Protokolu o urovnávaní sporov v MERCOSUR, prijatého 18. februára 2002.

Prejudiciálne konania jednotlivých regionálnych integračných zoskupení sa od seba odlišujú aj vzhľadom na to, či vnútroštátnym súdom priznávajú len možnosť obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na príslušný medzinárodný, resp. nadnárodný súdny orgán, alebo im ukladajú povinnosť obrátiť sa naň. Do prvej skupiny možno zaradiť právnu úpravu EFTA. Vnútroštátne súdy členských štátov EFTA majú len možnosť obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou týkajúcou sa výkladu Zmluvy o Európskom hospodárskom priestore na EFTA súd.²²² Obdobne je tomu tak aj v prípade predkladania prejudiciálnych otázok zo strany vnútroštátnych súdov na Súdny dvor ECOWAS.²²³ Pri takejto úprave je dosiahnutie hlavného cieľa prejudiciálneho konania a to prostredníctvom jednotného výkladu zabezpečiť jednotnú a efektívnu aplikáciu medzinárodných zmlúv zakladajúcich príslušné medzinárodné regionálne integračné zoskupenia, resp. právnych aktov prijatých na ich základe, otázne. Naproti tomu, právna úprava prejudiciálnych konaní niektorých medzinárodných regionálnych integračných zoskupení štátov ukladá vnútroštátnym súdom povinnosť obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na príslušný medzinárodný, resp. nadnárodný súdny orgán. Je tomu tak pokiaľ ide o kladenie prejudiciálnych otázok na Karibský súdny dvor,²²⁴ Tribunál juhoafrického rozvojového spoločenstva,²²⁵ alebo Súdny dvor Beneluxu.²²⁶ Porušenie povinnosti vnútroštátnych súdov obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na uvedené súdy však nie je nijako sankcionované. Konania o prejudiciálnych otázkach pred týmito súdmi tak majú len preventívny charakter. Umožňujú členským štátom, prostredníctvom ich súdov, vyhnúť sa neplneniu svojich záväzkov vyplývajúcich pre ne z členstva v príslušnej

²²² Pozri čl. 34 Zmluvy medzi EFTA štátmi o založení Dozorného úradu a Súdneho dvora (*OJ L 344, 31.1.1994, p. 3*).

²²³ Pozri čl. 10 písm. f) konsolidovaného znenia Protokolu (A/P.1/7/91) o Súdnom dvore Spoločenstva ECOWAS, prijatého 6. júla 1991.

²²⁴ Pozri čl. 14 Zmluvy zakladajúcej Karibský súdny dvor, prijatej 14. februára 2001.

²²⁵ Pozri čl. 16 ods. 2 Protokolu o Tribunály v Juhoafrickom rozvojovom spoločenstve, prijatého 7. augusta 2000.

²²⁶ Pozri čl. 6 ods. 2 konsolidovaného znenia Zmluvy týkajúcej sa založenia a štatútu Súdneho dvora Benelux-u, prijatej 31. marca 1965.

regionálnej organizácii, ku ktorému by mohlo dôjsť v dôsledku nesprávneho výkladu a následne nesprávnej aplikácie právnych pravidiel danej regionálnej organizácie v okolnostiach posudzovaného prípadu. Členský štát tak nesie zodpovednosť len za samotné porušenie právnych pravidiel príslušnej regionálnej organizácie, ktorého sa dopustil v dôsledku ich nesprávnej aplikácie, nie za samotné nepredloženie prejudiciálnej otázky. Okrem uvedených dvoch modelov, právna úprava prejudiciálnych konaní niektorých regionálnych integračných zoskupení počíta s tzv. zmiešaným modelom. Vnútroštátnym súdom nižšej inštancie priznáva možnosť obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na príslušný medzinárodný, resp. nadnárodný súdny orgán a vnútroštátnym súdom, voči rozhodnutiu ktorých nie je prípustný opravný prostriedok podľa vnútroštátneho práva ukladá povinnosť obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na príslušný medzinárodný/nadnárodný súd. Okrem právnej úpravy EÚ²²⁷ je takýto zmiešaný model vlastný aj už vyššie v texte spomínanej úprave Spoločného trhu pre východnú a južnú Afriku (COMESA)²²⁸ a Andského spoločenstva,²²⁹ a rovnako tak aj právnej úprave Západoafrickej ekonomickej a monetárnej únie (WAEMU)²³⁰ a Ekonomického a monetárneho spoločenstva strednej Afriky (CEMAC).²³¹ Podobnosť modelov prejudiciálneho konania v rámci týchto medzinárodných regionálnych zoskupení štátov Afriky a Južnej Ameriky s modelom prejudiciálneho konania pred Súdnym dvorom EÚ spočíva nie len pokiaľ ide o možnosť a povinnosť vnútroštátnych súdov predkladať prejudiciálne otázky, ale rovnako tak aj pokiaľ ide o predmet prejudiciálnych otázok. Na Súdny dvor COMESA, Súdny dvor Andského spoločenstva, Súdny dvor WAEMU

²²⁷ Čl. 267 ods. 2 a 3 Zmluvy o fungovaní EÚ.

²²⁸ Čl. 30 ods. 1 a 2 Zmluvy zakladajúcej spoločný trh pre východnú a južnú Afriku.

²²⁹ Čl. 33 Protokolu, ktorým sa dopĺňa Zmluva zakladajúca Súdny dvor Kartáginskej dohody.

²³⁰ Čl. 12 ods. 2 Protokolu Súdného dvora Západoafrickej ekonomickej a monetárnej únie.

²³¹ Čl. 17 Dohody o Súdnom dvore Ekonomického a monetárneho spoločenstva strednej Afriky.

a Súdny dvor CEMAC sa môžu vnútroštátne súdy obrátiť tak s otázkou týkajúcou sa výkladu právnych pravidiel príslušných regionálnych integračných zoskupení ako aj s otázkou týkajúcou sa ich platnosti (platnosti noriem prijatých príslušnými inštitúciami uvedených organizácií).

Medzi právnymi úpravami tých regionálnych integračných zoskupení štátov, ktoré vnútroštátnym súdom ukladajú povinnosť predložiť prejudiciálnu otázku, sa nachádzajú také, ktoré porušenie tejto povinnosti nepovažujú za porušenie práva daného zoskupenia pričítateľné štátu, ktorého súd túto povinnosť porušil, ako aj také, v rámci ktorých porušenie povinnosti predložiť prejudiciálnu otázku sa za porušenie práva daného zoskupenia pričítateľné štátu považuje. Členský štát v takom prípade nesie za porušenie povinnosti predložiť prejudiciálnu otázku zo strany jeho súdu zodpovednosť, ktorá môže mať verejnoprávny alebo aj súkromnoprávny charakter. V rovine verejnoprávnej členský štát čelí žalobe o porušenie povinnosti vyplývajúcej zo zmluvy zakladajúcej príslušnú medzinárodnú, resp. nadnárodnú organizáciu (v prípade EÚ žalobe o porušenie povinnosti vyplývajúcej zo zmlúv podľa čl. 258 Zmluvy o fungovaní EÚ) a v rovine súkromnoprávnej žalobe o náhradu škody spôsobenej jednotlivcovi porušením práva príslušnej medzinárodnej/nadnárodnej organizácie. Zodpovednosť členského štátu za škodu spôsobenú jednotlivcovi porušením medzinárodného/nadnárodného práva je vlastná právu EÚ. Súdny dvor EÚ výslovne uznal, že princíp zodpovednosti štátu za škodu spôsobenú jednotlivcovi porušením úniijného práva (v čase vynesenia rozsudku, komunitárneho práva, pozn.) sa vzťahuje aj na konanie vnútroštátnych súdov poslednej inštanície.²³² Ak vnútroštátny súd, proti ktorého rozhodnutiu nie je prípustný opravný prostriedok poruší povinnosť predložiť prejudiciálnu otázku na Súdny dvor EÚ a v posudzovanom prípade podá nesprávny výklad práva EÚ, v dôsledku čoho ho následne aj nesprávne aplikuje, alebo ho neaplikuje vôbec, členský štát, ktorého

²³² Rozsudok z 30. septembra 2003, Gerhard Köbler proti Republik Österreich, C-224/01, EU:C:2003:513.

súd sa dopustil takéhoto porušenia práva Únie, má povinnosť nahradiť škodu, ktorá v dôsledku toho vznikla jednotlivcovi. Zodpovednosť pričítateľná štátu, za porušenie povinnosti jeho súdu predložiť medzinárodnému/nadnárodnému súdu prejudiciálnu otázku týkajúcu sa výkladu alebo aplikácie medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel, je vlastná aj právu Východoafrického Spoločenstva (EAC), Spoločného trhu pre východnú a južnú Afriku (COMESA), Západoafrickej hospodárskej a menovej únie (UEMOA), Hospodárskeho a menového spoločenstva strednej Afriky (CEMAC) a Andského spoločenstva národov (CAN).²³³ Právna úprava týchto medzinárodných regionálnych organizácií, obdobne ako právna úprava EÚ, ustanovuje osobitné konanie o porušení povinnosti vyplývajúcej zo zmlúv, ktoré príslušné medzinárodné/nadnárodné organizácie zakladajú, pričom toto konanie možno voči členskému štátu iniciovať aj v prípade porušenia povinnosti jeho súdu poslednej inštancie predložiť príslušnému medzinárodnému/nadnárodnému súdu prejudiciálnu otázku týkajúcu sa výkladu alebo aplikácie, prípadne aj platnosti, medzinárodných/nadnárodných právnych pravidiel. Model kombinácie konania o prejudiciálnej otázke s konaním o porušení povinnosti vyplývajúcej pre členský štát z práva medzinárodnej/nadnárodnej organizácie sa javí byť najúčinnnejším pri dosahovaní cieľa prejudiciálneho konania – prostredníctvom jednotného výkladu zabezpečiť jednotnú a efektívnu aplikáciu právnych pravidiel medzinárodného/nadnárodného práva.

3.5. Záver

Konanie o prejudiciálnej otázke má potenciál v súdnom systéme medzinárodnej regionálnej organizácie plniť nezastupiteľnú úlohu. Prostredníctvom jednotného výkladu zabezpečuje jednotnú a účinnú (efektívnu) aplikáciu právnych pravidiel medzinárodného/nadnárodného práva na území všetkých členských štátov príslušnej medzinárodnej/nadnárodnej regionálnej organizácie a tým zabezpečuje aj vnútornú koherenciu

²³³ Bližšie pozri pozn. č. 208, VIRZO, R., s. 305 a nasl.

(nerozpornosť, vnútornú jednotu) a napokon aj autonómiu právneho poriadku vytvoreného na medzinárodnej/nadnárodnej úrovni. Konanie o prejudiciálnej otázke tiež prispieva k efektívnemu uplatňovaniu „*rule of law*“ v rámci fungovania medzinárodnej/nadnárodnej regionálnej organizácie, a to súdnym prieskumom súladu právnych aktov inštitúcií medzinárodnej regionálnej organizácie a členských štátov so zakladajúcimi zmluvami a zabezpečením účinnej súdnej ochrany práv, ktoré pre jednotlivca vyplývajú z práva príslušnej medzinárodnej/nadnárodnej regionálnej organizácie. Konanie o prejudiciálnej otázke rozširuje prístup jednotlivcov k účinnej súdnej ochrane práv, ktoré im medzinárodné/nadnárodné právo príslušnej medzinárodnej/nadnárodnej regionálnej organizácie priznáva. Za najúčinnjší model konania o prejudiciálnej otázke možno považovať model, v ktorom rozhodnutia medzinárodných/nadnárodných súdov v konaní o prejudiciálnej otázke sú záväzné a pôsobia „*erga omnes*“, vnútroštátne sudy majú v určitých prípadoch povinnosť obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na príslušný medzinárodný/nadnárodný súd, v ktorom porušenie povinnosti vnútroštátnych súdov obrátiť sa s prejudiciálnou otázkou na medzinárodný/nadnárodný súd je sankcionované. Takýto model sa javí byť najúčinnším pre dosiahnutie hlavných cieľov, ktoré konanie o prejudiciálnej otázke sleduje – zabezpečiť jednotnú a účinnú (efektívnu) aplikáciu právnych pravidiel medzinárodného/nadnárodného práva na území všetkých členských štátov príslušnej medzinárodnej/nadnárodnej regionálnej organizácie a tým nezastupiteľne prispievať aj k efektívnemu fungovaniu a dosahovaniu cieľov medzinárodnej/nadnárodnej regionálnej organizácie.

4. ETICKÉ PRAVIDLÁ MEDZINÁRODNÝCH SÚDNYCH ORGÁNOV A TRIBUNÁLOV

Proces tzv. *judicializácie* medzinárodného práva, ktorá sa v poslednej dekáde minulého storočia prejavila v rýchlom raste medzinárodných súdnych orgánov a tribunálov, pritiahol k sebe zvýšenú pozornosť vedy medzinárodného práva, predovšetkým vo vzťahu k možným problémom, ktoré so sebou prináša, resp. ktorých vznik je možné očakávať. V prevažnej väčšine prípadov sa však odborná pozornosť sústredila predovšetkým na dva základné okruhy problémov, a to na možný konflikt jurisdikcií (napríklad medzi dvomi regionálnymi orgánmi, prípadne regionálnym a univerzálnym súdnym orgánom), ako aj na možnosť rozchádzajúcich sa (divergentných) rozsudkov medzinárodných súdov v podobných veciach, škodlivým účinkom, ktorým veda medzinárodného práva venovala pozornosť v rámci tzv. fragmentácie medzinárodného práva.²³⁴

Nedielnu súčasť medzinárodného súdnictva však od jeho počiatkov tvorili otázky etickej povahy, a to ako na úrovni regionálnych, tak aj univerzálnych medzinárodných súdnych orgánov. Napriek tomu, že nevyvolali mimoriadnu pozornosť vedy medzinárodného práva, je nesporné ich nezastupiteľné miesto v medzinárodnom súdnictve, pretože napomáhajú zabezpečiť: „osobnú nezávislosť, nestrannosť a výkonnosť medzinárodných sudcov regulujúc ich súdne a mimosúdne správanie, pričom v medzinárodnom súdnictve ide o relatívne mladú a vyvíjajúcu sa oblasť“.²³⁵ V tejto súvislosti možno uviesť, že úspech medzinárodného súdnictva (rovnako ako vnútroštátnych súdov) závisí v značnom rozsahu od nezávislosti, nestrannosti a

²³⁴ Bližšie k tomu pozri: ILC: Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of international law: Report of Study Group of ILC (M. Koskeniemi), Geneve, 2006. (Doc. A/CN.4/L.702).

²³⁵ SEIBERT- FOHR, A.: International Judicial Ethic. In: ROMANO, C., ALTER, K. J., SHANY, Y. (eds.): *The Oxford Handbook of International Adjudication*. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 757-758. ISBN 9780199660681.

bezúhonnosti jeho sudcov. Ak sudcovia vykonávajú svoje funkcie takýmto spôsobom a sú takto vnímaní aj verejnosťou, táto k nim nadobúda dôveru a rešpektuje ich rozhodnutia. Vytvorenie stavu verejnej dôvery je osobitne dôležité pre medzinárodné súdy, z ktorých viaceré sú pomerne mladé a bývajú konfrontované s nedostatkom politickej a finančnej podpory, a to aj zo strany štátov, ktoré rozhodli o ich vytvorení. Nepochybniteľný etický rozmer ich konania preto posilňuje a uľahčuje ich akceptáciu v medzinárodnom spoločenstve.

Na rozdiel od „staršieho“ vnútroštátneho súdnictva, v ktorom sú etické pravidlá viac stabilizované, prepracované a prostredníctvom etických kódexov aj „kodifikované“, v medzinárodnom súdnictve takýto stav doteraz absentuje. Je tomu aj z toho dôvodu, že k vyplneniu existujúcej medzery v tejto oblasti nemožno automaticky použiť etické pravidlá vnútroštátneho súdnictva vzhľadom na viaceré štrukturálne rozdiely medzi domácimi a medzinárodnými súdmi, pričom v medzinárodnom súdnictve možno poukázať na jeho špecifiká spočívajúce v odlišnej povahe, zložení a funkciách (v porovnaní s vnútroštátnymi súdmi).²³⁶ V konkrétnostiach možno spomenúť zloženie medzinárodných súdov, v ktorých sa ocitajú zástupcovia rozličných právnych kultúr z rôznych geografických oblastí, na obmedzenú dĺžku funkčného obdobia spojenú s možnosťou opätovného zvolenia, osobitosti sudcov na čiastočný úväzok a *ad hoc* sudcov a podobne konsenzuálny prístup sporových strán. Hádám najvýraznejší rozdiel medzi vnútroštátnym a medzinárodným súdnictvom však spočíva v dôležitej úlohe štátov na vytváraní a fungovaní medzinárodného súdnictva. Prostredníctvom ustanovovacích procesov menovania, prípadne voľby medzinárodných sudcov aj ich vplyvu na tvorbu rozpočtu medzinárodných súdnych orgánov, štáty vykonávajú významný vplyv na fungovanie medzinárodného súdnictva. Rovnaké štáty sa môžu stať sporovými stranami pred medzinárodným súdom, vznik

²³⁶ BROWN, C.: The Evolution and Application of Rules Concerning Independence of the “International Judiciary”. In: *Law & Practice of International Courts and Tribunals*, No. 1, 2003, s. 63-82.

ktorého iniciovali a členom ktorého je aj sudca, o menovanie ktorého sa zaslúžili. Ďalší rozdiel sa týka postavenia medzinárodných súdov v „nadštátnom“ priestore, pretože tieto pôsobia v decentralizovanom a len voľne štrukturovanom medzinárodnom právnom poriadku, pričom predpokladom založenia ich príslušnosti, samotného konania, prípadne výkonu rozsudkov, je konsenzuálny prístup sporových strán. Hoci tieto skutočnosti môžu do určitej miery zoslabovať pozície medzinárodného súdnictva, na druhej strane významne podčiarkujú potrebu pravidiel garantujúcich jeho nezávislosť a nestrannosť. Ak sú totiž takéto pravidlá funkčné, tak zabraňujú vonkajším zásahom do medzinárodných súdnych konaní, súdom a ich sudcom dovoľujú „fair“ konanie, ako aj rešpektovanie *rule of law*, čo sú skutočnosti, ktoré zvyšujú legitimitu a dôveryhodnosť medzinárodných súdov.

Aj v dôsledku uvedených rozdielov sú v súčasnosti medzinárodné súdy a tribunály konfrontované s potrebou rozvoja *vlastnej súdnej kultúry* založenej na etických pravidlách medzinárodného súdnictva pri rešpektovaní všeobecných očakávaní spravodlivosti a slušnosti. Cieľom tejto poznámky je pokus o stručné zhodnotenie doterajšieho úsilia medzinárodného spoločenstva a medzinárodných súdov v tejto oblasti, ako aj náčrt problémov, ktoré zavádzanie etických pravidiel do praxe medzinárodných súdnych orgánov sprevádzalo a sprevádza. Naša pozornosť bude sústredená na etické pravidlá sudcov medzinárodných súdov, hoci súčasnosť potvrdzuje už aj širší „personálny“ rozmer uplatňovania etických a iných pravidiel aj na ďalšie osoby konajúce pred medzinárodnými súdmi.²³⁷

²³⁷ Napríklad the Code of professional conduct for counsel appearing before the international tribunal (ICTY), Code of Professional Conduct for Defense Counsel, ICTR, 14 March 2008, the ICC Code of Professional Conduct for Counsel, ICC-ASP/4/Res,1, adopted on 2 December 2005. SAWARIN, A.: Common ethical standards for counsel before the European Court of Justice and European Court of Human Rights. In: *EJIL*, Vol.23, No.4, 2012, s. 991-1014.

4.1. Spoločný etický kódex pre všetky medzinárodné súdy a tribunály?

Popri rozdieloch medzi medzinárodnými a vnútroštátnymi súdmi sa prirodzene odlišujú aj medzinárodné súdy a tribunály, a to ako zameraním svojej činnosti, tak aj procesnými špecifikami. Napríklad súdy pre medzištátne spory, pre akékoľvek otázky medzinárodného práva, medzinárodné trestné súdy pre trestanie páchatel'ov zločinov proti medzinárodnému právu, medzinárodné súdy na ochranu ľudských práv a základných slobôd, medzinárodné tribunály pre riešenie obchodných sporov pôsobiace buď samostatne alebo tvoriace súčasť inštitucionálnej štruktúry regionálnych organizácií obchodnej a hospodárskej povahy a pod. Pokiaľ pominieme vcelku ojedinelý názor, že etický kódex spoločný pre všetky medzinárodné súdy a tribunály by „mohol mať podobu medzinárodnej zmluvy regulujúcej etické chovanie medzinárodných sudcov“, pričom do procesu prípravy takéhoto globálneho etického kódexu by mali vstúpiť „Organizácia Spojených národov, sudcovia, ako aj združenia právnikov (vnútroštátne a medzinárodné), ako aj akademická obec...“,²³⁸ sa odborná diskusia sústreďuje skôr na potrebu a náležitosti medzinárodného dokumentu nezáväznej povahy, ktorý by obsahoval všeobecné a všeobecne akceptovateľné zásady etického správania sudcov medzinárodných súdov a tribunálov na spôsob Bangalorských zásad súdneho správania z r. 2002,²³⁹ považovaných za „Magnu chartu“ Súdnej etiky pre sudcov vnútroštátnych súdov.²⁴⁰ Pre úplnosť možno uviesť, že ako Bangalorské zásady, tak aj iné medzinárodné dokumenty

²³⁸ GOLDSTONE, R. J.: International Judges: Is there a Global Ethic? In: *Ethics & International Affairs*, September 2015, s.10. Dostupné online: <https://www.ethicsandinternationalaffairs.org/2015/international-judges-global-ethic/> (cit. 18.10.2018).

²³⁹ The Bangalore Principles of Judicial Conduct. Dostupné online: http://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf (cit. 18.10.2018).

²⁴⁰ TERHECHTE, J. P.: Judicial Ethics for a Global Judiciary- How Judicial Networks Create their own Codes of Conduct. In: *German Law Journal*, vol.10, No.4, 2009, s. 510.

upravujúce správanie sa sudcov vnútroštátnych súdov, boli pripravené v rámci a prostredníctvom neformálnych medzinárodných štruktúr sudcovskej spolupráce, ktoré majú povahu medzinárodných nevládných profesijných zoskupení.²⁴¹ Zo skorších dokumentov takejto povahy možno spomenúť Základné princípy o nezávislosti súdnictva z r. 1985, prijaté pod egidou OSN, Montrealskú všeobecnú deklaráciu o nezávislosti súdnictva z r. 1983,²⁴² Všeobecnú sudcovskú Chartu prijatú v r. 1999 Ústrednou radou medzinárodnej sudcovskej asociácie, Európsku chartu o sudcovskom štatúte z r. 1998 a iné. V porovnaní s medzinárodnými sudcovskými štruktúrami vnútroštátnych sudcov je situácia v oblasti medzinárodného súdnictva odlišná. Vzhľadom na jeho špecifiká v súčasnosti neexistujú neformálne zoskupenia medzinárodných sudcov, ktoré by mohli predstavovať vhodné fórum pre diskusie o jeho aktuálnych problémoch, prípadne aj na prijatie „sprievodcov“ (*guides*), resp. deklarácií obsahujúcich spoločne dohodnuté etické pravidlá. Prax potvrdzuje, že v prípade medzinárodných súdov dochádza maximálne k recipročným návštevám, ktoré majú zdvorilostný charakter a obmedzujú sa na výmenu poznatkov z rozhodovacej činnosti (prax ESD a ESĽP). Organizovaním neformálnych stretnutí sudcov z viacerých medzinárodného súdov s cieľom výmeny názorov na aktuálne problémy ich činnosti sa od r. 2002 zaoberá Brandeiský Inštitút pre medzinárodných sudcov, pričom dohodnuté závery a odporúčania sú priebežne publikované v jeho časopise. V rokoch 2002 a 2003 bola pozornosť ich účastníkov venovaná aj súdnej etike sudcov medzinárodných súdnych tribunálov.²⁴³ Aj z týchto dôvodov zatiaľ jediný dokument, ktorý sa vzťahuje na všetky medzinárodné súdy

²⁴¹ Bangalorské princípy vypracovala skupina vysokopostavených sudcov v r. 2001-2002 (Judicial Integrity Group). Ich záverečná verzia bola dokončená v novembri 2002 a schválená Komisiou OSN pre ľudské práva v apríli 2003.

²⁴² Montreal Universal Declaration on the Independence of Justice-1983.

²⁴³ *Brandeis Institute for International Judges: 2002: „Ethical Dimension of International Jurisprudence and adjudication“.

* Brandeis Institute for International Judges: 2003: „Towards the Development of Ethics Guidelines for International Courts“.

a tribunály, predstavujú tzv. „Burgh House princípy nezávislosti medzinárodného súdnictva“ pripravené študijnou skupinou Asociácie medzinárodného práva o praxi a konaniach medzinárodných súdov a tribunálov, pripravené v spolupráci s americkým Projektom medzinárodných súdov a tribunálov.²⁴⁴ Na spomenuté špecifiká medzinárodného súdnictva reaguje aj doktrína medzinárodného práva zdôrazňujúca potrebu širšieho dialógu medzi všetkými súčasťami medzinárodného súdnictva s cieľom eliminovať snahy vytvoriť systém súdneho korporativizmu a prispieť k zvýšeniu jeho transparentnosti a legitimity, prípadne aj k vzniku profesijného združenia sudcov medzinárodných súdov.²⁴⁵

4.2. „Burgh House“ princípy nezávislosti medzinárodného súdnictva

Vzhľadom na skutočnosť, že sa jedná o zatiaľ jediný dokument zaoberajúci sa výlučne nezávislosťou medzinárodného súdnictva, je vhodná (napriek jeho nezáväznej povahe) jeho stručná charakteristika (ďalej ako „BH Princípy“ alebo „Princípy“).²⁴⁶ Podľa viacerých jeho autorov tieto Princípy: „predstavujú prvý pokus vypracovať všeobecne uplatniteľné princípy vzťahujúce sa na sudcovskú nezávislosť a nestrannosť medzinárodných súdov a tribunálov“.²⁴⁷

V úvodnej časti Princípy uznávajú, že všeobecné aplikovateľné usmernenia (*guidelines*) môžu prispieť k nezávislosti a nestrannosti medzinárodného súdnictva s cieľom zabezpečiť legitimitu a účinnosť medzinárodných súdnych konaní. Pred

²⁴⁴ The Study Group of the International Law Association on the Practice and Procedure of International Courts and Tribunals in association with the Project on International Courts and Tribunals. Pozri: SANDS, P., MCLACHLAN, C., MACKENZIE, R.: The Burgh House Principles on the Independence of the International Judiciary. In: *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, vol. 4, no. 2, 2005, s. 251-257.

²⁴⁵ SHELTON, D.: Legal Norms for Independence and Accountability of International Tribunals. In: *The Law & Practice of the International Courts and Tribunals*, vol. 2, no. 1, 2003, s. 27, 29, 62.

²⁴⁶ Bližšie k tomu pozri aspoň pozn. č. 244, s. 247-260.

²⁴⁷ *Ibidem*.

analýzou jednotlivých princípov ich autori poukazujú na viaceré špecifiká medzinárodného súdnictva, o.i. na skutočnosť, že toto pôsobí mimo vnútroštátneho rámca a že jednotlivé medzinárodné súdy majú svoje osobitné charakteristiky, pretože v niektorých z nich nepôsobia sudcovia na „plný úväzok“, prípadne sú v postavení tzv. *ad hoc* sudcov. Berúc do úvahy tieto osobitosti, autori Princípov navrhujú, aby sa v plnom rozsahu uplatňovali voči sudcom na plný úväzok (*full time judges*) a pokiaľ sa to javí vhodné, aj na sudcov na čiastočný úväzok, *ad hoc* sudcov, ako aj v medzinárodných arbitrážnych konaniach.

V ďalšej časti autori identifikovali tie princípy medzinárodného práva, ktoré by sa mali *všeobecne uplatňovať* v medzinárodnom súdnictve bez ohľadu na jeho špecifiká.

Na prvom mieste uvádzajú princíp *nezávislosti medzinárodných sudcov* od sporových strán, ďalej od štátov ich štátnej príslušnosti, prípadne pobytu, hostiteľskej krajiny medzinárodného súdu, ako aj od medzinárodnej organizácie, pod egidou ktorej bol medzinárodný súd alebo tribunál zriadený. Takto definovaná sudcovská nezávislosť však nesmie byť „bezbrehá,“ nekontrolovateľná a bez akýchkoľvek limitov, nakoľko by mohla viesť k sudcovskej arogancii a arbitrárnosti. V dôsledku toho je nevyhnutné, aby boli pravidlá užívania sudcovskej nezávislosti úzko prepojené s režimom ich zodpovednosti za porušenie sudcovskej nezávislosti.²⁴⁸

Medzi ďalšie všeobecne aplikovateľné princípy bol zaradený ten, podľa ktorého musia byť sudcovia vylúčení z akéhokoľvek neprimeraného vplyvu a z akéhokoľvek zdroja, ďalej že sú povinní rozhodovať spory nestranne a len na základe skutočností prípadu a aplikovateľného práva, že sa musia vyhýbať akémukoľvek konfliktu záujmov, ako aj situáciám, ktoré by mohli byť vnímané tak, že môžu viesť ku konfliktu záujmov, a napokon, že sudcovia sa musia zdržať akýchkoľvek nevhodných správání v súdnych a im príbuzným činnostiach.

V „operatívnej“ časti je obsiahnutých celkom 17 princípov, z ktorých niektoré bližšie rozvádzajú všeobecne aplikovateľné

²⁴⁸ “No judicial independence without accountability”.

princípy a niektoré sú nové. Pokiaľ ide o nezávislosť sudcov (1.2.), zdôrazňuje sa skutočnosť, že medzinárodný súd a jeho sudcovia budú vykonávať svoje funkcie nezávisle a bez zasahovania orgánov alebo predstaviteľov medzinárodnej organizácie, v rámci ktorej boli zriadené. Takéto zásahy o.i vylučuje aj inštitút ich imunit, ktoré sú im priznané a sú rovnocenné s diplomatickými imunitami, pričom ich uplatnenie prichádza plne do úvahy tiež v prípadoch činností vyplývajúcich zo sudcovských funkcií. O vzdaní sa sudcovskej imunity je oprávnený rozhodovať jedine súd, pričom k nemu pristúpi vtedy, ak sa domnieva, že imunita sudcu by mohla komplikovať výkon jeho funkcií. Tiež štát, na území ktorého je sídlo medzinárodného súdu, je povinný prijímať potrebné opatrenia na ochranu sudcov a ich rodín a chrániť ich pred nepriaznivými skutočnosťami dotýkajúcich sa výkonu ich funkcií (Princíp č. 5). Ďalší princíp (Princíp č. 7) upravuje slobodu prejavu a zhromažďovania, pričom zdôrazňuje, že aj keď počas funkcie majú sudcovia právo ich výkonu, môžu ich vykonávať len tak, aby boli zlučiteľné s ich funkciami, prípadne nevytvárali dojem, že zasahujú do sudcovskej nezávislosti a nestrannosti. Pokiaľ ide o mimosúdne aktivity, princíp (č. 8) zdôrazňuje, že sudcovia nemôžu po dobu funkcie vykonávať žiadne politické funkcie a nebudú sa zapájať ani do iných mimosúdnych činností nezlučiteľných s ich súdnou funkciou, účinným a včasným fungovaním súdu alebo do činností, ktoré by mohli zasahovať, prípadne vytvárať dojem, že zasahujú do ich nezávislosti a nestrannosti. Odporúča sa tiež, aby si každý súd vytvoril mechanizmus na usmernenie sudcov vo vzťahu k ich mimosúdnyh aktivitám a účastníkom konania priznal prostriedky na vyjadrenie nespokojnosti nad spôsobom a rozsahom mimosúdnej činnosti sudcov. Ďalšie princípy (č. 9 a 10) stanovujú, že sudcovia sa nebudú angažovať v žiadnej veci, pokiaľ v nej predtým pôsobili ako agenti, poradcovia, advokáti alebo experti jednej zo sporových strán alebo ako členovia vnútroštátneho alebo medzinárodného orgánu na riešenie sporov, ktorí v takejto veci konali predtým buď v predchádzajúcej trojročnej lehote alebo v inej lehote, ktorú sú stanoví. Vylučuje sa tiež účasť sudcu v konaní, na výsledku ktorého má materiálny, osobný, profesijný alebo finančný záujem a tiež

v prípade, že takýto záujem majú ďalšie osoby, ktoré sú s ním v úzkom vzťahu (Princíp č. 11). Vo svojich osobných kontaktoch s účastníkmi konania, agentami, poradcami, advokátmi, ako aj s ďalšími účastníkmi sú sudcovia povinní vystupovať opatrne, pričom tieto kontakty treba uskutočňovať tak, by boli zlučiteľné s ich sudcovskou funkciou, pričom nesmú zasahovať alebo zavdať rozumný dôvod pre ich zasahovanie do ich nezávislosti a nestrannosti (Princíp č. 12). Počas výkonu sudcovskej funkcie sudcovia nebudú vyhľadávať a ani prijímať ponuky budúceho zamestnania, menovania alebo zisku od účastníka konania alebo ďalšej osoby, ktorá s ním udržuje vzťah, pokiaľ by to mohlo vytvoriť zdanie zasahovania do ich nezávislosti a nestrannosti. V zmysle Princípu je povinnosťou sudcu nielen ich dodržiavanie, ale aj záväzok informovať súd (a pokiaľ je to vhodné tiež účastníkov konania) o tom, že u neho nastala niektorá zo skutočností signalizujúca ich porušenie. Napriek tomu, že sudca informoval súd o skutočnostiach zakladajúcich porušenie etických princípov, nemusí to automaticky vylúčiť jeho účasť v konkrétnom prípade, pokiaľ súd nevzniesol proti nej námietky a účastníci konania mu vyjadrili výslovný a informovaný súhlas (Princípy č. 14 a 15). V každom prípade by však mali súdy prijať vlastné procesné pravidlá dovoľujúce rozhodovať o tom, či je alebo nie je vylúčená ďalšia účasť sudcu v konkrétnom prípade pre porušenie Princípu alebo pre nespôsobilosť. Konania o týchto skutočnostiach by mali byť prístupné ako sudcom, tak aj súdu a všetkým účastníkom konania (Princíp č. 16). Každý súd by mal tiež prijať procesné pravidlá, podľa ktorých by sa posudzovali sťažnosti na nevhodné správanie sudcu alebo porušenie jeho povinností, pokiaľ môžu ohrozovať jeho nezávislosť a nestrannosť. Ak by súd v takejto veci nariadil vyšetrovanie, bude v ňom zabezpečená ochrana práv a záujmov sudcu a jeho dôvernosť. Výsledky konania budú oznámené sťažovateľovi a môžu obsahovať primerané opatrenia, vrátane ukončenia funkcie sudcu. Napokon, Princípy upravujú aj povinnosti bývalých sudcov, ktorí nesmú vstupovať (s výnimkou osobitných prípadov) do riešenia prípadov, na ktorých sa zúčastňovali počas svojho pôsobenia na súde, pričom v lehote troch

rokov od skončenia funkcie sa nebudú angažovať ako agenti, poradcovia alebo advokáti v žiadnom konaní, v ktorom predtým pôsobili ako sudcovia.

4.3. Spôsoby úpravy etických pravidiel v medzinárodnom súdnictve

Vzhľadom na absenciu všeobecných pravidiel etického chovania medzinárodných sudcov, ako aj na špecifiká jednotlivých medzinárodných súdov a tribunálov, býva ich úprava zvyčajne obsiahnutá vo viacerých dokumentoch. Na prvom mieste je to medzinárodná zmluva zriaďujúca medzinárodnú organizáciu (súčasťou ktorej je medzinárodný súd alebo tribunál, napr. Charta OSN - Medzinárodný súdny dvor), prípadne zmluva, ktorou sa zriaďuje samotný súd (Dohovor o Štatúte medzinárodného trestného súdu). V takomto prípade rozhodujú o počte a obsahu etických pravidiel zmluvné strany medzinárodnej zmluvy, prípadne štatútu medzinárodného súdu alebo tribunálu, hoci v niektorých prípadoch takéto ustanovenia absentujú.²⁴⁹ Pri absencii úpravy etických pravidiel sa zmluvy zvyčajne sústreďujú na proces výberu sudcov a tiež na ich morálne a odborné predpoklady pre výkon sudcovskej funkcie. Súčasná prax potvrdzuje, že podrobnejšie etické pravidlá sudcov sa upravujú v dokumentoch pripravených samotnými súdmi a v rámci ich kompetencií. V období nárastu počtu medzinárodných súdov a tribunálov možno zaznamenať trend dopĺňovať stručnejšiu zmluvnú úpravu o tzv. etické kódexy vypracované samotnými súdmi, ktoré sa snažia o identifikáciu etických záväzkov vlastných medzinárodnému súdnictvu, ako aj o zvýšenie transparentnosti medzinárodných súdnych konaní s cieľom redukovať potrebu vonkajšej kontroly súdnictva (ktorá by mohla byť na ujmu sudcovskej nezávislosti). Bez ohľadu na existujúce spôsoby úpravy etických pravidiel možno súhlasiť s názorom, že: „ich ustanovenia možno chápať tak, že do medzinárodného práva prinášajú uznanie potreby vytvorenia

²⁴⁹ Ide o prípad Súdneho dvoru EU, resp. Európskeho súdu pre ľudské práva, ktoré neobsahujú žiadne pravidlá správania sa sudcov.

prostriedkov umožňujúcich vyvodit' zodpovednosť voči medzinárodným sudcom za ich nevhodné správanie".²⁵⁰

V súčasnom období už pôsobí viacero medzinárodných súdov a tribunálov, ktoré (popri zmluvnej úprave) prijali vlastné etické kódexy. Ide o Súdny dvor EÚ, ktorý svoj Kódex správania (Code of Conduct) prijal 3. júla 2007,²⁵¹ Rezolúciu o Súdnej etike (Resolution on Judicial Ethic), ktorú plénum Európskeho súdu pre ľudské práva prijalo 23. júna 2008, Kódex súdneho správania (Code of Judicial Conduct) prijatý Karibským súdnym dvorom, ako aj Kódex súdnej etiky (Code of Judicial Ethics), prijatý Medzinárodným trestným súdom v r. 2004.²⁵² Tieto kódexy sú voči vnútroštátnej právnej úprave etických otázok v separátnom postavení,²⁵³ aj keď oba druhy kódexov vychádzajú z rovnakých etických princípov (sudcovská nezávislosť, nestrannosť). Hoci si tieto kódexy nerobia nárok na vyčerpávajúcu úpravu, je skutočnosťou, že obsahujú etické princípy s cieľom predchádzať neakceptovateľnému chovaniu medzinárodných sudcov a posilňovať transparentnosť a predvídateľnosť medzinárodného súdnictva, a tak napomáhať jeho legitimitu. Prax potvrdzuje, že pri neexistencii kódexov niekedy súdy rozhodujú aj *ad hoc* pri rešpektovaní základných pravidiel „fair“ procesu.

²⁵⁰ MAHONEY, P.: The International Judiciary- Independence and Accountalibilty. In: *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, vol. 7, no. 3, 2008,, s. 322.

²⁵¹ Kódex správania (C2007/223/01, OJ C 223, 22.09.2007, s. 1-2). Tento kódex bol (s účinnosťou od 1. januára 2017) nahradený novým Kódexom správania sa členov a bývalých členov Súdneho dvora Európskej únie.

²⁵² Doc. ICC-BD-02-01-05.

²⁵³ Medzi príkladmi zmluvnej úpravy možno uviesť čl. 16 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora (Člen Súdu nemôže zastávať žiadny politický alebo správny úrad alebo byť v inom zamestnaní, ktoré by malo povahu povolania), prípadne čl. 17 (Člen súdu nemôže vystupovať v nijakom prípade pred súdom ako zástupca, poradca alebo právny zástupca (ods.1), resp. sa zúčastniť rokovania v prípade, v ktorom predtým vystupoval ako zástupca, poradca alebo právny zástupca...).

4.4. Kódex správania sa Súdneho dvora EÚ

Etické pravidlá sudcov Súdneho dvora EÚ (ďalej len „Súdny dvor“) sú obsiahnuté vo viacerých ustanoveniach jeho Štatútu (čl. 2, 4, 6, 18 a 47), ako aj Procesného poriadku (čl. 4 až 6). Bez ujmy na uplatňovaní ich ustanovení členovia Súdneho dvora v r. 2007 považovali za potrebné prijať aj Kódex správania (Code of Conduct-ďalej len „Kódex“), cieľom ktorého bolo objasnenie niektorých záväzkov vyplývajúcich pre sudcov zo Štatútu a Procesného poriadku sudcov Súdneho dvora, Súdu prvej inštancie (dnes Všeobecného súdu), ako aj Súdu pre verejnú službu. Tento Kódex bol (s účinnosťou od 1. januára 2017) nahradený novým Kódexom správania sa členov a bývalých členov Súdneho dvora Európskej únie.²⁵⁴ V jeho úvodnej časti sa podčiarkuje vhodnosť prijatia nového Kódexu s cieľom presnejšieho vymedzenia povinností vyplývajúcich pre sudcov a bývalých sudcov Súdneho dvora z príslušných ustanovení Štatútu a ďalších pravidiel. Pokiaľ ide o jeho operatívnu časť, nový Kódex je obsiahlejší ako predošlý (11 článkov) a v porovnaní s ním obsahuje viaceré podrobnejšie ustanovenia niektorých princípov (čl. 5, 8, 9). Rozsah jeho uplatňovania je vymedzený v úvodnom čl. 1, ktorý stanovuje, že Kódex sa vzťahuje na aktívnych a bývalých sudcov všetkých troch súdnych orgánov, z ktorých sa skladá Súdny dvor Európskej únie, pričom ich sudcovia sú povinní venovať sa plne výkonu svojich sudcovských mandátov. Svoje mandáty sudcovia vykonávajú nezávisle, nestranne, poctivo, dôstojne, lojálne a zdržanlivo pri plnom rešpektovaní princípov Kódexu. Podobne ako pri ďalších Kódexoch, aj nový Kódex na prvom mieste potvrdzuje princíp sudcovskej nezávislosti, podľa ktorej členovia súdu vykonávajú svoje funkcie nezávisle a poctivo bez toho, aby pri ich výkone zohľadňovali osobné alebo národné záujmy. V dôsledku toho v rámci svojich mandátov nevyžadujú a ani sa neriadia inštrukciami inštitúcií alebo orgánov Európskej únie, ďalej vlád členských štátov,

²⁵⁴ Code de conduite des membres et des anciens membres de la Court de Justice de l' Union Européenne. Čl. 11 nového Kódexu uvádza, že sa zrušuje a nahradzuje predošlý Kódex s účinnosťou od 1. januára 2017.

ako aj verejných a súkromných subjektov. Rešpektovaniu princípu nezávislosti zodpovedá povinnosť členov súdu neprijímať darčeky akéhokoľvek druhu, pokiaľ by ju mohli spochybniť. Rešpektovaniu princípov nezávislosti, poctivosti a dôstojnosti zodpovedá povinnosť členov súdu zdržať sa akéhokoľvek správania alebo vyjadrovania, ktoré by mohlo byť na ujmu verejnému vnímaniu princípov nezávislosti, poctivosti a dôstojnosti (čl. 3). Princíp nezávislosti tiež sudcov zaväzuje vyhýbať sa situáciám vedúcim ku konfliktu osobných záujmov alebo pri rozumnom posúdení k záveru, že k nim mohlo dôjsť. Je tiež vylúčené, aby sa sudcovia zúčastňovali na konaniach, na ktorých majú osobný záujem a napokon princípu nestrannosti zodpovedá povinnosť členov súdu zdržať sa akéhokoľvek správania alebo vyjadrovania, ktoré by mohlo byť na ujmu verejnému vnímaniu princípov nestrannosti. (čl. 4). V porovnaní s týmito princípmi sú podrobnejšie charakterizované povinnosti sudcov ohľadom informácií a prehlásení vzťahujúcich sa na ich osobné záujmy (čl. 5). Členovia každého súdu sú povinní informovať predsedu, že vo veci, na pojednávaní ktorej sa majú zúčastniť, existuje skutočnosť spôsobilá viesť ku konfliktu ich záujmov. V okamihu nástupu do funkcie sú tiež členovia súdov povinní odovzdať ich predsedom prehlásenia týkajúce sa svojich finančných záujmov. Ich podstatou je identifikácia subjektov, v ktorých majú finančné záujmy takého rozsahu, že by to mohlo viesť ku konfliktu záujmov, pokiaľ by sa účastníkom konania stal takýto subjekt. Finančné záujmy môžu mať v individuálnych subjektoch podobu obligácií, prípadne finančných certifikátov. Pokiaľ došlo k zmene identifikovaných subjektov, sú členovia súdov povinní podať nové prehlásenia najneskôr do dvoch mesiacov od momentu zmeny. Údaje poskytnuté na základe informácie alebo prehlásenia je predseda súdu oprávnený overovať, pokiaľ by mal člen súdu osobný záujem na rozhodnutí sporu v konkrétnej veci. Osobitným princípom je princíp lojality (čl. 6), v súlade s ktorým sú členovia súdov povinní lojalitou voči svojej súdnej inštitúcii. Ich povinnosťou je zodpovedné spravovanie materiálnych zdrojov súdnej inštitúcie a zdržanie sa vonkajších komentárov, ktoré by mohli poškodiť jej dobré meno. Princíp

diskrétnosti ukladá členom súdov rešpektovať tajnosť porád a diskrétnosť konania o súdnych a administratívnych veciach (čl. 7). Ďalší pomerne rozsiahly princíp sa vzťahuje na vonkajšie aktivity sudcov (čl. 8) a títo sa zaväzujú rešpektovať všetky okolnosti spojené so záväzkom ich pripravenosti na plný výkon mandátov. Sudcovia nemôžu vykonávať žiadne vonkajšie činnosti, pokiaľ nie sú zlučiteľné s ich záväzkami podľa článkov 2-4, 6 a 7 Kódexu, pričom za nezlučiteľný treba považovať výkon akejkoľvek odbornej činnosti nevyplývajúcej zo sudcovského mandátu. Existujú však aj činnosti úzko späté s vykonávaním sudcovského mandátu, na výkon ktorých môžu sudcovia dostať povolenie. Ide napríklad o reprezentáciu súdnej inštalácie, ktorej sú sudcovia členmi počas udalostí alebo vystúpení protokolárnej alebo oficiálnej povahy, ako aj o účasť na udalostiach európskeho významu týkajúcich sa európskeho práva a dialógu s vnútroštátnymi a medzinárodnými súdnymi orgánmi. Sudcom možno povoliť tiež vystúpenia v rámci pedagogických aktivít, seminárov, sympózií alebo kolokvií. Takéto vystúpenia sú však honorované len v rámci pedagogických aktivít a podľa príslušných pravidiel akademickej inštitúcie. Všetky aktivity, na výkon ktorých dostali sudcovia súhlas sú následne zverejňované na internete. Členom súdu možno tiež povoliť výkon funkcií, ktoré nie sú odmeňované v rôznych nadáciách alebo analogických inštitúciách, pokiaľ pôsobia v právnických, kultúrnych, umeleckých, sociálnych, športových alebo charitatívnych oblastiach, ako aj v pedagogických a výskumných inštitúciách. Je však vylúčené ich pôsobenie v riadiacich orgánoch takýchto inštitúcií, ktoré by mohli byť na ujmu ich nezávislosti alebo by mohli viesť ku konfliktu záujmov. Pod nadáciami alebo analogickými inštitúciami Kódex rozumie také, ktoré nemajú zárobkovú povahu a pôsobia v niektorej zo spomenutých oblastí. O povolenie na výkon takýchto činností je potrebné žiadať na osobitnom formulári súdny orgán, ktorého je sudca členom. Rovnako ako pri iných etických kódexoch, aj v novom Kódexe sú upravené povinnosti členov súdu po skončení ich funkcií (čl. 9), ktorí sú naďalej viazaní povinnosťami plynúcimi z princípov poctivosti, dôstojnosti, lojálnosti a diskrétnosti. Členovia súdu sa po skončení mandátov zaväzujú nezúčastňovať sa žiadnym

spôsobom vecí, ktoré boli v okamihu skončenia ich mandátu nerozhodnuté, ďalej vecí, ktoré boli buď priamo alebo nepriamo spojené s vecami, s ktorými sa zaoberali ako sudcovia alebo generálni advokáti, a napokon počas troch rokov od skončenia funkcie bývalí sudcovia nebudú vystupovať ako zástupcovia strán buď prostredníctvom písomných podaní alebo ústnych vystúpení vo veciach, ktoré sú v konaní pred úniouými súdnymi orgánmi. Pokiaľ ide o veci nespádajúce pod záväzok neúčasti, bývalí členovia súdov môžu konať ako agenti, poradcovia alebo experti, poskytovať právne analýzy alebo vystupovať ako arbitri pri rešpektovaní princípov poctivosti, dôstojnosti, lojálnosti a diskretnosti. V prípade pochybností o uplatnení čl. 9 Kódexu, sa bývalý člen súdu môže obrátiť na predsedu Súdneho dvora EÚ, ktorý rozhodne potom, čo dostal stanovisko od svojho poradného výboru. Článok 10 Kódexu upravuje pravidlá uplatňovania Kódexu a stanovuje, že oň dbá predseda súdneho dvora so svojim poradným výborom. Tento sa skladá z troch služobne najstarších členov súdu a podpredsedu súdu (pokiaľ nefiguruje v poradnom výbore). Ak sa jedná o člena alebo bývalého člena súdu, zasadnutia poradného výboru sa zúčastňuje predseda, podpredseda a ďalší člen súdu za účasti súdneho zapisovateľa. Po tom, čo výbor vypočul člena alebo bývalého člena súdu, zverejní svoje stanovisko pri rešpektovaní štatútu súdneho dvora.

4.5. Rezolúcia Európskeho súdu pre ľudské práva o súdnej etike

Etické pravidlá Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) sa opierajú o čl. 21 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (v ktorom sú upravené kritériá pre výkon súdnej funkcie), ako aj o čl. 3, 4 a 28 Pravidiel súdu, ktoré tieto kritériá rozvíjajú. V záujme čistoty a transparentnosti súdneho konania však sudcovia ESLP považovali za vhodné prijať aj etické pravidlá, nakoľko môžu napomôcť zvýšeniu dôvery verejnosti k medzinárodnému súdu na ochranu ľudských práv. Etické pravidlá sa vzťahujú v plnom rozsahu na členov ESLP, a pokiaľ je to

namieste, aj na bývalých sudcov a sudcov *ad hoc* (čl. X) a obsahujú celkom desať princípov. Vedúcimi sú princípy nezávislosti a nestrannosti sudcov, okolo ktorých „oscilujú“ ďalšie princípy, porušenie ktorých môže ohroziť princíp nezávislosti alebo nestrannosti alebo oba princípy súčasne.

Na prvom mieste je uvedený princíp nezávislosti sudcov (čl. I), podľa ktorého sú sudcovia EŠLP nezávislí od akejkoľvek vonkajšej autority alebo vplyvu. Ďalšie ustanovenie článku im ukladá povinnosť zdržať sa akejkoľvek činnosti alebo členstva v združeniach a vyhýbať sa situáciám, ktoré by mohli postihovať dôveru v ich nezávislosť.

Ďalším tradičným princípom je *nestrannosť sudcov* (čl. II), ktorý im ukladá povinnosť výkonu súdnych funkcií nestranne so záväzkom zabezpečiť aj jej vonkajšie prejavy. Obsah tohto princípu zahŕňa povinnosť sudcov vyhýbať sa konfliktu záujmov alebo situáciám, ktoré by mohli byť vnímané tak, že môžu viesť ku konfliktu záujmov. K povinnosti zachovávať princíp nestrannosti sa viaže aj spôsob výkonu slobody prejavu (čl. VI), ktorú môžu sudcovia vykonávať len spôsobom zlučiteľným s dôstojnosťou svojej funkcie. Sudcovia sú tiež povinní zdržať sa akýchkoľvek verejných vystúpení a poznámok, ktoré by mohli podrývať autoritu Súdu alebo nastoliť dôvod k rozumným pochybnostiam o nestrannosti. Medzi ďalšie princípy, ktoré musia byť v súlade s princípmi *nezávislosti a nestrannosti*, sú tie, ktoré sa týkajú ďalších (dodatočných) aktivít sudcov (čl. VII). Tieto sú sudcovia povinní oznamovať predsedovi Súdu a môžu sa uskutočňovať len pokiaľ budú v súlade s princípmi nezávislosti a nestrannosti, ako aj požiadavkami plného využitia pracovného času. Požiadavkám nezávislosti aj nestrannosti sudcu musí zodpovedať aj prijímanie akéhokoľvek daru alebo výhody, ktoré sa nesmie dotýkať uvedených princípov (čl. IX), ako aj prijímanie vyznamenaní a pôct, ku ktorým môže dôjsť len vtedy, pokiaľ nevzbudzujú oprávnené pochybnosti o nezávislosti a nestrannosti sudcov. O ich udelení sudcovia dopredu informujú predsedu súdu.

Princíp týkajúci sa integrity sudcov (čl. III) im ukladá konania súladné s ich vysokým morálnym profilom predpísaným pre výkon

ich funkcie, ako aj povinnosť byť si stále vedomí svojho záväzku podporovať postavenie a vážnosť súdu. Etické princípy bezprostredne spojené s výkonom sudcovskej funkcie sú upravené v princípoch Starostlivosť a kompetentnosť (čl. IV) a Mlčanlivosť (čl. V). Prvý z nich ukladá sudcom vykonávať svoje funkcie starostlivo, pričom na dosiahnutie vysokého stupňa ich kompetentnosti sú povinní naďalej rozvíjať svoje profesionálne schopnosti. Záväzok mlčanlivosti ukladá sudcom najvyššiu mlčanlivosť vo vzťahu k tajným alebo dôverným informáciám, ktoré sa týkajú súdnych konaní, ako aj zachovávať mlčanlivosť o pojednávaniach.

Napokon, záverečné ustanovenia uvádzajú, že pokiaľ v konkrétnej situácii vzniknú pochybnosti o uplatňovaní týchto princípov, zainteresovaný sudca môže požiadať o radu predsedu súdu.

4.6. Kódex súdnej etiky medzinárodného trestného súdu

Sudcovia Medzinárodného trestného súdu (ďalej len „Súd“) sa v úvodnej časti Kódexu súdnej etiky (ďalej len Kódex) odvolávajú na svoj slávnostný sľub podľa článku 45 Rímskeho štatútu Medzinárodného trestného súdu, ďalej na čl. 5 ods. 1 Procesných pravidiel a pravidiel dokazovania a napokon na princípy súdnej nezávislosti, nestrannosti a riadneho správania sa sudcov podľa svojho Štatútu a Procesných pravidiel. Napriek týmto úpravám uznávajú aj potrebu všeobecne použiteľných usmernení, ktoré by mali prispieť k sudcovskej nezávislosti a nestrannosti s cieľom zabezpečenia legality a účinnosti medzinárodného súdneho procesu, berúc do úvahy medzinárodnú povahu Súdu a osobitné výzvy, s ktorými sú sudcovia konfrontovaní pri výkone svojich funkcií. Čl. 11 Kódexu potvrdzuje, že princípy v ňom obsiahnuté majú slúžiť ako usmernenia vo vzťahu k základným etickým štandardom vyžadovaných od sudcov pri výkone funkcií. Samotné princípy majú poradnú povahu a sú k dispozícii konajúcim sudcom v etických a profesionálnych otázkach, s ktorými sa stretávajú v praxi. Kódex obsahuje celkom 11 etických princípov, pričom (rovnako ako

iné Kódexy) začína s princípom nezávislosti sudcov (čl. 3). Tento ukladá sudcom záväzok podporovať nezávislosť svojho úradu a autority Súdu a správať sa v súlade s ním pri výkone súdnych funkcií, pričom sudcovia sa nebudú zapájať do žiadnej činnosti spôsobilej zasiahnuť do výkonu súdnych funkcií alebo zoslabiť dôveru v ich nezávislosť.

Princíp sudcovskej nestrannosti (čl. 4) stanovuje, že sudcovia sú nestranní a pri výkone svojich funkcií budú dbať aj o vonkajšie prejavy nestrannosti. Rešpektujúc tento princíp sú sudcovia povinní vyhýbať sa akémukoľvek konfliktu záujmov a tiež situáciám, ktoré by mohli byť vnímané tak, že vyvolajú konflikt záujmov. K rešpektovaniu princípov nezávislosti a nestrannosti sú sudcovia zaviazaní tiež pri svojich verejných prejavoch a združovaní (čl. 9), pretože ich môžu vykonávať len pokiaľ sú zlučiteľné s ich úradom a nezasahujú do sudcovskej nezávislosti a nestrannosti. Sudcovia sa môžu zúčastňovať verejných debát týkajúcich sa právnych subjektov, súdnictva alebo jeho administratívy, ale nebudú komentovať nerozhodnuté veci a vyhnú sa výrokom, ktoré by mohli ohroziť dôstojnosť a dobré meno Súdu. Pokiaľ ide o mimosúdne aktivity (čl. 10), sudcovia sú povinní zdržať sa ich výkonu, pokiaľ by boli nezlučiteľné s ich súdnymi funkciami, ako aj s účinným a včasným fungovaním Súdu, prípadne by mohli zasiahnuť alebo sa možno rozumne domnievať, že zasiahnu do ich nezávislosti a nestrannosti. Rešpektovanie sudcovskej integrity (čl. 5) sudcov zaväzuje správať sa bezúhonne a čestne v súlade so svojim postavením a tak posilňovať verejnú dôveru v súdnictvo. V dôsledku toho sudcovia nesmú priamo a ani nepriamo prijímať dary, výhody, privilégiá alebo odmeny, ktoré by mohli byť posudzované tak, že ich účelom bolo ovplyvniť výkon súdnych funkcií.

Etické princípy správania sa sudcov v súvislosti a počas súdneho konania sú upravené v čl. 6 (Dôvernosť), čl. 7 (Pracovitosť) a čl. 8 (Správanie sa sudcov počas pojednávania). Princíp dôvernosti sudcom ukladá, aby ho rešpektovali v priebehu konzultácií týkajúcich sa súdnych funkcií a rešpektovali utajenosť pojednávania. Pokiaľ ide o princíp usilovnosti, sudcom sa pri výkone úloh ukladá pracovať usilovne a vynakladať profesionálne úsilie na plnenie

svojich povinností riadne a včas. Aj všetky meritórne rozhodnutia a akékoľvek ďalšie súdne rozhodnutia sú sudcovia povinní doručovať v primeranej lehote, pričom pre riadny chod úradu sú povinní prijímať všetky rozumné opatrenia na udržanie a zvyšovanie znalostí, odborných spôsobilostí a personálnych kvalít. Napokon, počas pojednávania sú sudcovia povinní udržiavať poriadok, postupovať v súlade s uznávanými dobrými mravmi, zostávať trpezliví a zdvorilí voči účastníkom konania a verejnosti a požadovať od nich, aby sa správali rovnako. Sudcovia budú postupovať ostražite pri kladení otázok svedkom alebo obetiam v súlade s Pravidlami, pričom osobitnú pozornosť budú venovať právam účastníkov na rovnakú ochranu a výhody vyplývajúce z právnych pravidiel. Napokon, sudcovia sú povinní vyhnúť sa správaniu alebo komentárom, ktoré sú rasistické, sexistické alebo inak ponižujúce a zabezpečiť, aby sa ktorýkoľvek účastník takýchto komentárov alebo správania zdržal.

4.7. Kódex súdneho správania Karibského súdneho dvora

Prvý rozdiel, ktorý možno zaregistrovať pri porovnaní Kódexu súdneho správania Súdu karibského spoločenstva (ďalej len „Kódex“) s už spomenutými kódexami, spočíva v podrobnejšej úprave viacerých správaní sudcov spôsobilých porušiť princípy súdnej etiky. Ďalším špecifikom je, že pri niektorých konaniach narušujúcich etické princípy možno (za splnenia určitých podmienok) v súdnom konaní naďalej pokračovať. V preambule Kódexu sa zdôrazňuje, že princípy a pravidlá v ňom uvedené majú za cieľ vytvoriť štandardy etického správania sudcov, pričom k ich uplatneniu dochádza pri zohľadnení všetkých relevantných skutočností konkrétneho prípadu a rešpektovaní súdnej nezávislosti a právnych predpisov. Ich cieľom je poskytnúť usmernenie sudcom a vytvoriť potrebnú štruktúru na úpravu sudcovského správania. Samotný Kódex obsahuje celkom sedem princíпов, pričom ich súčasťou je kratší alebo dlhší zoznam tých správaní sudcov, ktoré ich porušujú. Najdlhší zoznam (celkom 24 položiek) je pripojený

k prvému princípu „Vhodnosť správania sa sudcov“. Úvodom sa zdôrazňuje, že sudca ako subjekt stálej pozornosti verejnosti je povinný zaviazat' sa k osobným obmedzeniam, ktoré by pre ostatných mohli byť považované za obťažujúce, pričom jeho konanie musí byť v súlade s dôstojnosťou sudcovského úradu. Ďalšia skupina zakázaných konaní sa týka vzťahov sudcov k rôznym kategóriám osôb, ktoré by mohli narušiť etický princíp vhodnosti jeho správania. Príkladne možno uviesť záväzok sudcov vyhýbať sa osobným vzťahom s členmi právnických profesií, ktorí vystupujú pred Súdom, kde sudca pôsobí, pokiaľ by mohli zakladať podozrenie z protekcionárstva alebo ohrozovať ich nestrannosť. S výnimkou mimoriadnych okolností a nevyhnutnosti sa sudca nebude zúčastňovať súdneho konania, v ktorom príslušník jeho rodiny vystupuje ako zástupca sporovej strany alebo je s prerokovaným prípadom spojený inak. Sudca je tiež povinný vyhýbať sa tomu, aby vo svojej rezidencii prijímal členov právnickej komunity alebo klientov za okolností, ktoré by mohli vyvolať podozrenie z nevhodnosti takéhoto správania. Povinnosťou sudcu je tiež nedovoliť členom svojej rodiny vstup do sociálnych alebo iných vzťahov, ktoré by mohli nevhodne vplývať na jeho sudcovské správanie, prípadne rozhodovanie.

Viacero konkrétnych ustanovení Kódexu sa týka politicky zameraných aktivít sudcov. Podobne ako pri iných kódexoch sa sudcom ukladá, aby od momentu svojho menovania ukončili všetky politické aktivity vrátane členstva v politických stranách, podpory finančných fondov politických strán, finančných príspevkov v rámci politických kampaní, ako aj verejnej účasti na akciách politických strán. Sudca by sa mal tiež zdržať členstva v iných skupinách a organizáciách, ako aj účasti na verejných diskusiách, ktoré by mohli podkopať dôveru v jeho nestrannosť a vo vzťahu k veciam, ktoré boli predložené súdu. Nie je však vylúčené členstvo v sudcovských asociáciách, prípadne iných organizáciách reprezentujúcich záujmy sudcov, prehľbujúcich sudcovskú výchovu a tréning, a chrániacich sudcovskú nezávislosť. Z inej ako politickej oblasti sa sudcovi zakazuje výkon exekučnej a zvereneckej činnosti, ako aj predchádzajúcej právnej profesie.

Pokiaľ ide o dovolené činnosti, sudcovia sa môžu venovať publikovaniu, prednáškam, vyučovaniu a iným aktivitám týkajúcich sa práva, právneho systému, súdnej administratívy, a zúčastňovať sa verejných vypočutí pred oficiálnymi orgánmi vo veciach týkajúcich sa práva, právneho systému a súdnej administratívy. Takisto sa im povoľuje členstvo v orgánoch, cieľom ktorých je zlepšenie právneho poriadku, právneho systému a súdnej administratívy. Medzi dovolené vonkajšie aktivity netýkajúce sa práva a právnych otázok patrí právo sudcu vyjadrovať sa verejne k neprávny otázkam a zúčastňovať sa na historických, vyučovacích, kultúrnych, športových, sociálnych podujatiach a na charitatívnych aktivitách, pokiaľ sa nedotýkajú dôstojnosti súdneho úradu a výkonu súdnych funkcií. V súvislosti s výkonom takýchto činností môže sudca dostať odmeny alebo náhrady, pokiaľ sú poskytnuté v rozumnom rozsahu a nemôžu vyvolať dojem, že sa nimi ovplyvňuje výkon sudcovských funkcií. Napokon, pokiaľ ide o prijímanie rôznych výhod, sudca a ani členovia jeho rodiny nebudú požadovať a ani prijímať dary, dedičstvá alebo pôžičky s cieľom niečo vykonať alebo sa zdržať určitého konania v súvislosti s výkonom sudcovskej funkcie. Ak je to v súlade s právom, sudca môže príležitostne prijať malý spomienkový darček alebo výhodu, pokiaľ neexistuje rozumný dôvod pre presvedčenie, že boli poskytnuté za účelom ovplyvnenia pri výkone funkcie.

Obsahom druhého princípu je nezávislosť sudcov, v súlade s ktorou sú povinní ju dodržiavať ako z individuálnych, tak aj inštitucionálnych aspektov. V dôsledku toho je sudca povinný vykonávať svoju funkciu nezávisle a výlučne na základe vlastného zhodnotenia faktov prípadu a svedomitého výkladu práva. Voči sudcovi treba považovať za vylúčené akékoľvek vonkajšie vplyvy, tlaky, hrozby alebo zasahovanie ako priame, tak aj nepriame, pochádzajúce z akýchkoľvek zdrojov a dôvodov. Sudca je povinný odmietnuť akékoľvek pokusy o ovplyvňovanie svojich rozhodnutí (vrátane tých od kolegov z vlastného súdu), pokiaľ pochádzajú mimo rámca riadneho výkonu jeho súdnych povinností. Tretí princíp sa stručne venuje bezúhonnosti sudcov, ktorá je životne dôležitá pre riadny výkon súdneho úradu. V súlade s ním je sudca

povinný správať sa tak, aby utvrdzoval dôveru verejnosti v bezúhonnosť súdnictva, pretože spravodlivosť musí byť nielen vykonávaná, ale musí byť aj navonok zjavné, že vykonávaná je. Obsahovo rozsiahlejší je princíp nestrannosti, ktorý je považovaný za kľúčový pre riadny výkon súdnej moci, pretože sa nevzťahuje len na proces prípravy rozhodnutia, ale aj na celé konanie, ktoré predchádzalo jeho prijatiu. V súlade s ním je sudca povinný vykonávať svoje povinnosti bez akýchkoľvek predsudkov, zaujatosti a vedomého prospechu. Ako na súde, tak aj mimo neho je povinný správať sa tak, aby udržiaval a posilňoval dôveru verejnosti k právnickej profesii a dôveru sporových strán v nestrannosť sudcov a súdnictva. Viaceré súčasti tohto princípu sa vzťahujú na podmienky a okolností vylúčenia sudcu z konania. Ako všeobecné pravidlo platí, že pokiaľ je to rozumné, sudca je povinný minimalizovať okolnosti, v dôsledku ktorých by bolo nutné jeho vylúčenie z pojednávania a rozhodovania. Počas súdneho konania alebo pred ním sudca vedome neurobí žiadne vyjadrenie, ktoré by mohlo byť považované za zjavné alebo pravdepodobne ovplyvňujúce výsledok konania alebo jeho „fair“ priebeh. Takéto vyjadrenia sudcov sú vylúčené aj voči verejnosti. Sudca rozhodne o svojom vylúčení z konania vtedy, ak nie je schopný rozhodnúť vec nestranne alebo ak by každá rozumne mysliača a informovaná osoba nadobudla presvedčenie, že v konkrétnej veci nie je nestranný. Pokiaľ ide o konkrétnejšie dôvody vylúčenia, patrí k nim zaujatosť sudcu vo vzťahu k účastníkovi konania alebo osobná znalosť sporných dôkazných prostriedkov, ďalej skutočnosť, že sudca predtým pôsobil ako právny zástupca alebo svedok v sporovej veci pred súdom, a tiež, že sudca alebo členovia jeho rodiny majú ekonomický záujem na výsledku konania. Sudca je povinný súd sám informovať o osobných alebo zvereneckých finančných záujmoch a je povinný zisťovať aj finančné záujmy členov svojej rodiny. Osobitný aspekt tohto princípu umožňuje, aby sudca sám zverejnil dôvody, ktoré zakladajú jeho vylúčenie; ak však strany, ktoré o nich boli informované, písomne súhlasili (bez účasti sudcu), že sa môže naďalej zúčastňovať súdneho pojednávania, môže tak urobiť. Vylúčenie sudcu sa nepožaduje ani vtedy, pokiaľ sa v nutnom

prípade vyžaduje jeho rozhodnutie v situácii, keď ho iný sudca nemôže zákonne nahradiť alebo ak by za naliehavých okolností jeho neprítomnosť mohla viesť k justičnému omylu. Aj v takýchto prípadoch je však sudca povinný oboznámiť sporové strany s každým dôvodom svojho vylúčenia a zabezpečiť, že jeho oznámenie bolo písomne zachytené.

Piaty princíp sa týka rovnosti a jeho cieľom je zabezpečiť rovnosť zaobchádzania so všetkými účastníkmi konania, pričom ho treba považovať za nevyhnutný predpoklad riadneho výkonu povinností vyplývajúcich zo súdneho úradu. Pri výkone sudcovskej funkcie sudca nebude ani slovami a ani správaním prejavovať zaujatosť a predsudky voči žiadnej osobe alebo skupine osôb na základe ich rasy, farby pokožky, pohlavia, náboženstva, kasty, veku, rodinného postavenia, sexuálnej orientácie a sociálneho a ekonomického postavenia. Sudca takisto nedovolí súdnym zamestnancom alebo iným osobám, ktoré podliehajú jeho kontrole, aby rozlišovali medzi osobami alebo skupinami osôb na základe uvedených kritérií a takisto bude vyžadovať od právnych zástupcov, aby sa v konaní pred súdom zdržali takéhoto rozlišovania. Pokiaľ ide o prejav tohto princípu, v mimosúdnej činnosti sudcovi sa zakazuje členstvo alebo spojenie s organizáciou alebo spoločenstvom, ktoré praktizujú nespravodlivú diskrimináciu takým spôsobom, že by to mohlo zbrzdiť alebo zmariť súdne konanie.

Šiesty princíp sa týka kompetentnosti a pracovitosti sudcov, ktoré sú považované za predpoklad riadneho výkonu súdneho úradu. Úvodom ich charakteristiky sa zdôrazňuje, že sudcovské povinnosti majú prednosť pred ostatnými a že sudca je povinný venovať ich výkonu všetko odborné úsilie. Sudcovské povinnosti je potrebné chápať široko, nakoľko nezahŕňajú len aktivity v rámci pojednávania a prípravy rozhodnutí, ale aj všetky ďalšie činnosti týkajúce sa súdnej funkcie a fungovania súdu. Podľa uvedených princípov je sudca povinný vykonávať sudcovské funkcie efektívne, vrátane doručovania prijatých rozhodnutí v rozumných lehotách a udržiavať a prehlbovať svoje znalosti, odbornú kvalifikáciu a osobné kvality potrebné pre riadny výkon sudcovských povinností. Počas pojednávania je sudca povinný udržiavať poriadok

a spoločenské pravidlá a byť trezlivý, dôstojný a zdvorilý vo vzťahu k právnikom, sporovým stranám, svedkom a ďalším osobám zúčastnených na pojednávaní. Rovnaké správanie je sudca povinný vyžadovať od právnych zástupcov, zamestnancov súdu a iných osôb nachádzajúcich sa pod jeho kontrolou. Napokon, posledný siedmy princíp sa venuje zodpovednosti sudcu a stanovuje, že dodržiavanie etických princípov je podstatné pre účinné naplnenie cieľov Kódexu. Berúc do úvahy povahu súdneho úradu (a s výnimkou stanovenou zákonom), sudcovia nie sú zodpovední za svoje rozhodnutia žiadnemu orgánu alebo inštitúcii, ktoré sú v jurisdikcii Karibského súdneho dvora, hoci za svoje správanie zodpovedajú inštitúciám osobitne zriadeným na vykonávanie a administráciu Kódexu. Tieto inštitúcie poskytujú dôveryhodné prostriedky na posudzovanie a rozhodovanie o žalobách proti sudcom bez ujmy ich nezávislosti. V konaní o takýchto žalobách majú sudcovia právo na riadny proces a ochranu voči kverulantským a nepodloženým žalobám.

4.8. Záver

Na základe uvedeného možno sformulovať viacero stručných záverov. Analýza Burgh-House princípov, ako aj etických kódexov štyroch súdov na jednej strane vykazuje viaceré spoločné črty, ako aj rozdielnosti. Spoločná črta spočíva v uznaní výsadného postavenia princípov nezávislosti a nestrannosti sudcov medzinárodných súdov ako garantov riadneho výkonu medzinárodného súdnictva bez ohľadu na jeho špecifická a tiež ako významného nástroja na posilnenie dôvery verejnosti k medzinárodnému judiciálnemu spôsobu riešenia sporov. Aj niektoré ďalšie pravidlá sú spoločné pre analyzované etické kódexy, napríklad tie upravujúce vonkajšie (externé) činnosti sudcov, ďalej správanie sa sudcov počas pojednávaní voči účastníkom konania a verejnosti, rešpektovanie dôvernosti súdnych porád a konaní a pod. Rozdiely medzi nimi spočívajú jednak v počte etických princípov, tak aj v podrobnostiach úpravy ich obsahu a identifikácie tých (takých) konaní sudcov, ktoré sa považujú za ich porušenie. Tieto rozdiely vyplývajú jednak z odlišného prístupu súdov k miestu

a významu etických princípov ako pomerne stručne formulovaných usmernení s minimom ich konkretizácie vo vzťahu k dovoľeným či zakázaným správaniam sa sudcov (v takomto prípade sú takéto konania sudcov postupne identifikované na *ad hoc* základni a v rámci konkrétnych prípadov) alebo usmernení s pomerne rozsiahlym výpočtom dovoľených a zakázaných konaní sudcov, a to aspoň u niektorých princípov. Analýza kódexov potvrdzuje, že je možná aj kombinácia oboch prístupov v rámci jedného etického kódexu a vo vzťahu ku konkrétnym etickým princípom. Rozdielny prístup možno v kódexoch zaznamenať aj pri úprave procesných postupov a pravidiel, účelom ktorých je zabezpečiť účinnosť princípov nezávislosti a nestrannosti v praxi.²⁵⁵ Okrem ich viac či menej podrobnej úprave je užitočné zdôrazniť aj potrebu, aby na etické „prešľapy“ sudcov mohli upozorňovať aj účastníci konania a nielen samotní sudcovia a aby konania o nich boli transparentné a „fair“ povahy.

²⁵⁵ Pokiaľ majú byť princípy nezávislosti a nestrannosti skutočne účinné je potrebné vytvoriť dostupné mechanizmy pre zabezpečenie ich účinnosti-tieto by sa mali vzťahovať na všetkých, ktorí sú týmito princípmi dotknutí (vrátane samotných sudcov), a ktorí by mali vedieť ako a na koho sa s takouto situáciou obrátiť. Bližšie: Pozn. č. 244, s. 250.

ZÁVEROM

Regionalizmus, ako fenomén 20. storočia, má zásadný vplyv na mnohé aspekty medzinárodného práva. Osobitný vplyv má na regionálne súde, ktorých význam ako prostriedku pokojného riešenia sporov narastá. Napriek skutočnosti, že sú regionálne súde nerovnako geograficky rozšírené a účinné, predstavujú stabilný a stabilizujúci segment súčasného regionalizmu.

Význam regionálnych súdov spočíva v niekoľkých rovinách. Prvou rovinou je samotné urovnávanie sporov, ktoré môžu vzniknúť medzi členskými štátmi regionálnej organizácie, prípadne medzi členským štátom a samotnou organizáciou. Druhou rovinou je efektívne vykonávanie právoplatných rozhodnutí daných súdov, čo zároveň predstavuje podstatný zásah do suverenity členského štátu. Dohľad nad výkonom rozhodnutí regionálnych súdov je zverený buď osobitnému orgánu alebo ostáva v rukách samotného súdu. Pre efektívnu ochranu a implementáciu medzinárodného regionálneho práva je dôležité, aby rozhodnutia regionálnych súdov boli riadne vykonané v rámci vnútroštátneho práva. Mimoriadny význam zohrávajú regionálne súde pri odstraňovaní rozporov medzi vnútroštátnym a medzinárodným právom. V neposlednom rade regionálne súde svojou činnosťou zabezpečujú zachovávanie a rešpektovanie hodnôt regionálnej organizácie. Na to, aby regionálne súde riadne fungovali, je nevyhnuté, aby bola zabezpečená ich nezávislosť a nestrannosť. Dôvodom, prečo sú subjekty medzinárodného práva ochotné predložiť svoj spor pred regionálny súd, je prítomnosť medzinárodného dohľadu a právnej istoty, ktorú regionálne súde prinášajú prostredníctvom ich rozhodovacej činnosti. K pozitívnym prínosom regionálnych súdov patrí posilňovanie *rule of law*, regionálnej integrácie, ako aj samotný dôraz na pokojné riešenie sporov, ktoré je základom medzinárodného práva. Fungovanie regionálnych súdov môžeme považovať za prejav najvyššej formy regionálnej spolupráce medzi štátmi, ktoré v rámci nej na seba prevzali nielen záväzky, ale sú

ochotné sa podriadiť preskúmaniu ich dodržiavania zo strany regionálneho súdu.

Regionálne sudy sú prístupné nielen pre členské štáty, ale aj pre jednotlivcov. Z hľadiska iniciácie súdneho konania rozlišujeme dva druhy regionálnych súdov, a to regionálne sudy venujúce sa problematike ochrany ľudských práv a regionálne sudy zaoberajúce sa agendou regionálnej organizácie. V prvom prípade ide o sudy založené osobitnou medzinárodnou zmluvou, ktorá dáva jednotlivcovi možnosť podať žalobu voči členskému štátu z dôvodu porušenia jeho ľudských práv. V druhom prípade sa jednotlivec môže obrátiť na regionálny súd so žalobou voči organizácii, avšak v prípade Súdneho dvora COMESA a Súdneho dvora Andského spoločenstva môže jednotlivec podať žalobu aj voči členskému štátu.

S možnosťou jednotlivca vystupovať v spore pred regionálnym súdom je nevyhnutne spojený inštitút účinného prostriedku nápravy a práva na spravodlivý proces. Spoločným znakom všetkých skúmaných prameňov je usporiadanie vnútorného vzťahu medzi právom na účinný prostriedok nápravy a právom na spravodlivý proces, kde právo na spravodlivý proces predstavuje „čiasťkovú“ formu realizácie práva na účinný prostriedok nápravy. K aktivácii účinkov ochrany poskytovanej uvedeným právom musí predchádzať požiadavka ochraňovať iné (porušené) právo ochraňované prostriedkom práva na účinný prostriedok nápravy. K zárukám práva na spravodlivé súdne konanie patria nezávislý a nestranný súd, ktorý bol vopred zriadený právnym predpisom. Súčasťou práva na spravodlivý proces patrí požiadavka na konanie v primeranej lehote. Regionálne sudy zohľadňujú zložitosť prejednávanej veci, jej význam pre dotknutú osobu ako aj správanie účastníkov konania a príslušných orgánov. V neposlednom rade je dôraz kladený aj na požiadavku verejného prejednanie veci a verejného vyhlásenia rozsudku, ktorá je základom rozhodovania európskych súdov, avšak v prípade Súdneho dvora Africkej únie, takáto požiadavka absentuje.

S inštitútom účinnej súdnej ochrany práv jednotlivca je späté konanie o prejudiciálnej otázke, ktorého význam spočíva

v jednotnom výklade a účinnej aplikácii právnych pravidiel regionálnych organizácií na území všetkých členských štátov. Okrem toho sa konanie o prejudiciálnej otázke podieľa na vnútornej koherencii a aj autonómii právneho poriadku vytvoreného na regionálnej úrovni. Spomínaný inštitút prispieva k efektívnemu uplatňovaniu *rule of law*, a to jednak súdnym prieskumom súladu právnych aktov inštitúcií regionálnej organizácie a členských štátov so zakladajúcimi zmluvami. V rámci regionálneho súdництва existuje niekoľko modelov konania o prejudiciálnej otázke. Ako najúčinnejší model je považovaný ten, ktorého rozhodnutia sú záväzné a pôsobia *erga omnes*.

Miesto a význam regionálneho súdництва je do značnej miery ovplyvnené aj aplikáciou etických pravidiel sudcov regionálnych súdov. Etické pravidlá vo všeobecnosti upravujú vonkajšie činnosti sudcov, správanie sa sudcov počas pojednávaní voči účastníkom konania a verejnosti, ako aj rešpektovanie dôvernosti súdnych porád a konaní. Klúčovými zásadami, na ktorých spočívajú analyzované súdy, sú princípy nezávislosti a nestrannosti sudcov. V rámci jednotlivých regionálnych súdov existujú mnohé rozdiely, ktoré súvisia najmä s počtom uplatňovaných etických princíпов, podrobnosti úpravy ich obsahu, ako aj identifikáciou ich porušení. Rozdiely taktiež existujú v procesných postupoch a pravidlách, účelom ktorých je zabezpečiť účinnosť princíпов nezávislosti a nestrannosti v praxi. Pre upevnenie miesta a významu regionálnych súdov je podľa nášho názoru nevyhnutné, aby aj účastníci konaní mohli poukazovať na etické prešľapy sudcov, čo má vplyv aj na inštitút práva na spravodlivý proces.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

1. A preliminary Survey of Legislation Around the World. Dostupné online: http://iccnow.org/documents/AI_Universal_Jurisdiction.pdf (cit. 18.10.2018).
2. African court on Human and Peoples' Rights. Dostupné online: <http://www.african-court.org/en/> (cit. 18.10.2018).
3. Agreement Establishing the Caribbean Court of Justice. Dostupné online: http://www.caribbeancourtofjustice.org/wp-content/uploads/2011/09/ccj_agreement.pdf (cit. 18.10.2018).
4. ALLAN, T.R.S.: *Constitutional Justice: a Liberal Theory of the Rule of Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001, 331 s. ISBN: 0-19-829830-7.
5. ALTER, K. J., HOOGHE, L.: Regional Dispute Settlement systems. In: BÖRZEL, T. A.: RISSE, T. (eds.): *Oxford Handbook of Comparative Regionalism*. Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 542. Dostupné online: <http://faculty.wcas.northwestern.edu/~kal438/Karen%20Alter2/Recent%20&%20In%20Progress%20files/2015RegionalDisputeSettlementAlterHooghe.pdf> (cit. 18.10.2018).
6. American Convention on Human Rights. Dostupné online: http://www.hrcr.org/docs/American_Convention/oashr.html (cit. 18.10.2018).
7. Andean Subregional Integration Agreement „Cartagena Agreement“. Dostupné online: https://idatd.cepal.org/Normativas/CAN/Ingles/Cartagena_Agreement.pdf (cit. 18.10.2018).
8. Appellate Jurisdiction Judgments. Dostupné online: <http://www.cci.org/judgments-proceedings/appellate-jurisdiction-judgments> (cit. 18.10.2018).
9. AUGUSTO, A., TRINDADE, C.: *The Access of Individuals to International Justice*. New York: Oxford University Press, 2011, 272 s. ISBN: 9780199580958.

- 154 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu
10. BABÁKOVÁ, B.: Protokol č. 16 k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. In: *Bulletin. Oddelenie dokumentácie, analytiky a komparatistiky Najvyššieho súdu Slovenskej republiky*, č. 2/2017, ročník: VI., s. 2-9. ISSN: 2453-7705.
 11. BALTHASAR, S.: Locus Standi Rules for Challenges to Regulatory Acts by Private Applicants: the new art. 263(4) TFEU. In: *European Law Review*, 2010, č. 4, s. 542- 550. ISSN 0307- 5400.
 12. The Bangalore Principles of Judicial Conduct. Dostupné online: http://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf (cit. 18.10.2018).
 13. Barbados: Boyce and Joseph v. The Queen (2004) UKPC 32. Dostupné online: <https://case-law.vlex.co.uk/vid/-54063529> (cit. 18.10.2018).
 14. BASCH, F.: Doctrine of the Inter-American Court of Human Rights Regarding States' Duty to Punish Human Rights Violations and Its Dangers. In: *American University International Law Review*, Vol. 23, Issue 1, 2007. Dostupné online: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1019&context=auilr>(cit. 18.10.2018).
 15. BENKO, R.: Konanie o prejudiciálnej otázke ako prostriedok účinného uplatňovania „rule of law“. In: MAJERČÁK, T. (ED.): *Ústavné dni – Implementácia rozhodnutí medzinárodných súdnych orgánov vnútroštátnymi súdmi a inými orgánmi verejnej moci – V- ústavné dni*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2016, , s. 200 – 216. ISBN: 978-80-8152-476-9.
 16. BENKO, R.: Zodpovednosť členského štátu za škodu spôsobenú jednotlivcovi porušením práva EÚ zo strany vnútroštátnych súdov. In: *Dny práva 2015: Časť VII. Odpovednosť štátů, mezinárodních organizací, resp. Evropské unie za újmu/škodu způsobenou jednotlivcům protiprávním*

- výkonem moci či jejím selháním. Brno: Masarykova Univerzita, 2016, s. 24 – 43. ISBN: 978-80-210-8198-7.
17. BIONDI, A.: How to Go Ahead as an EU Law National Judge? In: *European Public Law*, 15, č. 2, 2009, s. 225- 238. ISSN: 1354-3725.
 18. BOBEK, M., KOMÁREK, J., PASSER, J.M., GILLIS, M.: *Předběžná otázka v komunitárním právu*. Praha: Linde Praha, a.s. Právnické a ekonomické nakladatelství a knihkupectví Bohumily Hořínkové a Jana Tuláčka, 2005, 525 s. ISBN: 80-7201-513-3.
 19. BROWN, C.: The Evolution and Application of Rules Concerning Independence of the “International Judiciary”. In: *Law & Practice of International Courts and Tribunals*, vol. 2, issue 1, 2003, s. 63-96. ISSN: 1569- 1853.
 20. BURGORGUE-LARSEN, L.: Le fait regional dans la juridictionnalisation du droit international. In: *La juridictionnalisation du droit international. Societé française pour le droit international*, Paríž, 2003, 46 s. ISBN:2-233-00423-X.
 21. Caribbean Community. Dostupné online: <http://www.caricom.org/> (cit. 18.10.2018).
 22. CASERTA, S., MADSEN, M.R.: Between Community Law and Common Law: The Rise of the Caribbean Court of Justice at the Intersection of Regional Integration and Post-Colonial Legacies. Dostupné online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2528978 (cit. 18.10.2018).
 23. Cases in Supervision Stage. Dostupné online: http://www.corteidh.or.cr/cf/jurisprudencia2/casos_en_eta_pa_de_supervision.cfm?lang=en (cit. 18.10.2018).
 24. CCJ Original Jurisdiction Rules – 2017. Dostupné online: <http://www.caribbeancourtofjustice.org/wp-content/uploads/2011/06/OJR-2017-1.pdf> (cit. 18.10.2018).
 25. Code of professional conduct for counsel appearing before the international tribunal (ICTY).

- 156 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu
26. Community Court of Justice- ECOWAS. Dostupné online: www.courtecowas.org (cit. 18.10.2018).
 27. Consolidated Text of the Treaty of the Southern African Development Community. Dostupné online: [http://www.sadc.int/files/5314/4559/5701/Consolidated Text of the SADC Treaty - scanned 21 October 2015.pdf](http://www.sadc.int/files/5314/4559/5701/Consolidated_Text_of_the_SADC_Treaty_-_scanned_21_October_2015.pdf) (cit. 18.10.2018).
 28. Constitutive Act of the African Union. Dostupné online: https://au.int/sites/default/files/pages/32020-file-constitutiveact_en.pdf (cit. 18.10.2018).
 29. CRYER, R.: International Criminal Law vs State Sovereignty: Another Round? In: *European Journal of International Law*, vol. 16, č.5, 2005, s. 979-1000. Dostupné online: <https://academic.oup.com/ejil/article/16/5/979/496087> (cit. 18.10.2018).
 30. DE BÚRCA, G.: Introduction. In: DE BÚRCA, G., WEILER, J.H.H. (Eds.): *The European Court of Justice*. New York: Oxford University Press, 2001, 260 s. ISBN: 9780199246021.
 31. Dohoda o Súdnom dvore Ekonomického a monetárneho spoločenstva strednej Afriky.
 32. DOUGAN, M.: The Treaty of Lisbon 2007: Winning Minds, not Hearts. In: *Common Market Law Review*, 45, 2008, s. 617- 703. ISSN: 1875-8320.
 33. ELBERT, L.: Mechanizmy dohľadu nad výkonom ľudsko-právnych rozhodnutí regionálnych súdov vo vnútroštátnom práve. In: *Miesto, úloha a význam vnútroštátneho práva pri zabezpečovaní plnenia záväzkov vyplývajúcich z medzinárodného práva a európskeho práva: zborník vedeckých prác doktorandov a mladých vedeckých pracovníkov*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2018, s. 156- 166. ISBN: 978-80-8152-598-8.
 34. ELBERT, L.: Regionalism and the rule of law. In: KLUČKA, J., ELBERT, L.: *Regionalism and Its Contribution to General International Law*. Košice: UPJŠ in Košice, 2015, s. 117- 152. ISBN: 978-80-8152-316-8.

35. Ensuring an effective role for the Security Council in the maintenance of the international peace and security, particularly in Africa (SC Res. S/RES/1318 (2000)).
36. European Court of Human Rights. Dostupné online: <http://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=court&c> (cit. 18.10.2018).
37. FADIER, A.: TEPESA BRIEF: Obstacles to overcome in EU's accession to the European Convention of Human Rights. Dostupné online: <http://www.tepsa.eu/download/TEPSA%20brief%20by%20Agathe%20Fadier%2015122010.pdf> (cit. 18.10.2018).
38. FANENBRUCK, Ch., MEIßNER, L.: Supranational Courts as Engines for Regional Integration? Dostupné online: http://www.polsoz.fu-berlin.de/en/v/transformeurope/publications/working_paper/wp/wp66/WP-66-Fanenbruck_Meissner_WEB.pdf (cit. 18.10.2018).
39. Final Communiqué of the 32nd Summit of SADC Heads of State and Government, Maputo, Mozambique, August 18, 2012, para. 24. Dostupné online: https://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Generic/Documents/Communique_32nd_Summit_of_Heads_of_States.pdf (cit. 18.10.2018).
40. FLAUSS, J.-F.: Le droit de recours individuel devant la Cour européenne des droits de l'Homme. Le protocole N°9 à la Convention européenne des droits de l'Homme. In: *Annuaire Français de Droit International*; 1999, s. 507– 519. Dostupné online: https://www.persee.fr/doc/afdi_0066-3085_1990_num_36_1_2976 (cit. 18.10.2018).
41. GOLDSTONE, R. J.: International Judges: Is there a Global Ethic? In: *Ethics & International Affairs*, September 2015. Dostupné online: <https://www.ethicsandinternationalaffairs.org/2015/international-judges-global-ethic/> (cit. 18.10.2018).

- 158 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu
42. HOLLÄNDER, P.: *Základy všeobecné štátovedy*. 3.vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 430 s. ISBN: 978-80-7380-395-7.
 43. Human Rights Watch: World Report 2018: Events of 2017. Dostupné online: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/201801world_report_web.pdf (cit. 18.10.2018).
 44. CHAEVA, N.: The Russian Constitutional Court and its Actual Control over the ECtHR Judgment in Anchugov and Gladkov. *EJIL: Talk!, Blog of the European Journal of International Law*. Dostupné online: <https://www.ejiltalk.org/the-russian-constitutional-court-and-its-actual-control-over-the-ecthr-judgement-in-anchugov-and-gladko/> (cit. 18.10.2018).
 45. Charta základných práv Európskej únie. *Ú. v. ES C 202, 07.06.2016, p. 391-407*.
 46. Charter of the Islamic Conference. In: UNTS, no. 13039. Dostupné online: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20914/volume-914-I-13039-English.pdf> (cit. 18.10.2018).
 47. Charter of the Organization of American States. In: UNTS, vol. 119, no. 1609. Dostupné online : <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20119/volume-119-I-1609-English.pdf> (cit. 18.10.2018).
 48. ILC: Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of international law: Report of Study Group of ILC (M. Koskenniemi), Geneva, 2006. (Doc. A/CN.4/L.702).
 49. ICC: Cases. Dostupné online: <https://www.icc-cpi.int/Pages/cases.aspx> (cit. 18.10.2018).
 50. Inter- American Court of Human Rights. Dostupné online: <http://www.corteidh.or.cr/index.php/en>(cit. 18.10.2018).
 51. Inter-American Court of Human Rights: Rule of Procedure. Dostupné online: http://www.corteidh.or.cr/sitios/reglamento/nov_2009_ing.pdf (cit. 18.10.2018).

52. JACKSON, M.: Regional Complementarity: The Rome Statute and Public International Law. Dostupné online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2774338(cit. 18.10.2018).
53. KLUČKA, J.: Treaty and Institutional Regionalism. In: KLUČKA, J., ELBERT, L.: *Regionalism and Its Contribution to General International Law*. Košice: UPJŠ in Košice, 2015, s. 39- 83. ISBN: 978-80-8152-316-8.
54. KLUČKA, J.: International organisations as new subjects of international law and its institutionalization. In: KLUČKA, J., ELBERT, L.: *Regionalism and Its Contribution to the General International Law*. Košice: UPJŠ in Košice, 2015, s. 13- 17. ISBN: 978-80-8152-316-8.
55. KLUČKA, J.: Medzinárodnoprávna subjektivita jednotlivca v súčasnom medzinárodnom práve. In: *Acta iuridica Cassoviensia*, 24, 2000, s. 11. ISBN: 80-7097-393-5.
56. KLUČKA, J.: The Significance of Principles of International Law for Interpretation and Application of International Treaties. In: *Czech Yearbook of International Law: Application and Interpretation of International Treaties*, Volume VIII, 2017, s. 168 – 176. ISBN/EAN: 978-90-824603-5-3.
57. KLUČKA, J.: Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve. In: *Právny obzor*, 2012, ročník: 95, č. 2, s. 125-136. ISSN: 0032- 6984.
58. KLUČKA, J.: Regionalizmus a medzinárodné právo. In: KLUČKA, J. a kol.: *Regionalizmus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo*. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2015, s. 22- 36. ISBN: 978-80-8152-354-0.
59. KLUČKA, J., MAZÁK, J. a kol.: *Základy európskeho práva*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r.o., 2004, 536 s. ISBN 80-8078-005-6.
60. KMEC, J. et al.: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání*. Praha: C. H. Beck, 2012, 1696 s. ISBN: 978-80-7400-365-3.
61. Kódex správania členov Súdneho dvora EU (C2007/223/01, OJ C 223, 22.09.2007, s. 1-2).

- 160 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu
62. KUBALA, J.: Obsah pojmu „účinný“ v článku 47 Charty základných práv Európskej únie. In: *Nová Európa – Výzvy a očakávania. Výzvy pre medzinárodnoprávnu a európsku ochranu ľudských práv v podmienkach novej Európy: zborník vedeckých prác z vedeckej konferencie*. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2016, s. 37 – 56.
 63. KUBALA, J.: Právo na účinný prostriedok ochrany základných práv: 3D úroveň na úvahu. In: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, roč. 6, č. 1, 2018, s. 13-23. ISSN: 1339-3995.
 64. LAZORČÁKOVÁ, T.: Locus standi mimovládnych organizácií pred Európskym súdom pre ľudské práva v oblasti ľudských práv. In: *Výmožiteľnosť práva v kontexte vývoja spoločnosti – právne, historické a politologické východiská a problémy aplikačnej praxe: recenzovaný zborník vedeckých prác*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017, s. 265-277. ISBN: 978-80-8152-492-9.
 65. LAZORČÁKOVÁ, T.: Prístup mimovládnych organizácií a jednotlivcov k africkému systému ľudských práv. In: *STUDIA IURIDICA Cassoviensia*, 2017, č. 2, s. 13 – 24. ISSN: 1339-3995.
 66. Letecká udalosť z 10. augusta 1999 (Pakistan v. India) (2000 I.C.J. 12), ods. 53.
 67. LEKKOU, E.: The national identity, in the service of national identity. In: *Freedom, Security and Justice: European Legal Studies*, 2017, n. 3, s. 132- 146. ISSN: 2532-2079.
 68. LENAERTS, K.: The rule of law and the coherence of the judicial system of the European Union. In: *Common Market Law Review*, 2007, Vol. 44, Issue 6, s. 1626-1659. ISSN: 1875-8320.
 69. LOCK, T.: EU Accession to the ECHR: Implications for Judicial Review in Strasbourg. In: *European Law Review*, 2010, vol. 35, s. 777. Dostupné online: <http://ssrn.com/abstract=1736602> (cit. 18.10.2018).
 70. LOCK, T.: *The European court of Justice and international courts*. Oxford: Oxford University Press, 2015, 304 s. ISBN 978-01-9966-047-6.

71. MAHONEY, P.: The International Judiciary-Independence and Accountabililty. In: *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, vol. 7, no. 3, 2008, s. 313- 349. ISSN: 1569-1853.
72. Mandate of the Department for the Execution of Judgments of the European Court of Human Rights. Dostupné online: <https://rm.coe.int/16805a997c> (cit. 18.10.2018).
73. Manila declaration on the Peaceful Settlement of International Disputes (GA Res. A/RES/37/10), ods. I (2).
74. MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M. a kol.: *Charta základných práv Európskej únie v konaniach pred orgánmi súdnej ochrany v Slovenskej republike*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016, 256 s. ISBN 978-80-8152-422-6.
75. Mike Campbell (Pvt) Ltd a iní proti Zimbabwe (2/2007) [2008] SADCT 2 (28 November 2008).
76. MOLEK, P.: *Právo na spravедlivý proces*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 576 s. ISBN 978-80-7357-879-4.
77. Montreal Universal Declaration on the Independence of Justice-1983.
78. MUSILA, G.: The right to an effective remedy under the African Charter on Human and Peoples' Rights. In: *African Human Rights Law Journal*, Vol. 6, No. 2, 2006. Dostupné online: <http://www.ahrlj.up.ac.za/issues/2006/volume-6-no-2-2006> (cit. 18.10.2018).
79. Návrhy generálneho advokáta Tesaura z 15. Mája 1997 vo veci Dorsch Consult Ingenieursgesellschaft/Bundesbaugesellschaft Berlin, C-54/96, EU:C:1997:245.
80. Návrhy generálneho advokáta Warnera prednesené 20. septembra 1977, Renato Manzoni proti Fonds national de retraite des ouvriers mineurs, 112/76, EU:C:1977:133.
81. O'KEEFE, R.: Universal Jurisdiction: Clarifying the Basic Concept. Dostupné online: <https://documents.law.yale.edu/sites/default/files/0%27Keefe%20-%20Universal%20Jurisdiction%20-%202004.pdf> (cit. 18.10.2018).

- 162 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu
82. OLINGA, A. D.: La première décision au fond de la Cour africaine des droits de l'homme et des peuples. In: *La Revue des Droits de l'Homme*. 2014, č. 6. Dostupné online: <https://journals.openedition.org/revdh/953> (cit. 18.10.2018).
 83. Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb. o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich.
 84. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 102/1999 Z.z. o Protokole č. 11 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd meniacom kontrolný systém založený Dohovorom.
 85. Pact of the League of Arab States. In: UNTS, vol. 70, 1950, no. 241. Dostupné online: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%2070/v70.pdf>(cit. 18.10.2018).
 86. PECH, L.: *The Rule of Law as a Constitutional Principle of the European Union*. Jean Monnet Working Paper 04/09, NYU School of Law, 2009, 79 s. ISSN: 1087-2221.
 87. PEERS, S. et al.: *The EU Charter of Fundamental Rights - A Commentary*. Oxford: Hart Publishing, 2014, 1936 s. ISBN: 978-18-4946-308-9.
 88. PELLET, A.: Peaceful settlement of international disputes. In: *The Max Planck Encyclopedia of public international law*, vol. VIII. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 201- 224. ISBN: 978-01-9929-168-7.
 89. PIROŠÍKOVÁ, M.: *Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*. Bratislava: EUROIURIS- Európske právne centrum, o.z., 2008, 571 s. ISBN 978-80-9695-545-9.
 90. Pratt and Morgan v. Attorney general of Jamaica (1993) 2 AC 1 (PC) Dostupné online: <http://www.internationalhumanrightsexicon.org/hrdoc/docs/privycouncilpratt.doc>(cit. 18.10.2018).

91. Právne dôsledky pre štáty pokračujúce v prítomnosti v Južnej Afrike v Namíbií (Juhozápadná Afrika) bez ohľadu na rezolúciu Bezpečnostnej rady 276 (1970), I.C.J. Reports 1971, ods. 23, 24.
92. PRECHAL, S.: The Court of Justice and effective judicial protection: what has the Charter changed? In: *Fundamental Rights in International and European Law: Public and Private Law Perspectives*. Hague: Asser Press, 2016, s. 143- 157. ISBN: 978-94-6265-086-2.
93. Press Statement by the Chairperson of the 9th ASEAN Summit and the 7th ASEAN + 3 Summit Bali, Indonesia, 7 October 2003. Dostupné online: http://asean.org/?static_post=press-statement-by-the-chairperson-of-the-9th-asean-summit-and-the-7th-asean-3-summit-bali-indonesia-7-october-2003 (cit. 18.10.2018).
94. Principles and guidelines on the right to a fair trial and legal assistance in Africa. Dostupné online: <http://www.achpr.org/instruments/principles-guidelines-right-fair-trial/> (cit. 18.10.2018).
95. Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. Dostupné online: <https://au.int/en/treaties/protocol-amendments-protocol-statute-african-court-justice-and-human-rights> (cit. 18.10.2018).
96. Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights. Dostupné online: <https://au.int/en/treaties/protocol-statute-african-court-justice-and-human-rights> (cit. 18.10.2018).
97. Protocol on Tribunal in the Southern African Development Community and Rules of Procedure of the Southern African Development Community Tribunal. Dostupné online: http://www.sadc.int/files/1413/5292/8369/Protocol_on_the_Tribunal_and_Rules_thereof2000.pdf (cit. 18.10.2018).
98. Protokol č. 3 o štatúte Súdneho dvora Európskej únie. *Ú. v. EÚ C 202*, 7.6.2016, s. 210.
99. Protokol o Súdnom dvore ECOWAS A/P.I/7/91.

- 164 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu
100. Protokol Súdneho dvora Západoafrickej ekonomickej a monetárnej únie.
 101. REPÍK, B.: *Ľudské práva v súdnom konaní*. Bratislava: MANZ spol. s r. o., 1999, 256 s. ISBN: 80-85719-24-X.
 102. Revised Treaty Establishing the Caribbean and Common Market signed at Chaguaramas. Dostupné online: <http://caricom.org/about-caricom/who-we-are-our-governance/the-revised-treaty/> (cit. 18.10.2018).
 103. Rokovací poriadok Súdneho dvora z 25. septembra 2012 (Ú. v. EÚ L 265, 29.9.2012), zmenený a doplnený 18. júna 2013 (Ú. v. EÚ L 173, 26.6.2013, s. 65) a 19. júla 2016 (Ú. v. EÚ L 217, 12.8.2016, s. 69).
 104. Role of the Judicial Committee of the Privy Council. Dostupné online: <https://www.jcpc.uk/about/role-of-the-jcpc.html> (cit. 18.10.2018).
 105. Rozhodnutie Zhromaždenia hláv štátov a vlád AÚ o vykonaní rozhodnutia Zhromaždenia o zneužívaní princípu univerzálnej jurisdikcie (doc. AssemblyAU/3(XII)), ktorým požiadalo Komisiu AÚ o vypracovanie štúdie o dôsledkoch rozšírenia právomoci súdu o trestnoprávnu právomoc (Assembly/AU/Dec.213 (XII)).
 106. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 7. augusta 1996 vo veci Ferrantelli and Santangelo proti Taliansku, sťažnosť č. 19874/92.
 107. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 8. apríla 2014 vo veci Dhahbi proti Taliansku, sťažnosť č. 17120/09.
 108. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 8. decembra 1983 vo veci Pretto a iní proti Taliansku, sťažnosť č. 7984/77.
 109. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 20. septembra 2011 v spojených veciach Ullens de Schooten a Rezabek proti Belgicku, sťažnosť č. 3989/07 a 38353/07.
 110. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 20. septembra 2012, Titarenko proti Ukrajine, sťažnosť č. 31720/02.

111. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 21. júla 2015, Schipani proti Taliansku, sťažnosť č. 38369/09.
112. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 21. septembra 1993 vo veci Zumtobel proti Rakúsku, sťažnosť č. 12235/86.
113. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 22. októbra 1984 vo veci Sramek proti Rakúsku, sťažnosť č. 8790/79.
114. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 23. júna 2011 vo veci Diallo proti Českej republike, sťažnosť č. 20493/07.
115. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 23. októbra 1985 vo veci Benthem proti Holandsku, sťažnosť č. 8848/80.
116. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 25. februára 1997 vo veci Findlay proti Veľkej Británii, sťažnosť č. 22107/93.
117. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 25. októbra 2007, Efendiyeva proti Azerbajdžanu, sťažnosť č. 31556/03.
118. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 26. februára 1993 vo veci Salesi proti Taliansku, sťažnosť č. 13023/87.
119. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 28. novembra 2002 vo veci Lavents proti Lotyšsku, sťažnosť č. 58442/00.
120. Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 29. apríla 1988 vo veci Belilos proti Švajčiarsku, sťažnosť č. 10328/83.
121. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva zo 17. novembra 2009, Barreto Leiva proti Venezuele.
122. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 18. augusta 2000, vo veci Cantoral-Benavides proti Peru.
123. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 25. novembra 2004, vo veci Berenson-Mejía proti Peru.
124. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 26. júna 1987, sťažnosť č. 7920, Velásquez Rodríguez a ďalší proti Hondurasu.
125. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 26. septembra 2006 vo veci Vargas-Areco proti Paraguaju.
126. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 27. novembra 2013 vo veci J. proti Peru.

- 166 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu
127. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 28. augusta 2013, Constitutional Tribunal (Camba Campos et al.) proti Ekvádoru.
 128. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 30. mája 1999, vo veci Castillo Petruzzi a ďalší proti Peru.
 129. Rozsudok Súdneho dvora z 1. apríla 2004 vo veci C-263/02 P, Komisia/Jégo-Quéré & Cie SA, EU:C:2004:210.
 130. Rozsudok Súdneho dvora z 3. októbra 2013 vo veci C-583/11 P, Inuit Tapiriit Kanatami a i./Parlament a Rada, EU:C:2013:625.
 131. Rozsudok Súdneho dvora zo 4. júna 2002, Kenny Roland Lyckeskog, C-99/00, EU:C:2002:329.
 132. Rozsudok Súdneho dvora z 5. decembra 2017, M.A.S. a M.B., C-42/17, EU:C:2017:936.
 133. Rozsudok Súdneho dvora z 5. februára 1963 vo veci 26-62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos proti Nederlandse administratieve der belastingen, EU:C: 1963:1.
 134. Rozsudok Súdneho dvora z 5. júla 2016, Atanas Ogňanov, C-614/14, EU:C:2016:514.
 135. Rozsudok Súdneho dvora zo 6. októbra 1982, Srl CILFIT a Lanificio di Gavardo SpA proti Ministero della sanità, 283/81, EU:C:1982:335.
 136. Rozsudok Súdneho dvora zo 7. júla 1994, Lamaire NV proti Nationale Dienst voor Afzet van Land- en Tuinbouwprodukten, C-130/93, EU:C:1994:281.
 137. Rozsudok Súdneho dvora z 11. júna 1987, Pretore di Salò/X, C-14/86, EU:C:1987:275.
 138. Rozsudok Súdneho dvora zo 14. júna 2011, Miles a i, C-196/09, EU:C:2011:388.
 139. Rozsudok Súdneho dvora z 15. júla 1963 vo veci 25-62, Plaumann/Komisia, EU:C:1963:17.
 140. Rozsudok Súdneho dvora z 15. júla 1964 vo veci 6/64, Flaminio Costa proti E.N.E.L., EU: C: 1964:66.

141. Rozsudok Súdneho dvora zo 16. januára 1974, Rheinmühlen-Düsseldorf proti Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel, 166/73, EU:C:1974:3.
142. Rozsudok Súdneho dvora zo 17. septembra 1997, Dorsch Consult Ingenieurgesellschaft/ Bundesbaugesellschaft Berlin, C-54/96, EU:C:1997:413.
143. Rozsudok Súdneho dvora z 19. septembra 2006, Wilson, C-506/04, EU:C:2006:587.
144. Rozsudok Súdneho dvora z 21. apríla 1988, Pardini/Ministero del commercio con l'estero, C-338/85, EU:C:1988:194.
145. Rozsudok Súdneho dvora z 22. júna 2010, Aziz Melki (C-188/10) a Sélim Abdeli (C-189/10), spojené veci C-188 a 189/10, EU:C:2010:363.
146. Rozsudok Súdneho dvora z 22. októbra 1987, Foto-Frost proti Hauptzollamt Lübeck-Ost, 314/85, EU:C:1987:452.
147. Rozsudok Súdneho dvora z 23. apríla 1986, Parti écologiste 'Les Verts' proti Európskemu parlamentu, 294/83, EU:C:1986:166.
148. Rozsudok Súdneho dvora z 24. mája 1977, Hoffmann-La Roche AG proti Centrafarm Vertriebsgesellschaft Pharmazeutischer Erzeugnisse mbH., 107/76, EU:C:1977:89.
149. Rozsudok Súdneho dvora z 25. júla 2002, Unión de Pequeños Agricultores proti Rade Európskej únie, C-50/00 P, EU:C:2002:462.
150. Rozsudok Súdneho dvora z 26. októbra 2017, Argenta Spaarbank NV proti Belgische Staat, C-39/16, EU:C:2017:813.
151. Rozsudok Súdneho dvora z 27. marca 1963, 28-30/62, Da Costa en Schaake NV, Jacob Meijer NV, Hoechst-Holland NV proti Administration fiscale néerlandaise, EU:C:1963:6.
152. Rozsudok Súdneho dvora z 27. novembra 2001, P - Z/Parlament, C-270/99 P, EU:C:2001:639.
153. Rozsudok Súdneho dvora z 28. apríla 1988, G. Seguela a A. Lachkar a iní proti Administration des impôts, 76, 86 až 89 a 149/87, EU:C:1988:220.

- 168 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu
154. Rozsudok Súdneho dvora z 28. júla 2016 vo veci C-543/14, *Ordre des barreaux francophones a germanophone a i.*, EU:C:2016:605.
 155. Rozsudok Súdneho dvora z 30. apríla 1974 vo veci R. & V. Haegeman proti Belgicku, 181-73, EU:C:1974:41.
 156. Rozsudok Súdneho dvora z 30. septembra 2003, Gerhard Köbler proti Republik Österreich, C-224/01, EU:C:2003:513.
 157. Rozsudok Súdu prvého stupňa z 3. mája 2002 vo veci T-177/01, Jégo-Quééré/Komisia, EU:T:2002:112.
 158. Rule of the Committee of Ministers for the supervision of the execution of judgments and of the terms of friendly settlements. Dostupné online: <https://rm.coe.int/16806eebf0> (cit. 18.10.2018).
 159. SANDS, P., MCLACHLAN, C., MACKENZIE, R.: The Burgh House Principles on the Independence of the International Judiciary. In: *The Law & Practice of International Courts and Tribunals*, vol. 4, issue 2, 2005, s. 247- 260. ISSN: 1569-1853.
 160. SAWARIN, A.: Common ethical standards for counsel before the European Court of Justice and European Court of Human Rights. In: *European Journal of International Law*, Vol.23, No.4, 2012, s. 991-1014. ISSN: 0938- 5428.
 161. SEIBERT- FOHR, A.: International Judicial Ethic. In: ROMANO,C., ALTER, K. J., SHANY, Y. (eds.): *The Oxford Handbook of International Adjudication*. Oxford: Oxford University Press, 2014, 1072 s. ISBN 978-01-9966-068-1.
 162. SHELTON, D.: Legal Norms for Independence and Accountability of International Tribunals. In: *The Law & Practice of the International Courts and Tribunals*, vol. 2, issue 1, 2003, s. 27-62. ISSN: 1569-1853.
 163. SIMAN, M., SLAŠŤAN, M.: *Súdny systém Európskej únie*. 3. revidované vydanie. Bratislava: Euroiuris- Európske právne centrum, o.z., 2012, 786 s. ISBN: 978-80-89406-07-4.
 164. Stanovisko Medziamerického súdu pre ľudské práva z 6. októbra 1987, OC-9/87.
 165. Stanovisko Medziamerického súdu pre ľudské práva z 10. augusta 1990, OC-11/90.

166. Stanovisko Súdneho dvora EÚ z 8. marca 2011, 1/09, EU:C:2011:123.
167. Stanovisko Súdneho dvora EÚ z 18. decembra 2014, 2/13, EU:C:2014:2454.
168. Statute of the Council of Europe. Dostupné online: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/0900001680306052> (cit. 18.10.2018).
169. SVÁK, J.: *Ochrana ľudských práv (z pohľadu judikatúry a doktríny štrasburských orgánov ochrany práv)*. Žilina: Poradca podnikateľa, spol. s r. o., 2003. 934 s.
170. Štatút Súdneho dvora Európskej únie. Dostupné online: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2016-08/tra-doc-en-div-c-0000-2016-201606984-05_00.pdf(cit. 18.10.2018).
171. TAYLOR, M.M., KAPISZEWSKI, D.: Compliance: Conceptualizing and Theorizing Public Authorities' Adherence to Judicial Rulings. Dostupné online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1644462 (cit. 18.10.2018).
172. TARDIF, E.: Le système interaméricain de protection des droits de l'homme: particularités, percées et défis. In: *La Revue des droits de l'homme*, 6/2014. Dostupné online: <https://journals.openedition.org/revdh/962> (cit. 18.10.2018).
173. TERHECHTE, J. P.: Judicial Ethics for a Global Judiciary- How Judicial Networks Create their own Codes of Conduct. In: *German Law Journal*, vol.10, No.4, 2009, s. 501- 514. ISSN: 2071-8322.
174. The Appellate Jurisdiction Rules. Dostupné online: <http://www.cji.org/court-instruments/rules-of-the-court/the-appellate-jurisdiction-rules>(cit. 18.10.2018).
175. The ASEAN Charter. Dostupné online: <http://www.asean.org/wp-content/uploads/2012/05/11.-October-2015-The-ASEAN-Charter-18th-Reprint-Amended-updated-on-05-April-2016-IJP.pdf>(cit. 18.10.2018).

- 170 | Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu
176. The Caribbean Court of Justice. Dostupné online: <http://www.cci.org/> (cit. 18.10.2018).
177. The Organization of American States. Dostupné online: <http://www.oas.org/en/> (cit. 18.10.2018).
178. TIBA, F.K.: Regional International Criminal Courts: An Idea whose Time has Come? Dostupné online: <http://cardozoicr.com/wp-content/uploads/2015/12/Tiba.pdf> (cit. 18.10.2018).
179. Treaty Creating the Court of Justice of the Cartagena Agreement. Dostupné online: http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/cjca/trt_cjca.pdf (cit. 18.10.2018).
180. Treaty establishing the Common Market for Eastern and Southern Africa. Dostupné online: <http://www.comesa.int/wp-content/uploads/2016/06/COMESA-Treaty.pdf> (cit. 18.10.2018).
181. Tribunal de Justicia de la Comunidad Andina. Dostupné online: <http://www.tribunalandino.org.ec/itstudio/index.php/en/> (cit. 18.10.2018).
182. TRINDADE, A. A. C.: Le système inter-américain de protection des droits de l'homme: état actuel et perspectives d'évolution à l'aube du XXIe siècle. In: *Annuaire français de droit international*, č. 46, 2000, s. 548- 577.
183. Uznesenie Súdu prvého stupňa z 23. novembra 1999 vo veci T-173/98, Unión de Pequeños Agricultores proti Rade Európskej únie, EU:T:1999:296.
184. Uznesenie Súdu prvého stupňa z 27. mája 2013 vo veci T-163/13, Králik/Slovensko a Sociálna poisťovňa, EU:T:2013:268.
185. VIRZO, R.: The Preliminary Ruling Procedures at International Regional Courts and Tribunals. In: *The Law and Practice of International Courts and Tribunals*, vol. 10, issue 2, 2011, s. 285–313. ISSN: 1569-1853.

186. Vojenské a polovojenské aktivity v a proti Nikarague (Nikaragua v. Spojené štáty americké), ICJ Reports 1986, s. 14, ods. 290.
187. VOS, E.: Regional integration Through Dispute Settlement: The European Union Experience. Dostupné online: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=977450(cit. 18.10.2018).
188. ZBÍRAL, R.: Jednání o přistoupení Evropské unie k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod: právní kvadratura kruhu? In: *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 24, 2010. ISSN 1210-6410.
189. Zmluva medzi EFTA štátmi o založení Dozorného úradu a Súdneho dvora (*OJ L 344, 31.1.1994, p. 3*).
190. Zmluva o Európskej únii. *Ú. v. ES C 202, 07.06.2016*.
191. Zmluva o fungovaní Európskej únie. *Ú. v. ES C 202, 07.06.2016*.

Dielo vzniklo s podporou Vedeckej grantovej agentúry MŠVVaŠ SR SAV (VEGA)

Miesto a význam regionálnych súdnych orgánov v kontexte súčasného regionalizmu

Vedecká monografia

Autori: prof. JUDr. Ján Klučka, CSc.
JUDr. Ludmila Elbert, PhD.
doc. JUDr. Martina Jánošíková, PhD.
JUDr. Jozef Kubala
JUDr. Radoslav Benko, LL. M., PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo: ŠafárikPress
Rok vydania: 2018
Vydanie: prvé
Umiestnenie: <http://www.upjs.sk/pravnicka-fakulta/publikacie-zborniky-zverejnenia/>
<http://unibook.upjs.sk/predaj-vydanych-titulov/pravnicka-fakulta>

Dostupné od: 17.12.2018
Počet strán: 172
Rozsah: 9,2 AH

Odborné poradenstvo: Univerzitná knižnica UPJŠ v Košiciach
<http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica>

ISBN 978-80-8152-694-7